

SKÚSENOSTI
VÝSLEDKY
ODPORÚČANIA

Z CHUDOBY K SEBESTAČNOSTI

DRUHÉ ROZŠÍRENÉ VYDANIE

Z CHUDOBY K SEBESTAČNOSTI

Metodika určená tým, ktorí pracujú so sociálne znevýhodnenými občanmi

SKÚSENOSTI - VÝSLEDKY - ODPORÚČANIA

Miroslav Pollák
Slávka Mačáková
Alexander Mušinka
Beáta Hybáčková
Michal Páleník

August 2018
Druhé rozšírené vydanie

Recenzenti:

Prof. RNDr. Ivan Bernasovský, DrSc.
PhDr. Jaroslav Skupník, PhD.

Autorské práce na textoch tejto publikácie, jej grafickú úpravu a tlač podporili:

Dunajský nadnárodný program Európskej únie na základe Zmluvy č. DTP1-1-320-4.1 na projekt RARE – Changing Discourses, Changing Practices: The Roma as Human Resource. Riešiteľskou organizáciou projektu RARE je ETP Slovensko – Centrum pre udržateľný rozvoj.

Nadácia Friedrich Ebert Stiftung

Agentúra na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-15-0722. Riešiteľskou organizáciou projektu Sociálna pasca – náklady a cesta von je Fakulta managementu Univerzity Komenského v Bratislave.

OBSAH

1.	ÚVOD	8
1.1	Ciel', účel a základný popis metodiky	9
1.2	Spôsob spracovania metodiky	11
2.	CHUDOBA.....	12
3.	BOJ PROTI CHUDOBE NA SLOVENSKU	15
3.1	Kto je teda na Slovensku chudobný?	17
3.2	Sociálna stratifikácia	23
3.3	Chudoba Rómov	26
3.4	Možnosti neziskových organizácií, aktivity samosprávy.....	30
4.	MZDOVÁ KALKULAČKA	31
4.1	Koľko platíte štátu vy osobne?	34
5.	MOSTY Z CHUDOBY	38
5.1	Popis konceptu Mosty z chudoby a jeho obsah	38
5.2	Základné princípy Mostov z chudoby	41
5.2.1	Chudoba je relatívna	41
5.2.2	Chudoba sa vyskytuje vo všetkých krajinách a všetkých národoch	43
5.2.3	Rozdiely medzi spoločenskými triedami nie sú presne vymedzené.....	45
5.2.4	Generačná a situačná chudoba sú dve rôzne veci.....	48
5.2.5	Človek si nesie so sebou skryté pravidlá spoločenskej triedy, v ktorej vyrastal	52
5.2.6	Školy a podniky fungujú podľa noriem a skrytých pravidiel strednej triedy	54
5.2.7	Ak chceme našim klientom pomôcť k úspechu, musíme najskôr pochopiť ich vlastné skryté pravidlá a následne ich naučiť tie pravidlá, ktoré im pomôžu dosiahnuť úspech v škole, v práci a v spoločnosti.....	56
5.2.8	Človek, ktorý sa chce vymaniť z chudoby do strednej triedy, alebo zo strednej triedy do bohatej, musí sa (aspoň na istý čas) vzdať svojich osobných väzieb	60
5.2.9	Ľudí z chudoby nemôžeme ani ospravedlňovať ani haniť za ich nevedomosť, úlohou odborného personálu je poskytovať podporu, byť dôrazní a jasne zadefinovať očakávania	62
5.2.10	Nemôžeme viniť obeť chudoby za to, že sú chudobní.....	64

5.2.11	Nemôžeme naďalej podporovať stereotypy a predsudky voči chudobným	66
5.3	Mentálne modely spoločenských tried	69
5.3.1	Mentálne modely	69
5.3.2	Mentálny model chudoby.....	69
5.3.3	Mentálny model strednej triedy.....	72
5.4	Skryté pravidlá troch ekonomických tried	75
5.4.1	Hnacia sila.....	76
5.4.2	Moc	77
5.4.3	Jedlo a stravovanie	79
5.4.4	Peniaze.....	81
5.4.5	Čas.....	83
5.4.6	Jazyk.....	85
5.4.7	Niektoré ďalšie príklady skrytých pravidiel	87
5.5	Jazyk a jeho osobitný význam	93
5.5.1	Jazyková skúsenosť	96
5.6	Príčiny chudoby	98
5.7	Osobné zdroje človeka a ich budovanie.....	107
5.8	Teória osobnej zmeny.....	112
6.	MOSTY K SEBESTAČNOSTI.....	121
7.	NAPREDOVANIE	129
8.	DOTERAJŠIE SKÚSENOSTI Z REALIZÁCIÍ MOSTOV Z CHUDOBY.....	131
8.1	Príklady využitia Mostov z chudoby	134
9.	OD KOLÍSKY PO KARIÉRU.....	136
9.1	Možnosti podporných systémov	138
9.1.1	Ako to robí ETP Slovensko.....	138
9.1.2	Vzdelávanie od troch rokov	139
10.	ZÁVER.....	142
11.	LITERATÚRA.....	144

1. ÚVOD

Keď chceme chudobným rozumieť, musíme vedieť, čo je chudoba. Inak by sme rozprávali úplne iným jazykom.

Matka Tereza

Chudoba je rovnako verejným zlom ako súkromným nešťastím.

G. B. Shaw

Chudoba je krutá, mstivá, verná (často až do konca života svojej obete).

Najchudobnejším z chudobných padá na hlavu nielen ošarpaná strecha, ak ju vôbec majú, ale každodenný zápas o prežitie. Čo bude o mesiac či o päť rokov, je minimálne dôležité v porovnaní s tým, že nasýtiť sa treba dnes - to je podstatné.

Kto chudobu nezažil alebo aspoň zblízka nesledoval, pre toho je ťažko pochopiteľná. Poznať ju len podľa štatistických čísiel (často od stola) alebo dívať sa na ňu len podľa prejavov jej nositeľov (zvyčajne s opovrhnutím, lebo tieto prejavy dokážu budiť aj odpor), neznamená to isté, ako pochopiť ju.

Autori tejto publikácie dôverne poznajú ľudí zo sveta chudoby – deti i dospelých, mužov i ženy a vedia, že práca s nimi vôbec nie je jednoduchá. O niečo ľahšia je vtedy, ak rozumieme procesom, ktoré chudoba generuje.

1.1 CIEĽ, ÚČEL A ZÁKLADNÝ POPIS METODIKY

Predkladaná metodika je určená tým, ktorí pracujú so sociálne znevýhodnenými občanmi. Jej adresáti sú prednostne zamestnanci štátnej správy, ktorí majú v pracovnej náplni kontakt s ľuďmi, ktorí sa z rôznych dôvodov dostali do situácie sociálneho znevýhodnenia, najčastejšie z titulu straty zamestnania. Pomôže aj všetkým ďalším pracovníkom verejnej správy, ktorí chcú pochopiť zákonitosti chudoby, spôsob života a správanie sa ľudí z chudobného prostredia.

Tvorcovia sú presvedčení, že táto metodika významne prispeje k zefektívneniu ich práce.

Autori metodiky aktívne pôsobia v rôznych organizáciách neziskového sektora a svoje odporúčania opierajú o svoje dlhoročné praktické skúsenosti z terénu. Pôsobia na lokálnej, miestnej úrovni, zväčša komunitného charakteru. Počas svojej praxe v prostredí chudoby spolupracovali so zástupcami rôznych inštitúcií verejnej správy, súkromného sektora a neziskových mimovládnych organizácií domácich aj zahraničných. Presvedčili sa, že úspech ich snáh v záujme znevýhodnených klientov, zvlášť z marginalizovaných rómskych komunít, je možný iba v spolupráci odborných pracovníkov viacerých rezortov, najmä verejného a neziskového sektora.

Prečo sú autori presvedčení, že obsah metodiky je užitočný pre pracovníka štátnej a verejnej správy?

Pracovníci verejného a neziskového sektora prichádzajú do styku s tými istými klientmi chudobných komunít. Je preto nevyhnutné, aby boli rovnako nastavení na vnímanie, porozumenie a riešenie problémov svojich spoločných klientov. Zladený a neprotirečivý

prístup ku klientom je nevyhnutnou podmienkou pre dosiahnutie synergie v tejto náročnej práci a vďaka tomu sa môžu dosiahnuť lepšie výsledky v prospech znevýhodnených, zraniteľných občanov.

Metodika je veľmi vhodným a účinným nástrojom pre scitlivenie pracovníkov voči problémom občanov chudobných komunít a zároveň nástrojom pre lepšie odborné riešenie ich a súčasne spoločenských problémov.

Metodika apeluje na profesionálny prístup, ktorý sa opiera o dostatočnú znalosť problematiky. Je jej cudzí falošný, paternalistický alebo ochranársky prístup ku klientovi, ktorý iba odkladá skutočné riešenia, klientovi poskytuje klamlivú nádej a pracovníkovi štátnej a verejnej správy administratívne alibi.

V čom pomôže pracovníkovi štátnej a verejnej správy táto metodika?

Pracovníkom verejného sektora chýbajú niektoré špecifické vedomosti a zručnosti teoretického aj praktického charakteru, ktoré sú založené na dlhoročných odborných skúsenostiach zo Slovenska aj zahraničia. Znalosť týchto praktík, overených a osvedčených v prostredí chudobných segregovaných komunít zvýši ich profesionalitu a zladí prístup ku spoločným klientom. Znalosti, ktoré poskytuje metodika, pomôžu pracovníkovi lepšie porozumieť správaniu klienta a zvýšia jeho profesionálnu schopnosť pomôcť mu, aby sa trvalo a udržateľne vymanil z kritickej situácie.

Ako metodika pomôže pracovníkovi štátnej a verejnej správy?

Je oporou pre zvýšenie profesionálnych vedomostí a zručností. Po teoretickej stránke poskytne vysvetlenie a zdôvodnenie základných charakteristík, zá-

konitostí a pravidiel sociálno-ekonomického vnímania rozdielov sociálnych tried, so zvláštnym zreteľom na skupinu ľudí žijúcich v generačnej chudobe. Po praktickej stránke poskytne odporúčania a rady pre konkrétne správanie a riešenie situácií v profesionálnej práci.

Metodika sama osebe nie je náhradou za školenie *Mosty z chudoby*, ktoré využíva prácu v skupinách, rozhovory, prezentovanie a obhajobu vlastných myšlienok a názorov, hľadanie nových riešení a výmenu skúseností účastníkov.

„Prednáška *Mosty z chudoby* mi ozrejmila, prečo sú prejavy chudobných ľudí také, aké sú. Dobre poznám prax života vylúčených ľudí, ale až na tomto seminári som sa stretla s teóriou problematiky,“ povedala účastníčka workshopu¹ Anna Klepáčová, ktorá má dvadsaťtriročnú prax v materskej škole, kam chodia deti z rómskeho geta.

Stručná charakteristika odbornej metodiky

1. Metodika sa opiera o teoretické východiská a prax organizácie aha!Process, ktoré sú popísané v knihe *Bridges out of Poverty* (v slovenskom preklade *Mosty z chudoby*) a *Getting ahead* (v slovenskom preklade *Napredovanie*). Je v súlade s konceptom *Mosty k sebestačnosti* (*Bridge to Self – Sufficiency*), ktorý je výsledkom práce neziskovej organizácie *Crittenton Womens Union*, skúmajúcej súvislosti nervových a mozgových procesov ovplyvnených stresmi a životom v generačnej chudobe.
2. Praktické rady a skúsenosti, ktoré metodika využíva, čerpali tvorcovia z domácich slovenských

zdrojov, najmä z praktických skúseností pracovníkov neziskových organizácií ETP Slovensko – Centrum pre udržateľný rozvoj, Úspech, Krajské centrum pre rómske otázky a ďalších, ktorí pôsobia v segregovaných rómskych komunitách.

3. Metodika popisuje oblasti, ktorých znalosť je nevyhnutná pre úspech v práci s klientmi zo sociálne znevýhodneného prostredia:
 - charakteristiky jednotlivých spoločenských tried,
 - príčiny chudoby,
 - životné priority členov jednotlivých spoločenských tried,
 - osobné zdroje jednotlivcov,
 - skryté pravidlá spoločenských tried,
 - úlohu jazyka,
 - sociálny kapitál a jeho osobný význam pre klienta,
 - vlastnosti vývoja mozgu na sociálne správanie,
 - priority riešení problémových oblastí človeka žijúceho v chudobe,
 - možnosti individuálnej práce s klientmi,
 - formy sprevádzania a podpory klientov.
4. Metodika je odbornou pomôckou pre školenia profesionálnych pracovníkov verejnej správy (najmä úradov práce) na území celého Slovenska.
5. Samotná metodika nie je náhradou za pôvodné odborné publikácie a texty autorov *Mostov z chudoby* a *Mostov k sebestačnosti*. Služi ako učebný podklad ku školeniam, ktoré sú špeciálne zamerané pre pracovníkov štátnej a verejnej správy (prednostne pre pracovníkov úradov práce).

¹Štvrtý pracovný seminár *Budujeme nádej*, ktorý sa uskutočnil 27. a 28. septembra 2017 v Herľanoch.

1.2 SPÔSOB SPRACOVANIA METODIKY

Metodika nepodceňuje čitateľa, resp. účastníka školenia. Účastníci školenia majú množstvo vlastných skúseností, avšak tieto skúsenosti nemusia byť dostatočne objektívne vyvážené pohľadmi a názormi z iných strán. Navyiac, účastníci školení nemali možnosť všetky svoje skúsenosti spracovať, vyhodnotiť, porovnať, navzájom konfrontovať a zhrnúť do ucelenejšej, stabilnej formy. Tieto zretele ovplyvnili a predurčili spôsob spracovania metodiky.

Metodiku charakterizuje **otvorenosť, variabilita a kreativita.**

Otvorenosť je daná výberom úvodných článkov, ktoré sú na začiatku väčšiny kapitol. Tieto texty je možné dopĺňať a meniť, pretože ich účelom je navodiť účastníka školenia na danú tému a otvoriť diskusiu v skupine. Samotné články nie sú ideologicky profilované, ale prezentujú jasný postoj, s ktorým nie je nutné za každú cenu súhlasiť, čo je veľmi dobrý základ pre nastartovanie diskusie.

Variabilita je v možnej zámene úvodných textov. Ďalšia príležitosť pre variabilitu je možnosť výberu tém. V závislosti od reakcií účastníkov je možné vybrať tému priamo „ušíť“ na ich potreby a záujem. V praxi to znamená, že nie všetkým témam sa treba venovať rovnako dlho. K variabilite patrí aj spôsob realizácie školenia. Úvodné články môže nahradiť diskusia, alebo individuálne prezentovanie názoru.

Kreativita spočíva v uskutočnení školenia, ktoré zohľadňuje odbornú úroveň, záujem a očakávanie účastníkov. V záujme efektivity školenia je možné prispôbovať formy prezentovania myšlienok a spôsoby zapájania sa účastníkov. Účastníci majú možnosť dopĺňať tézy školenia a obohacovať jeho obsah o nové postrehy, názory a odporúčania.

V závere niektorých celkov pridávame pomocné otázky do diskusie. Sú návrhom, nie povinnosťou použiť ich, resp. lektor ich môže meniť.

Metodika je živým dokumentom a nástrojom pre školenia. Možno ju aktualizovať a vylepšovať o poznatky získané na predošlom školení.

2. CHUDOBA

CHUDOBA AKO SPOLOČENSKÝ JAV, CHUDOBA NA SLOVENSKU, CHUDOBA V RÓMSKYCH KOMUNITÁCH

Ak hovoríme o chudobe na Slovensku, hneď na úvod a opätovne musíme zdôrazniť, že táto téma nie je „čierno-biela“, ale ide o veľmi rôznorodú a rozsiahlu oblasť. Na chudobu sa môžeme pozeráť z mnohých uhlov a mnohých perspektív, v našom prípade však bude dominovať perspektíva sociologická a kultúrne antropologická.

O chudobe bolo v odbornom ale i laickom prostredí popísané množstvo materiálov, analýz, monografií a pod. V mnohých disciplínach je otázka chudoby (alebo nerovnosti) jednou z nosných tém. Pre lepšie poznanie celej tejto „masy“ pohľadov, názorov, prístupov a pod. je nevyhnutné poznať aspoň v základnej rovine kontext a diskurz, v ktorom je problematika chudoby (nielen) na Slovensku vnímaná a prezentovaná.

V akademickom prostredí sa problematike chudoby venuje mnoho odborníkov a nie je účelom tejto publikácie dávať čitateľovi komplexný a už vôbec nie kompletný prehľad aktivít a výsledkov v tejto oblasti. Je však vhodné aspoň veľmi krátko upozorniť na niektoré mená a práce, ktoré môžu slúžiť ako dobrý základ pre ďalšiu orientáciu v problematike. Na tomto mieste by sme radi upozornili na práce bratislavských sociológov z Katedry sociológie FF UK a Sociologického ústavu Slovenskej akadémie vied ale taktiež z Inštitútu pre výskum práce a rodiny.²

Na katedre sociológie FF UK pôsobia Roman Džambazovič, Daniel Gerbery, Ján Sopóci a ďalší, publikačná činnosť ktorých je často venovaná otázkam chudoby. Roman Džambazovič sa napríklad už v rámci svojej dizertačnej práce venoval tejto problematike. Jeho práca vyšla aj knižne v roku 2007 pod názvom *Chudoba na Slovensku. Diskurz, rozsah a profil chudoby*.³ Roman Džambazovič je spoluautorom aj ďalších prác, z ktorých by sme spomenuli napríklad kolektívnu monografiu *Sociálne nerovnosti na Slovensku*, ktorú zostavil Ján Sopóci⁴ alebo napr. článok Daniela Gerberého *Od chudoby k sociálnemu vylúčeniu*.⁵

² Katedra Sociológie FF UK Bratislava - <http://bit.ly/2h5vv16>
Sociologický ústav Slovenskej akadémie vied - <http://bit.ly/2yvn1q>
Inštitút pre výskum práce a rodiny - <http://bit.ly/2zdVCav>

Na internetových stránkach týchto inštitúcií je možné nájsť mnohé publikácie, ktoré v tejto práci používame.

³ DŽAMBAZOVIČ, ROMAN: Chudoba na Slovensku. Diskurz, rozsah a profil chudoby. Univerzita Komenského, Bratislava, 2007.

⁴ SOPÓCI, JÁN A KOL.: Sociálne nerovnosti na Slovensku. STIMUL, Bratislava, 2011.

⁵ DŽAMBAZOVIČ, ROMAN; GERBERY, DANIEL: Od chudoby k sociálnemu vylúčeniu. In. Sociológia, č. 2, str. 143-176. Sociologický ústav SAV, Bratislava, 2005.

⁶ GERBERY, DANIEL; LESAY, IVAN; ŠKOBLA, DANIEL: Kniha o chudobe: Spoločenské súvislosti a verejné politiky. Priatelia Zeme – CEPA, Bratislava, 2007.

⁷ KUSÁ, Zuzana; DŽAMBAZOVIČ, Roman (ed.): Chudoba v slovenskej spoločnosti a vzťah slovenskej spoločnosti k chudobe. Národný komitét UNESCO NK MOST, Sociologický ústav SAV Bratislava, 2006.

Daniel Gerbery, Ivan Lesay a Daniel Škobla sú autorami publikácie *Kniha o chudobe: Spoločenské súvislosti a verejné politiky*.⁶

Otázkam chudoby sa dlhodobo sa venuje aj sociologička zo Sociologického ústavu SAV Zuzana Kusá, ktorá je autorkou alebo editorkou napríklad zborníka *Chudoba v slovenskej spoločnosti a vzťah slovenskej spoločnosti k chudobe* (spoločne s Romanom Džambazovičom)⁷ alebo *Tieňovej správy o chudobe a sociálnom vylúčení v Slovenskej republike za rok 2013*.⁸ Mnoho prác nájdeme aj v Inštitúte pre výskum práce a rodiny, kde sa sledovanej téme venujú napr. Silvia Porubánová, Daniel Škobla, Jarmila Filadelfiová a mnoho iných. Práve z pera týchto autorov vyšli také publikácie akými sú napr. *Správa o životných podmienkach rómskych domácností na Slovensku*⁹ alebo *Správa o životných podmienkach rómskych domácností na Slovensku 2010*,¹⁰ v ktorých sa orientovali na problematiku chudoby Rómov. Realizovali aj mnoho výskumov k tejto téme *Medzigeneračná reprodukcia chudoby*¹¹ alebo *Chudoba a sociálna exklúzia/inklúzia: Skupiny najviac ohrozené sociálnou exklúziou a námety na riešenie/prevenciu*.¹²

Problematike chudoby a sociálnej politiky na Slovensku, ako aj špecificky chudobe Rómov, sa okrem vyššie spomínaných autorov dlhodobo venuje aj Iveta

Radičová, ktorá k tejto téme vydala aj niekoľko publikácií. Spomenieme na tomto mieste napr. *Hic sunt Romales*,¹³ *Vývoj riešenia hmotnej núdze medzi rokmi 2004 až 2014*¹⁴ alebo *Chudoba Rómov vo vzťahu k trhu práce v Slovenskej republike*.¹⁵ Opäť upozorňujeme, že vyššie uvedený prehľad nie je výberovou ani vyčerpávajúcou bibliografiou, ale skôr „úvodným zoznamom“ mien autorov, od ktorých môžeme začať, alebo od práce ktorých sa dá „odraziť“.

Téma skúmania chudoby patrí medzi jednu z nosných tém sociálno-spoločenských vedných disciplín. Ako uvádza Roman Džambazovič: „*Tento pojem a jeho vnímanie obsahuje početné množstvo súvislostí vývoja našej spoločnosti. Stav chudoby a proces ochudobňovania a sociálneho vylúčenia aj v prípade, že nie sú označované týmito pojmi, sa stávajú súčasťou politických a verejných diskusií, stredobodom politických programov a súčasťou odborných interpretácií spoločenských premien. V neposlednom rade je však chudoba spoločenskovednou kategóriou, ktorá opisuje často každodennú životnú skúsenosť jednotlivcov, ich rodín a domácností. Záujem spoločenského vedca o problematiku chudoby odzrkadľuje jeho záujem o pochopenie širších súvislostí fungovania spoločnosti.*“¹⁶

⁶ KUSÁ, ZUZANA: Tieňová správa o chudobe a sociálnom vylúčení v Slovenskej republike za rok 2013. Slovenská sieť proti chudobe, Bratislava, 2013.

⁷ FILADELFIOVÁ, JARMILA; GERBERY, DANIEL; ŠKOBLA, DANIEL: Správa o životných podmienkach rómskych domácností na Slovensku. UNDP, Bratislava, 2006.

⁸ FILADELFIOVÁ, JARMILA; GERBERY, DANIEL; VITTEK, JÁN; ŠKOBLA, DANIEL: Správa o životných podmienkach rómskych domácností na Slovensku 2010. UNDP, Bratislava, 2013.

⁹ BODNÁROVÁ, BERNARDÍNA; DŽAMBAZOVIČ, ROMAN; GERBERY, DANIEL; FILADELFIOVÁ, JARMILA; HOLUBOVÁ, BARBORA; PORUBANOVÁ, SYLVIA: Medzigeneračná reprodukcia chudoby. Stredisko pre štúdium práce a rodiny, Bratislava, 2005.

¹⁰ DŽAMBAZOVIČ, ROMAN; GERBERY, DANIEL; PORUBANOVÁ, SYLVIA; REPKOVÁ, KVETOSLAVA: Chudoba a sociálna exklúzia/inklúzia: Skupiny najviac ohrozené sociálnou exklúziou a námety na riešenie/prevenciu. Stredisko pre štúdium práce a rodiny, Bratislava, 2004.

¹¹ RADIČOVÁ, IVETA: Hic sunt Romales. S.P.A.C.E., Bratislava, 2001.

¹² RADIČOVÁ, IVETA; NAVRÁTILOVÁ, LUBICA: Vývoj riešenia hmotnej núdze medzi rokmi 2004 až 2014. Ekonomický ústav SAV Bratislava, 2014.

¹³ RADIČOVÁ, IVETA: Chudoba Rómov vo vzťahu k trhu práce v Slovenskej republike. In Sociológia, č. 5, s. 439-456. Sociologický ústav SAV, Bratislava, 2001.

¹⁴ DŽAMBAZOVIČ, ROMAN: Chudoba na Slovensku. Diskurz, rozsah a profil chudoby. Univerzita Komenského Bratislava, 2007.

Ako píše ďalej ten istý autor, pričom sa odvoláva na Friedmanna a jeho publikáciu z roku 1996: „V súčasnosti sa vyprofilovali minimálne štyri spôsoby, ako môžeme diskutovať o chudobe.

Byrokratický (verejno-správny) diskurz je predovšetkým o určení a stanovení hraníc chudoby. Určenie „poverty line“ je v prvom rade politickým aktom. Zmena tejto hranice určuje nielen to, kto bude mať oprávnenie dostávať dávky sociálnej pomoci, ale i počet chudobných.

Moralistický diskurz je o tom, v akom vzťahu sú chudobní voči vlastnej chudobe. Otázkou je, či si chudobní zasluhujú alebo nezasluhujú našu pomoc a solidaritu.

Akademický diskurz chápe chudobu najmä ako dôsledok spoločenských mechanizmov a nie ako dôsledok charakteristík chudobných.

Diskurz samotných chudobných je predovšetkým o vlastnej bezmocnosti a spôsoboch, ako ju prekonať.“¹⁷

Vyššie uvedené okrem iného jasne hovorí, že neexistuje jednoznačná definícia chudoby, a preto nie je ani možné presne určiť, kto chudobný je a kto nie je. Takéto definovanie je založené iba na *kultúrnom kontexte*, t. j. na kontexte, v rámci ktorého sa budeme pozeráť na chudobu. Uvedomenie si tohto limitu nám zároveň umožní aj úplne iný pohľad na riešenia eliminácie chudoby alebo na mechanizmy, ako proti chudobe bojovať. Ak neexistuje jednotná a univerzálna definícia chudoby, nemôže existovať ani univerzálny a jednotný mechanizmus boja proti nej.

¹⁷DŽAMBAZOVIČ, ROMAN: Chudoba na Slovensku. Diskurz, rozsah a profil chudoby. Univerzita Komenského Bratislava, 2007.

3. BOJ PROTI CHUĐOBE NA SLOVENSKU

Mládencom expertným súcim na slovo¹⁸

Zuzana Kusá, Pravda, 27. 10. 2017

Od júla budúceho roku by sa mala zvýšiť základná dávka pomoci v hmotnej núdzi a niektoré príspevky k nej. Drobná zmena, ktorá napríklad pre rodinu s viac ako štyrmi deťmi znamená za mesiac jedno či dve teplé jedlá navyše, pohýbe číslami v návrhu štátneho rozpočtu. Netreba sa obávať, že nahor. Výdavky v riadku sociálna inklúzia budú aj naďalej strmo klesať. No nie až o 27 miliónov medziročne.

Expertom na hospodárstve a financiách sa to nepáči. Upozorňujú ministerstvo práce, že nemá povinnosť dávky zvyšovať. Expertní mládenci nosia tak trochu drevo do lesa. Veď ministerstvo možnosť nekonať hojne využíva. Príspevkami k dávke sa odhodlalo pohnúť po dlhých ôsmich rokoch.

Na zahraničných vysokých školách vám zjavne nehovorili o našich malých reformných dejinách. Pripomeniem z nich teda čosi. Na prelome storočí sme rodinám bez práce prestali garantovať takzvané životné minimum (takzvané, lebo už vtedy nepostačovalo kryť náklady na bývanie). V roku 2004, po reforme dávok a detských prídavkov, príjmy chudobných rodín klesli tak, že deti sa v škole motali od hladu. Program obedov (takmer) zadarmo pomohol, no aj teraz učitelia poznajú na nesústreďených deťoch, že je týždeň pred dávkami a doma sa neraňajkuje.

Iste sa aj k vám dostalo, že za biedu detí môžu ich nezodpovední rodičia. Uvážte však, že dávky a príspevky, z ktorých deti krmia, majú výrazne nižšiu reálnu hodnotu ako v roku 2009, keď sa naposledy upravovali. Podľa inflačnej kalkulačky INEKO o 11%. Na ministerstve financií ste to nerátali. Nechcem zavádzať, základná dávka sa upravila aj v roku 2014, no len kozmeticky, nie o celú sumu, ktorú ubrala inflácia.

Dávky sa teda od júla budúceho roku zvýšia len opticky. V skutočnosti sa im len vráti reálna hodnota, akú mali pred deviatimi rokmi. Ľudia nebudú sýtejší ako roku 2009. A účty za elektrinu či odvoz smetí zostanú nočnou morou naďalej. Príspevok na bývanie, ktorý chráni pred pádom na civilizačné dno, ministerstvo práce nenavrholo zvýšiť. Aké to má dôsledky? Skúste za 90 eur mesačne zaistiť rodine teplo, vodu, elektrinu a strechu nad hlavou!

¹⁸ <http://bit.ly/2zycA3W>

Podľa vás zvýšenie dávky neodstraňuje príčinu chudoby. Tú však neodstránila ani povinnosť odpracovať si základnú dávku. Príčinou chudoby nie je „záhaľka“. Spýtajte sa ľudí pracujúcich za nízku mzdu. Hoci minimálna mzda chvályhodne rastie, mnohohodtnú rodinu nezbaví úzkosti z bežných platieb a nečakaných výdavkov.

Na zahraničných štúdiách ste sa mohli dozvedieť aj bez znalosti slovenských reálií (stačilo mať štipku sociológie), že nízke dávky a chabé sociálne služby sú ohnivkom začarovaného kruhu. Ten devastuje spoločenskú solidaritu rovnako ako život ľudí odkázaných na sociálnu pomoc. Slovensko je ukázkovým potvrdením, že tam, kde sú veľmi nízke sociálne dávky a veľmi prísne podmienky na ich získanie, verejnosť prestáva podporovať sociálne programy pre ľudí v núdzi. Prísnosť nárokov podnecuje diskusie, či si ľudia dávky skutočne „zaslúžia“ a podozrenia o príživujúcich sa chudobných.

Veľké rozdiely medzi zdrojmi väčšiny a zdrojmi ľudí na dávkach spôsobujú ostrú odlišnosť života sociálne odkázaných od toho, čo väčšina považuje za slušné. Ich biedne žitie vyvoláva negatívne reakcie a dáva vzniknúť názorom, že príčinou je ich kultúrna alebo mentálna inakosť, alebo dokonca systém sociálnej pomoci. Ten je vraj – ako nám to kedysi húdli poradcovia OECD – návykový a odrádza od práce. Od týchto názorov je len krôčik k volaniu po sprísňovaní podmienok a znižovaní dávok. Vyhovenie tlaku verejnosti potom ďalej prehľbuje odlišnosť životného štýlu chudobných, tá vedie k ešte väčšej morálnej averzii a k požiadavkám ešte tvrdších opatrení.

Nízke dávky z nikoho nespravia čistého a pokojného človeka, ktorého ostatní prijímajú či aspoň strpia vedľa seba. V autobuse či školskej lavici. Nevedú ani k vyššej motivácii a mobilizácii síl. To, že núdza ochromuje a zbavuje mohúcnosti a odvahy, už pred desaťročiami dokázal vám známy Amartya Sen, nositeľ Nobelovej ceny za ekonómiu.

Povedané s dánskym sociológom Christianom Larsenom, znižovaním dávok a sprísňovaním prístupu k nim sa roztáča antisolidárna špirála, ktorá vedie k autodeštrukcii reštriktívnych režimov sociálnej pomoci. K takémuto stavu sa však dá dopracovať aj bez ďalších kaníkovských reforiem pomoci v hmotnej núdzi. K zavŕšeniu rozkolu spoločnosti a k zmene princípu elementárnej úcty k dôstojnosti života človeka na bezobsažnú frázu postačí aj to, čo odporúčate vy expertní mládenci: zákonom posvätená nečinnosť centrálnych orgánov a ponechanie otvorených dverí pre infláciu, aby pokračovala v ničení reálnej hodnoty dávok pre ľudí v núdzi.

? **Pomocné otázky do diskusie:**

- *V čom s názorom súhlasíte?*
- *V čom s názorom nesúhlasíte?*

3.1 KTO JE TEDA NA SLOVENSKU CHUDOBNÝ?

Z pohľadu legislatívy chudoba na Slovensku nie je priamo a explicitne definovaná. Avšak v kontexte platných právnych noriem slovenské zákony poznajú pojem hmotná núdza a životné minimum. Dalo by sa teda predpokladať, že človek, ktorého príjem nedosahuje životné minimum, je v hmotnej núdzi a je považovaný za chudobného. Nasvedčuje tomu aj to, ako Ministerstvo práce a sociálnych vecí a rodiny SR definuje životné minimum.

Na webovej stránke MPSVaR sa doslova píše: „*Životné minimum je spoločensky uznaná minimálna hranica príjmov fyzickej osoby, pod ktorou nastáva stav jej hmotnej núdze.*“¹⁹ Následne štát definuje hmotnú

núdzu v zákone 417 z 26. novembra 2013 o pomoci v hmotnej núdzi takto: „*Hmotná núdza je stav, keď príjem členov domácnosti podľa tohto zákona nedosahuje sumy životného minima ustanovené osobitným predpisom a členovia domácnosti si nevedia alebo nemôžu prácou, výkonom vlastníckeho práva alebo iného práva k majetku a uplatnením nárokov zabezpečiť príjem alebo zvýšiť príjem.*“²⁰

Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že človek, ktorého príjem nedosahuje životné minimum, je v hmotnej núdzi, a tak by mu mal štát v tomto smere pomôcť a dosiahnuť štátom definované životné minimum. Situácia je však výrazne komplikovanejšia. Zatiaľ čo životné minimum štát definuje (a pravidelne aktualizuje) na určitej úrovni, pomoc v hmotnej núdzi je definované diametrálne odlišne.

Podľa aktuálneho stavu, je životné minimum definované nasledovne:

Sumy životného minima sa upravujú vždy k 1. júlu bežného kalendárneho roka na základe koeficientu rastu čistých peňažných príjmov na osobu alebo koeficientu rastu životných nákladov nízkopríjmových domácností. Tieto údaje poskytuje ministerstvu Štatistický úrad SR.

Úprava súm životného minima **sa vykoná** tak, že platné sumy životného minima sa vynásobia:

- koeficientom rastu čistých peňažných príjmov na osobu zisteným Štatistickým úradom Slovenskej republiky - ak koeficient rastu čistých peňažných príjmov na osobu za obdobie 1. štvrťroka bežného kalendárneho roka v porovnaní s 1. štvrťrokom predchádzajúceho kalendárneho roka je nižší ako koeficient rastu životných nákladov nízkopríjmových domácností za rozhodujúce obdobie zistený Štatistickým úradom Slovenskej republiky alebo
- koeficientom rastu životných nákladov nízkopríjmových domácností zisteným Štatistickým úradom Slovenskej republiky za rozhodujúce obdobie - ak koeficient rastu životných nákladov nízkopríjmových domácností za rozhodujúce obdobie je nižší ako koeficient rastu čistých peňažných príjmov na osobu zistený Štatistickým úradom Slovenskej republiky za obdobie 1. štvrťroka bežného kalendárneho roka v porovnaní s 1. štvrťrokom predchádzajúceho kalendárneho roka.

¹⁹ <http://bit.ly/2Aa7nLE>

²⁰ 417/2013 Z. z., v § 2 odst. 1; dostupný <http://bit.ly/2y23gAV>

Rozhodujúcim obdobím, za ktoré sa zisťuje rast životných nákladov nízkopríjmových domácností, je obdobie od apríla predchádzajúceho kalendárneho roku do apríla bežného kalendárneho roku.

Výška životného minima od 1. júla 2018

K 1. júlu 2018 boli ustanovené sumy životného minima Opatrením Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR č. 196/2018 Z.z.

Za **životné minimum** fyzickej osoby alebo fyzických osôb, ktorých príjmy sa posudzujú, sa považuje suma alebo úhrn súm:

- 205,07 € mesačne, ak ide o jednu plnoletú fyzickú osobu,
- 143,06 € mesačne, ak ide o ďalšiu spoločne posudzovanú plnoletú fyzickú osobu,
- 93,61 € mesačne, ak ide o nezaopatrené dieťa alebo zaopatrené nepľnoleté dieťa.

vývoj životného minima nájdete na <https://www.iz.sk/sk/projekty/data/zivotne-minimum>

Výpočet súm životného minima v modelových situáciách:

Jednotlivec

Životné minimum jednotlivca, t.j. plnoletej fyzickej osoby, predstavuje sumu **205,07 € mesačne**.

Jednotlivec s nezaopatreným dieťaťom

Životné minimum jednotlivca, t.j. plnoletej fyzickej osoby, s jedným nezaopatreným dieťaťom sa vypočíta nasledovne, 205,07 € + 93,61 € = 298,68 € a predstavuje sumu **298,68 €** mesačne.

Jednotlivec so zaopatreným nepľnoletým dieťaťom

Životné minimum jednotlivca, t.j. plnoletej fyzickej osoby, s jedným zaopatreným nepľnoletým dieťaťom (dieťa do 18 rokov veku) sa vypočíta nasledovne, 205,07 € + 93,61 € = 298,68 € a predstavuje sumu **298,68 €** mesačne.

Dvojica bez detí

Životné minimum dvojice bez detí sa vypočíta nasledovne, 205,07 € + 143,06 € = 348,13 € a predstavuje sumu **348,13 €** mesačne.

Dvojica s jedným nezaopatreným dieťaťom

Životné minimum dvojice s jedným nezaopatreným dieťaťom sa vypočíta nasledovne, 205,07 € + 143,06 € + 93,61 € = 441,74 € a predstavuje sumu **441,74 €** mesačne.

Dvojica s tromi nezaopatrenými deťmi

Životné minimum dvojice s tromi nezaopatrenými deťmi sa vypočíta nasledovne, 205,07 € + 143,06 € + 93,61 € + 93,61 € + 93,61 € = 628,96 € a predstavuje sumu **628,96 €** mesačne.

Dvojica s jedným zaopatreným nepľnoletým dieťaťom a jedným nezaopatreným dieťaťom

Životné minimum dvojice s jedným zaopatreným nepľnoletým dieťaťom (dieťa do 18 rokov veku) a jedným nezaopatreným dieťaťom sa vypočíta nasledov-

ne, 205,07 € + 143,06 € + 93,61 € + 93,61 € = 535,35 € a predstavuje sumu **535,35 €** mesačne.²¹

Pomoc hmotnej núdzi je však definovaná ako pomoc v týchto formách:

§ 9 Pomoc v hmotnej núdzi

(3) Pomoc v hmotnej núdzi je

- a) dávka v hmotnej núdzi (ďalej len „dávka“),
- b) ochranný príspevok,

- c) aktivačný príspevok,
- d) príspevok na nezaopatrené dieťa,
- e) príspevok na bývanie.²²

V tomto kontexte je nevyhnutné poznamenať, že na aktivačný príspevok nie je právny nárok, t.j. môže ho získať iba ten klient, komu je ponúknutý; ochranný príspevok a aktivačný príspevok sa vzájomne vylučujú, t. j. klient môže získať buď ochranný príspevok alebo aktivačný príspevok ale nie obidva súčasne. To,

že aktivačných príspevkov, resp. miest, v rámci ktorých by sa tento príjem dal odpracovať, je v mnohých obciach nedostatok, je všeobecne známe. Zároveň platí, že na tzv. aktivačných prácach nemôžete byť „donekonečna“ ale iba po určitú dobu.

§ 10 Dávka

(1) Dávka je určená na zabezpečenie základných životných podmienok.

(2) Dávka je

- a) 61,60 eura mesačne, ak ide o jednotlivca,
- b) 117,20 eura mesačne, ak ide o jednotlivca s dieťaťom alebo najviac so štyrmi deťmi,
- c) 107,10 eura mesačne, ak ide o dvojicu bez detí,
- d) 160,40 eura mesačne, ak ide o dvojicu s dieťaťom alebo najviac so štyrmi deťmi,
- e) 171,20 eura mesačne, ak ide o jednotlivca s viac ako štyrmi deťmi,
- f) 216,10 eura mesačne, ak ide o dvojicu s viac ako štyrmi deťmi.²³

²¹ <http://bit.ly/2Aa7nLE>

²² 417/2013 Z. z., v § 9 odst. 3; dostupný <http://bit.ly/2y23gAV>

²³ 417/2013 Z. z., v § 10 odst. 1 a 2; dostupný <http://bit.ly/2y23gAV>

V tomto kontexte je nevyhnutné ešte poznamenať, že základné životné podmienky, ten istý zákon definuje: „Základné životné podmienky na účely tohto zákona sú jedno teplé jedlo denne, nevyhnutné ošatenie a prístrešie.“²⁴

V prípade iných dávok je situácia nasledovná: ochranný a aktivačný príspevok je maximálne vo výške 63,07 € (avšak ako sme už uviedli nie je naň právny nárok, t. j. ak obec nevykonáva aktivačné práce alebo ich vykonáva iba v obmedzenej miere, t. j. nemá dostatočný počet tzv. aktivačných miest pre všetkých záujemcov, príspevok nemusí klient získať), príspevok na nezaopatrené dieťa je vo výške 17,20 € a príspevok na bývanie je buď 55,80 € mesačne, ak ide o domácnosť s jedným členom alebo 89,20 € mesačne, ak ide o domácnosť s viacerými členmi domácnosti alebo ak ide o nájom bytu viacerými nájomcami.²⁵

Ako je uvedené vyššie, dochádza v tomto smere k rozporu medzi definíciou životného minima, ako základného predpokladu pre priznanie stavu hmotnej núdze a samotným stavom hmotnej núdze, ktorý by štát mal nejakým spôsobom sanovať. Ak totiž spočítame všet-

ky nárokovateľné štátne príspevky, ich sumár nedosahuje sumu životného minima.

Príklad: dospelý jednotlivec bez nezaopatrených detí bývajúcí samostatne získa od štátu 61,60 € ako dávku v hmotnej núdzi + 63,07 € ako aktivačný príspevok (ak mu je táto možnosť ponúknutá) + 55,80 € ako príspevok na bývanie, čo spolu predstavuje sumu 180,47 €, pričom životné minimum je v tomto prípade 205,07 €.

Ak by sme prijali tento kontext vnímania chudoby, potom za chudobného by sme museli považovať na Slovensku každého, kto je poberateľom dávky v hmotnej núdzi a s ním spoločne posudzovaných osôb. Podľa najnovších údajov Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny (UPSVAR) bolo na Slovenku v septembri 2017 celkovo 177 903 osôb, ktoré boli odkázane na pomoc v hmotnej núdzi a príspevkov k dávke, t. j. boli poberateľmi alebo spoločne posudzovanými osobami. Pri celkovom počte obyvateľov Slovenska k 31. 12. 2016, ktorý bol 5 435 343 obyvateľov, to predstavovalo 3,27 %.²⁶

²⁴ 417/2013 Z. z., v § 2 odst.2; dostupný <http://bit.ly/2y23gAV>

²⁵ Bližšie pozrite príslušné časti zákona 417/2013 Z. z.; dostupný <http://bit.ly/2y23gAV>

²⁶ Viac: <http://bit.ly/2ywd4rb>

Počet ľudí na Slovensku ohrozených chudobou stúpol²⁷

SITA 27. 4. 2017

Rizikom chudoby bolo v minulom roku ohrozených 12,7 percenta obyvateľov Slovenska, teda 670 tisíc osôb. V porovnaní s predchádzajúcim rokom ide o nárast o 0,4 percentuálneho bodu, resp. o 30 tisíc ľudí.

Hranicu rizika chudoby jednočlennej domácnosti predstavuje 4 171 eur ročne, mesačne tak ide o sumu takmer 348 eur. V roku 2015 bola táto hranica na úrovni 4 158 eur za rok. Vyplýva to z dvanásteho zisťovania EU SILC 2016, ktorého výsledky vo štvrtok prezentoval Štatistický úrad SR (ŠÚ).

Ako na tlačovej besede uviedla generálna riaditeľka sekcie sociálnych štatistík a demografie ŠÚ SR Ľudmila Ivančíková, najviac ohrození chudobou boli vlani nezamestnaní, a to až 48 percent z nich, čo je medziročný nárast o 2,5 percentuálneho bodu. Z pohľadu typu domácností sú to viacpočetné domácnosti s tromi a viac nezaopatrenými deťmi (34,8 %) a osamelí rodičia najmenej s jedným dieťaťom (33,6 %).

Oproti roku 2015 stúplo riziko chudoby u domácností s tromi a viac deťmi, a to o 1,9 percentuálneho bodu. Indikátor miery rizika chudoby je pre jednotlivé krajiny počítaný vo vzťahu k ich národným hraniciam chudoby.

Najviac ohrozený je Prešovský kraj

Najvyššiu mieru rizika chudoby za vlaňajšok vykázal Prešovský kraj, kde bolo 18,6 % ľudí ohrozených rizikom chudoby. Nasleduje Banskobystrický kraj (15,3 %), Nitriansky kraj (14,6 %), Žilinský kraj (14,1 %) a Košický kraj (13,8 %). Najlepšie na tom boli Trnavský kraj (9 %), Trenčiansky kraj (7,8 %) a Bratislavský kraj (5,4 %).

Aktuálne údaje zo zisťovania EU SILC 2016 sú okrem Slovenska zatiaľ k dispozícii z troch krajín EÚ. Rizikom chudoby bolo za minulý rok v Lotyšsku ohrozených 21,8 % populácie, v Maďarsku 14,5 % a vo Fínsku 11,60 % obyvateľov.

Zisťovanie sa realizuje vo všetkých 28 členských krajinách Európskej únie. Výberové zisťovanie sa na Slovensku uskutočnilo v apríli až máji minulého roka formou terénneho zberu dát cez dotazníky v náhodne vybraných domácnostiach. Do zisťovania bolo zapojených približne 6 tisíc domácností vo viac ako 500 obciach na Slovensku. Výberové zisťovanie o príjmoch a životných podmienkach EU SILC, ktoré podáva komplexný obraz o chudobe, sociálnom vylúčení a životných podmienkach, sa na Slovensku realizuje od roku 2005.

²⁷ <http://bit.ly/2A90Dhf>

Úplne iná situácia nastane, ak sa na chudobu pozrieme v kontexte metodiky Štatistického úradu SR, ktorý mieru chudoby sleduje v rámci pravidelných zisťovaní tzv. EU SILC.

EU SILC je štandardizované štatistické zisťovanie, ktoré sa v pravidelných intervaloch realizuje takmer v celej Európskej únii. Ako sa píše v najaktuálnejšej publikácii k tomu zisťovaniu *„Indikátory chudoby a sociálneho vylúčenia prezentované v tejto publikácii sú jedným z hlavných výstupov z tohto zisťovania. Dokumentujú úroveň a štruktúru chudoby na národnej úrovni a zároveň sú podkladom pre analýzy o chudobe a sociálnom vylúčení v rámci krajín Európskej únie.“*²⁸

Podľa tejto metodiky, je na Slovensku chudobou ohrozených viac ako 600 tisíc ľudí. Ako je možné, že na tom istom území máme k dispozícii tak odlišné výsledky? Príčinou je odlišná metodika. Zatiaľ čo na Slovensku je hmotná núdza definovaná podľa vyššie uvedeného zákona, v rámci zisťovania EU SILC sa berie ako základ tzv. medián národného ekvivalentného disponibilného príjmu. Hranica rizika chudoby je stanovená ako 60 % mediánu národného ekvivalentného disponibilného príjmu. Hodnota hranice rizika chudoby sa uvádza v PKS, v angl. PPP (parita kúpnej sily). Ako uvádza Štatistický úrad SR: *„Parita kúpnej sily predstavuje menové prepočítavacie koeficienty, pomocou ktorých sa hospodárske ukazovatele vyjadrené v národných menách konvertujú na umelo vytvorenú spoločnú menovú jednotku nazývanú ako štandard kúpnej sily (ŠKS, v angl. PPS), ktorý eliminuje efekty rozdielnej cenovej úrovne medzi krajinami. Parita kúpnej sily sa vypočítava na základe cien a objemov predaja tovarov, ktoré sú vzájomne porovnateľné a reprezentatívne pre krajiny zahrnuté do porovnania.“*²⁹

Na základe takto vypočítaného mediánu, ktorý v roku 2017 predstavoval po prepočte sumu 4 310 € na rok pre domácnosť jednotlivca (čo je 359 € mesačne) a sumu 9 051 € pre domácnosť s dvoma dospelými osobami a dvomi deťmi (čo je 754 € mesačne), bolo na Slovensku v roku 2016 až 12,4 % obyvateľov pod hranicou chudoby čo v absolútnych číslach predstavovalo približne 650 tisíc osôb.

Ako už naznačujú vyššie uvedené údaje, tak ako nie je úplne jasné definovanie, kto chudobný je a kto nie je, rovnako komplikované je aj hľadanie spôsobov, ako riešiť problém chudobných ľudí. Aby sme sa vyvarovali zbytočným omylom a chybám (nezabúdajme, že *„mnohé dobré myšlienky dláždia cestu do pekla“*) je nevyhnutné pochopiť aj ďalšie súvislosti, medzi ktoré podľa nášho názoru patrí aj otázka miesta alebo pozície chudobných ľudí v spoločnosti.

V tomto kontexte je nevyhnutné zdôrazniť, že v každej spoločnosti existuje sociálnokultúrna stratifikácia, pričom jednotliví jej členovia vytvárajú rôzne skupiny alebo štruktúry. Podľa toho, ako sana ne pozerať, t. j. v akom kontexte ich budeme vnímať a interpretovať, môžeme hovoriť napríklad o triedach, kastách, profesijných skupinách a pod. Možností triedenia a definovanie jednotlivých skupín je v zásade neobmedzený počet. Pre bližšie pochopenie tejto rozsiahlej problematiky zo sociologického hľadiska odporúčame napríklad veľmi dobrý prehľad Jadwigy Šanderovej *Sociální stratifikace*,³⁰ ktorý podobne ako vyššie uvedená literatúra môže slúžiť ako základný orientačný bod, od ktorého je možné sa prepracovávať k ďalším prácam.

²⁸ KOVÁČOVÁ, YVONA; VLAČUHA, RÓBERT: EU SILC 2017 Zisťovanie o príjmoch a životných podmienkach domácností v SR. Štatistický úrad SR, Bratislava, 2018.

²⁹ KOVÁČOVÁ, YVONA; VLAČUHA, RÓBERT: EU SILC 2013 - Indikátory chudoby a sociálneho vylúčenia. Štatistický úrad SR, Bratislava, 2014

³⁰ ŠANDEROVÁ, JADWIGA: Sociální stratifikace. Problém, vybrané teorie, výzkum. Karolínium, Praha, 2004.

3.2 SOCIÁLNA STRATIFIKÁCIA

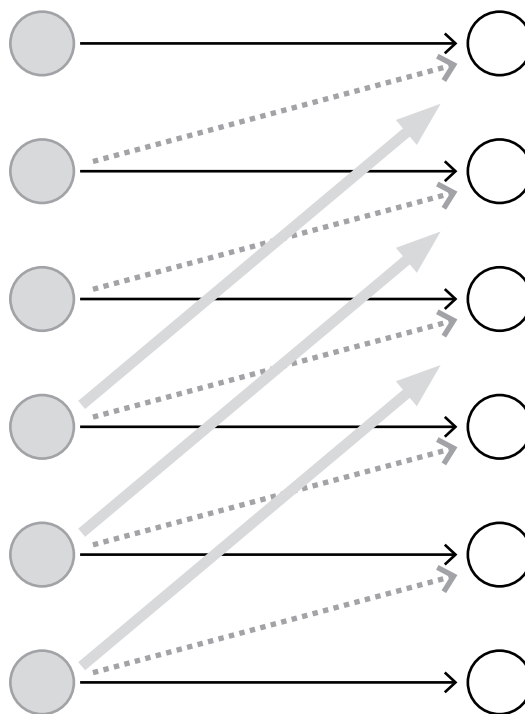
Pokúsime sa veľmi zjednodušene a vo veľmi základných rysoch predstaviť problematiku sociálnej stratifikácie v kontexte, ktorý je zaujímavý pre túto publikáciu.

Ako sme už povedali, každá spoločnosť je sociálne stratifikovaná. Stratifikácia vychádza z nerovnomerného rozdeľovania zdrojov, ktorými príslušná spoločnosť disponuje.

Na jednej strane tejto pomyselnej hierarchie sú tzv. najnižšie sociálne vrstvy – „trieda“ underclass – alebo „chudobní“ a na opačnej strane škály sú elity alebo tzv. vyššie sociálne vrstvy – „trieda“ high society – alebo „bohatí“. Uprostred je tzv. „stredná trieda“ (Pozn.: šedé terčičky na ľavej strane schematického grafu uvedeného nižšie). Počet jednotlivých tried je v princípe neobmedzený a záleží iba na jemnosti škály, akú si zvolíme. Každú sociálnu vrstvu charakterizujú určité sociokultúrne znaky, ktoré sú pre ňu typické a ktoré ju charakterizujú (Pozn.: biele terčičky na pravej strane schematického grafu uvedeného nižšie). Medzi takéto sociokultúrne prvky patrí spôsob bývania, strava, obliekanie, vzdelanie, príjem, používané znalosti, vybavenie domácnosti, používaný typ dopravy, spôsob investovania zdrojov, trávenie voľného času, typ dovolení a ich destinácie a pod. Opäť je nevyhnutné zdôrazniť, že výpočet prvkov je v podstatne neobmedzený a záleží iba na konkrétnom prípade alebo kontexte, aký výber sa bude sledovať. Vzťah medzi sociokultúrnou vrstvou spoločnosti a znakmi, ktoré ju charakterizujú, alebo ktoré sú pre ňu typické, znázorňuje v schematickom grafe čierna vodorovná šípka.

Sivá prerušovaná čiara v schematickom grafe znázorňuje „spoločensky akceptovateľné“ potreby, t. j. znázorňuje štatutárne prvky alebo znaky, ktoré by príslušník konkrétnej sociokultúrnej vrstvy/triedy preferoval alebo o ktoré usiluje. Veľmi zjednodušene povedané, ak vlastní nejaký prvok, ktorý charakterizuje jeho pozíciu, rád by mal o niečo „lepší“/„vyšší“ – príklad: ak príslušník napr. strednej triedy má ojazdené auto strednej triedy, rád by mal auto nové (hoci aj z nižšej kategórie). Inými slovami táto skutočnosť poukazuje na snahu a sociálnu mobilitu.

Sivá plná čiara znázorňuje „spoločensky neakceptovateľné“ potreby, t. j. znázorňuje situáciu, kedy príslušník konkrétnej sociokultúrnej vrstvy/triedy používa štatutárne prvky/znaky z výrazne odlišných

socioekonomických vrstiev. Veľmi často v takýchto prípadoch dochádza k situácii, kedy konkrétny jedinec, ktorý používa takéto prvky/znaky, je vo vlastnej sociokultúrnej vrstve neakceptovateľný (alebo ignorovaný) a vo vrstve, pre ktorú je príslušný prvok/znak charakteristický, ho neakceptujú. V ľudovej rétorike to vystihuje príslovie: *Hraje sa na pána, ale z topánok mu trčí slama...* Ako príklad by sme mohli uviesť používanie luxusných vecí (autá, šperky, oblečenie a pod.) príslušníkmi nižších vrstiev. *Úradník na dedinskom obecnom úrade by asi vyzeral veľmi zvláštne, ak by do práce chodil na luxusnom Rolls-Royce.* Inými slovami povedané príliš veľké socioekonomické „skoky“ nefungujú.

Zároveň je nevyhnutné poznamenať, že prvky/znaky, ktoré charakterizujú príslušnú socioekonomickú vrstvu, nie sú nemenné. V čase a priestore sa menia – je to kontinuálny proces. Napríklad strednú vrstvu na Slovensku a v Nemecku alebo Veľkej Británii, budú z najväčšou pravdepodobnosťou charakterizovať čiastočne odlišné prvky/znaky (napr. používané autá alebo vybavenie domácností a pod.). Zároveň platí, že prvky, ktoré charakterizovali určitú socioekonomickú vrstvu v minulosti, dnes sú znakom úplne inej vrstvy, napr. pozrime sa na používanie mobilov alebo konzumáciu doma pestovanej (bio) stravy.

Ak si uvedomíme fungovanie situácie znázornenej na vyššie uvedenom schematickom grafe, uvidíme niekoľko veľmi dôležitých skutočností. Snahy o úplnú elimináciu chudoby sú iluzórne.

Úplne eliminovať chudobu sa nikdy nepodarí. Chudoba predstavuje nie skupinu ľudí s presne definovateľnými prvkami a charakteristikami, ale skupinu ľudí, ktorí sú na pomyselnom “poslednom/najniž-

šom“ stupni sociokultúrnej štruktúry. Inými slovami, posledný vždy niekto bude. Nie je možné zrušiť posledné miesto.

Čo je však veľmi dôležité, je snaha, aby v rámci spoločnosti dominovali minimálne dve tendencie. Prvá tendencia je, aby rozdiel medzi krajnými bodmi socioeconomickej škály bol podľa možností čo najmenší, t. j. aby rozdiel medzi bohatými a chudobnými nebol príliš veľký.

Druhou tendenciou je snaha, aby v rámci spoločnosti dochádzalo k sociálnej mobilite a aby príslušník mal možnosť posúvať sa v rámci tejto socioeconomickej štruktúry. A to nie len smerom nadol, ale aj smerom hore.

V tomto kontexte zdôrazňujeme pojem **možnosť**. Znamená to, že nie každý má mať garantovaný výsledok, ale každý by mal mať garantovanú možnosť. A to nie len v teoretickej, ale aj v praktickej rovine. Garanciou možnosti nie je skutočnosť, ktorá síce formálne existuje, ale reálne je nedosiahnuteľná. Ako príklad môžeme uviesť hypotetickú situáciu, kedy sa celá budova postaví ako bezbariérová, ale dvere budú mať šírku maximálne 40 cm, pričom invalidný vozík je široký 60 centimetrov. Alebo situáciu, kedy by získanie štartovacieho úveru pre mladých bolo podmienené garanciou majetkom, hodnota ktorého by mnohonásobne prevyšovala výšku úveru. Reálne využívanie takejto možnosti sa následne v zásade úplne stráca.

Pri vytváraní možností je zároveň nevyhnutné mať na pamäti, že poskytované možnosti by nemali byť príliš vzdialené príslušníkom socioeconomickej vrstvy, pre ktorú sú tieto možnosti vytvárané (sivá neprerušovaná šípka). Takéto snahy by sa mohli ukázať

ako nefunkčné. Zároveň platí, že vytváranie možností zahŕňa nie len samotné štatutárne prvky/znaky, ale aj zručnosti/schopnosti/znalosti, ako ich používať, čo veľmi často vytvára komplikovanú a náročnú „reťaz“ vzájomne previazaných aktivít. Ich zvládnutie si vyžaduje často veľké úsilie, ktoré nemusí každý zvládnuť alebo nemusí chcieť zvládnuť. Opakujeme preto, že garantovaná by mala byť možnosť ich zvládnuť a nie ich zvládnutie (t. j. výsledok).

Ako príklad uvedieme, situáciu, kedy vlastníctvo auta je napríklad oficiálne viazané na absolvovanie

autoškoly a následných testov na dopravnom inšpektoráte, čo si vyžaduje znalosť čítania a písania, t. j. absolvovanie minimálne základného vzdelania. S vlastníctvom auta je následne spojená aj potreba pravidelných investícií do jeho prevádzky a údržby, čo si vyžaduje zabezpečenie určitého príjmu. Podobne je to napríklad s vlastníctvom nehnuteľností alebo iných štatutárnych znakov/prvkov. *Vlastníctvo luxusnej jachty, prevádzka ktorej si vyžaduje ročne v priemere asi 20 % jej obstarávacej hodnoty, by pre príslušníka strednej triedy z najväčšou pravdepodobnosťou nebolo „výhodou“.*

3.3 CHUDOBA RÓMOV

Samostatnou kapitolou v diskusiách o chudobe na Slovensku je otázka chudoby Rómov. Hneď na úvod tejto časti je nevyhnutné zdôrazniť, že neexistuje špecifická rómska chudoba.

Chudoba nemá etnickú charakteristiku. Avšak zároveň je pravdou, že určité skupiny môžu mať horšiu pozíciu v spoločnosti, čo ich následne môže posúvať nižšie v rámci sociokultúrnej hierarchie. Takéto skupiny môžu byť definované na základe etnických kategórií (na Slovensku napríklad Rómovia), ale aj na základe gender/pohlavia (napríklad postavenie žien a mužov je odlišné a pod.), antropologických znakov (napríklad handicapovaní ľudia, obézni verzus chudí a pod.) a mnohých ďalších kritérií.

Chudoba Rómov na Slovensku vykazuje niekoľko špecifik a veľmi často je viazaná na množstvo stereotypov, ktoré o tejto skupine panujú. Práve tieto stereotypy sú v reálnom živote pre mnohých Rómov limitujúce a obmedzujúce a v konečnom dôsledku diskriminujúce. Práve snaha o odstraňovanie týchto mylných stereotypov je jedným z hlavných nástrojov boja proti diskriminácii a zároveň jedným z nosných nástrojov potrebných pri budovaní možností pre sociálnu mobilitu tejto skupiny.

Treba jednoznačne povedať, že Rómovia sú na Slovensku vo všeobecnosti diskriminovaní. Jednoduchým „dôkazom“ je skutočnosť, že nikto z nerómov, by v súčasnosti nechcel byť Rómom na Slovensku. V skutočnosti platí, že byť v dnešnej dobe Rómom na Slovensku nie je žiadna výhoda. Aj Rómovia, ktorí žijú mimo rómskych komunít a patria do tzv. strednej triedy, pre mnohých nerómov v každodennej interakcii sú „*iba Cigánmi*“.

Veľmi častým stereotypom o Rómoch je ich početnosť a zastúpenie na Slovensku. V roku 2013 bol realizovaný komplexný mapping rómskych komunít známy ako Atlas rómskych komunít na Slovensku 2013.³¹ Išlo o komplexné zmapovanie všetkých miest a obcí, v ktorých sa zisťovali početnosť a životné podmienky tých ľudí, ktorých okolie (reprezentované obecným/mestským úradom) vníma ako Rómov. Z takto zistených údajov sa následne robil detailný dotazníkový prieskum vo všetkých mestách a obciach, v ktorých bývalo viac ako 30 ľudí okolím považovaných za Rómov.

Na základe zistení môžeme skonštatovať, že na Slovensku žije podľa odhadov minimálne 402 810 ľudí, ktorých okolitá majorita vníma ako Rómov. V kontexte celkového počtu obyvateľov Slovenska ku 31. 12. 2012 (podľa údajov Štatistického úradu to bolo 5 410 836 obyvateľov) tvorí **odhadovaný podiel Rómov 7,44%**. Spomínaný atlas je všeobecne dostupný v elektronickej podobe avšak je vhodné aj na tomto mieste zopakovať niekoľko základných údajov, ktoré boli v ňom publikované.

³¹ <http://bit.ly/2hCz3ly>

Z celkového počtu 2 890 obcí Slovenska (mesto Bratislava a Košice sme v rámci tohto výskumu považovali za jednu administratívnu jednotku) sa dotazníkový prieskum realizoval v 1 070 obciach, čo tvorí celkovo 37% všetkých miest a obcí. Z celkového počtu 1 070 jednotiek je 120 miest a 950 obcí. Dominantné zastúpenie v tomto kontexte majú tri kraje (Banskobystrický, Košický a Prešovský), za ktorými nasleduje s malým odstupom Nitriansky kraj. Ostatné štyri kraje sa na geografickom rozmiestnení obcí s rómskou komunitou podieľajú iba marginálne.

[...]

V súlade s metodológiou uplatnenou v rámci zisťovania v roku 2004 sme identifikovali 3 typy osídlení:

1. Osídlenia vo vnútri obce
2. Osídlenia na okraji obce
3. Segregované osídlenia

[...]

V rámci Atlasu 2013 sme získali údaje z 1 070 miest a obcí na Slovensku. V týchto sledovaných mestách a obciach je celkovo 803 osídlení všetkých troch typov. Tieto osídlenia sa nachádzajú v 583 sledovaných obciach (54,7% všetkých sledovaných obcí). Dôvodom početného rozdielu je skutočnosť, že v niektorých obciach je viac ako jedno osídlenie.

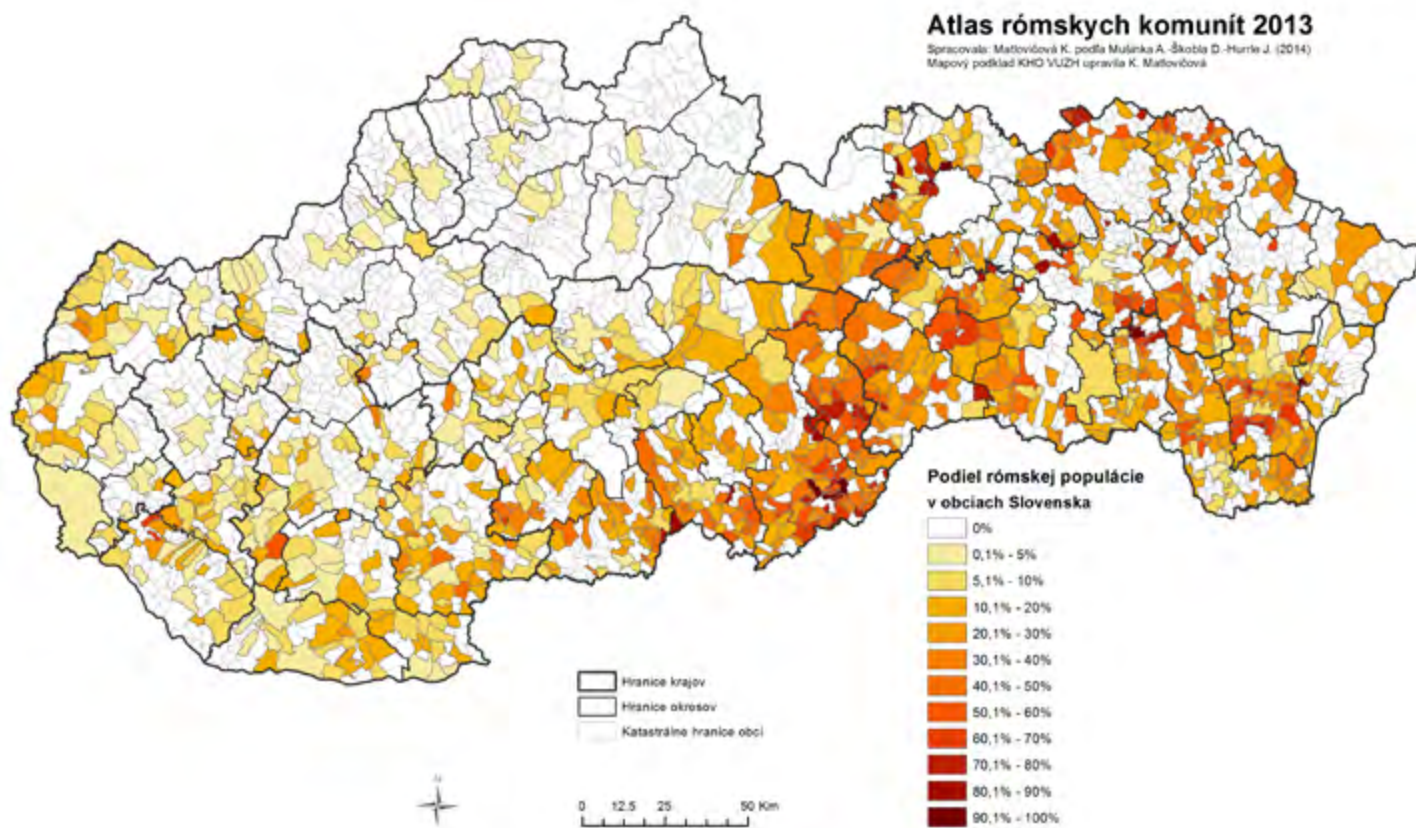
[...]

Z celkového počtu 803 osídlení sú najpočetnejším typom osídlenia na okraji obce, ktorých je až 324 (40,4% všetkých osídlení). Na druhom mieste sú osídlenia vo vnútri obcí, ktorých je celkovo 246 (30,7% všetkých osídlení) a tretie miesto pripadá na segregované osídlenia s počtom 233 (16,6 % všetkých osídlení).

[...]

Ukázalo sa, že najviac rómskych obyvateľov býva v rozptyle medzi majoritným obyvateľstvom, podľa odhadu 187 305 Rómov; čo je 46,5% z celkového odhadovaného počtu Rómov v obciach, ktoré boli zaradené do zisťovania. Druhou najpočetnejšou skupinou sú obyvatelia rómskych osídlení na okraji obce, ktorých je podľa odhadov 95 020 (23,6% z celkového odhadovaného počtu Rómov v obciach zaradených do Atlasu). Počet obyvateľov segregovaných osídlení predstavoval 73 920, čo tvorí 18,4% všetkých odhadovaných Rómov. Najnižší počet býva v rómskych osídleniach vo vnútri obce, podľa odhadov 46 496 Rómov, čo tvorí 11,5% všetkých odhadovaných Rómov v obciach, ktoré boli zaradené do Atlasu.

Teritoriálne rozmiestnenie Rómov na Slovenku.

Vzhľadom na skutočnosť, že Rómovia tvoria na Slovensku 7,44% z celkového počtu obyvateľov, je prirodzené, že neexistuje ani jeden kraj a ani jeden okres, v ktorom by mali väčšinu. Na Slovensku sú 3 okresy, v ktorých nie sú žiadne rómske komunity a z celkového počtu 72 okresov (mestá Bratislavu a Košice Atlas 2013 eviduje ako jeden okres) na Slovensku majú Rómovia väčšie ako 7,44% zastúpenie v 26 okresoch. Všetky tieto okresy sa nachádzajú v troch krajoch – Prešovskom (11 okresov), Košickom (8 okresov)

a Banskobystrickom (7 okresov). Najvyššie percentuálne zastúpenie Rómov v jednom okrese dosahuje 31,54% pričom ide o malý okres, kde je celkovo len niečo cez 40 tisíc ľudí.

Chybným stereotypom je aj predstava o nadmernom negatívnom dopade Rómov na sociálny systém na Slovensku. O tejto téme však viacej budeme hovoriť na inom mieste.

3.4 MOŽNOSTI NEZISKOVÝCH ORGANIZÁCIÍ, AKTIVITY SAMOSPRÁVY

Mnohé úspešné riešenia v praxi nečakali na zásah zhora alebo pomoc štátu, ale sú výsledkom aktivít miestnych občanov. Nezanedbateľnú úlohu pri tom zohrávajú volení zástupcovia obce: starosta/primátor a poslanci obecných/miestnych/mestských zastupiteľstiev, aktívni obyvatelia obce, dobrovoľníci a zamestnanci neziskových organizácií.

Medzi možné odporúčania, ktoré sa v praxi iba začínajú realizovať, patrí využitie konceptu Mostov z chudoby a nových foriem podnikov sociálnej ekonomiky. Zaujímavosťou je ich vzájomné prepojenie a podpora.

Mosty z chudoby môžu poslúžiť ako účinný a zjednocujúci východiskový základ pre profesionálnych odborných pracovníkov, ktorí sú zodpovední za riešenie, alebo ktorí pomáhajú riešiť sociálne problémy ľudí na komunitnej a miestnej úrovni. Mosty z chudoby ako niekoľkodňové školenie odborníkov rôznych profesií a rôznych inštitúcií poskytujú svojim formátom priestor pre začiatok diskusie (nie zriedka chýbajúcej) alebo jej rozvinutie.

Alternatívne aktivity nečakali na pomoc zhora, ale hľadali cesty, ako sa o seba postarať, alebo aspoň si vlastnými silami zlepšiť ekonomickú situáciu a zároveň aj celkový stav svojej komunity. Aktivity vo svoj prospech a zároveň aj v prospech svojej komunity sa vôbec nevylučujú. Opak je pravdou, môžu sa vhodne dopĺňať.

Pierre Rosanvallon o tom píše: „Je oveľa lepšie a prirodzenejšie pomáhať si navzájom, než spoliehať sa na príliš vzdialený, finančne vyčerpaný a zúfalo preťažený štát. Pokiaľ má mať ekonomika skutočne vyššiu flexibilitu a štátna moc menej byrokracie, tak sa tým otvára priestor pre vyššiu autonómiu osôb a skupín a pre najrôznejšie formy ich vzájomnej svojpomoci. Ak modernizovaný trh nevytvára dostatočný počet plnohodnotných, sociálne užitočných pracovných miest a ak chudobný sociálny štát na tento cieľ už dávno rezignoval, potom ostáva iba tretí sektor. Túto oblasť vzájomnej svojpomoci treba vymaniť z tieňa čiernej ekonomiky a umožniť ľuďom, aby v nej napĺňali tie potreby, ktoré nedokáže plniť trh ani štát.“³²

Ak by sme na lokálnej úrovni nebránili aktívnym ľuďom presadiť sa a postarať sa o seba samých, určite by sme pomohli vyriešiť ekonomické a sociálne ťažkosti aj v najbiednejších komunitách, v sociálne znevýhodnenom prostredí, napr. v marginalizovaných rómskych komunitách. Tretí sektor často nahrádza úlohu štátu a napriek mnohým prekážkam dosahuje v sociálnej oblasti výrazné úspechy.

Najslabší jednotlivci bez akéhokoľvek pracovného návyku, bez motivácie, ktorí celý svoj doterajší život prežili v zajatí generačnej chudoby, nemajú možnosť dostať sa vlastnou silou z pasce chudoby. Takýchto jednotlivcov je veľa, a preto najmä progresívne mimovládne organizácie hľadajú spôsoby, ako pracovať s ľuďmi tak, aby začali byť aktívni a aby postupne zobrali zodpovednosť aspoň za seba. Alternatívne varianty, ktoré takúto cestu ponúkajú sú koncepty Mosty z chudoby a Mosty k sebestačnosti.

³² KELLER, JAN: Soumrak sociálního státu. Sociologické nakladatelství – Edice STUDIE, Praha, 2005, s. 140 – 141.

4. MZDOVÁ KALKULAČKA³³

ÚČET ZA SLUŽBY ŠTÁTU 2017³⁴

Príjmy štátu dosiahnu v tomto roku 6157 eur na osobu, vrátane batoliat aj dôchodcov. Táto hodnota tak predstavuje pomyselnú „cenu štátu“ na jedného Slováka. Pozostáva zo všetkých daní, odvodov, poplatkov, dividend, či príjmov z fondov EÚ, ktoré by mali v tomto roku skončiť v štátnej pokladnici.

Oproti predchádzajúcemu roku vzrástla táto suma o 500 eur, čo je najvyšší medziročný nárast za posledných 7 rokov. K zdraženiu služieb štátu došlo z nasledujúcich dôvodov:

Kým ešte v roku 2016 plánoval štát na daniach a odvodoch vybrať **23, 3 mld. eur, v tomto roku je to už 25, 3 mld. eur**. Hoci rastúca zamestnanosť generuje nových platcov odvodov a daní, nie je to hlavná príčina tohto 8% rastu. **Tou je najmä prudký nárast daní zaplatených firmami, ale aj nečakané zvyšovanie odvodového zaťaženia.**

Štát zvyšuje výdavky pomerne výrazným tempom, rýchlejšie ako rastú mzdy alebo hospodárstvo. Preto ani výrazný prílev daní a odvodov nestačí v tomto roku na vymazanie deficitu verejných financií. Aj v roku 2017 bude účet štátu zvyšovať dlh, ktorý vzrastie na 8 151 eur na jedného občana.

Najvýznamnejšie rastú výdavky spolufinancované z fondov Európskej únie, predovšetkým v oblasti životného prostredia. Medziročne podpora tvorby pracovných miest, poľnohospodárov či informatizácie rastú o desiatky percent, menšie nárasty sú v oblasti podpory rodín a starostlivosti, či základného vzdelania. Výdavky na podporu ľudí v núdzi klesajú.

Najvýznamnejšou položkou vo výdavkoch zostávajú starobné dôchodky, takmer každé piate euro verejných výdavkov je vyplatené vo forme dôchodku. Na ďalších miestach sú zdravotná starostlivosť a vzdelávanie. To, že slovenské vlády ešte nikdy nehospodárili s vyrovnaným rozpočtom, stojí každého daňového poplatníka na úrokoch 234 eur ročne, viac ako výdavky na stredné a vysoké školy dohromady.

Cieľom zverejnenia Účtu za služby štátu je priblíženie skutočnej ceny štátom poskytovaných služieb občanovi. Daňové zaťaženie je netransparentné, občania množstvo daní nevidia, respektíve ich považujú za

³³ <https://bit.ly/2LHysfy>

³⁴ <https://bit.ly/207iuge>

súčasť ceny produktu, či mzdy (napr. DPH, spotrebné dane alebo odvody zamestnávateľa). Na druhej strane je pre mnohých občanov náročné posúdiť čiastkové informácie o zvyšovaní výdavkov v tej alebo onej oblasti. Bloček občanom umožňuje posúdiť veľkosť výdavkov v pomere k ostatným výdavkovým položkám.

Bloček je dostupný na adrese: <http://cenastatu.sk/ucet>

Vďaka špeciálnej kalkulačke Kol'ko platíte vy?³⁵ si môže každý vytvoriť svoj vlastný bloček na základe svojich príjmov a výdavkov a zistiť, koľko v skutočnosti zaplatí na všetkých daniach, odvodoch a ostatných poplatkoch.

Osobný bloček je možné vytvoriť aj prostredníctvom mobilnej aplikácie **Tvoja cena štátu**, ktorá je zadarmo dostupná na platforme Google Play.

³⁵ <https://bit.ly/2LHysfy>

ROZPOCET STATU
SLOVENSKA REPUBLIKA

----- ROK 2017 -----

VAS UCET ZA SLUZBY STATU

POLOZKA	CENA NA OBCANA
1 POMOC V HMOTNEJ NUDZI	39
1 STAROBNE DOCHODKY	1042
1 ZDRAVOTNA STAROSTLIVOST	795
1 INVALIDNE DOCHODKY A POMOC ZDRAVOTNE POSTIHNUTYM	213
1 TRH PRACE A PODPORA NEZAMESTNANYCH	78
1 CLENSTVO V EU	156
1 UROKY A SPRAVA STATNEHO DLHU	234
1 PODPORA RODINY A STAROSTLIVOSTI	206
1 CESTNA DOPRAVA	340
1 ZELEZNICNA DOPRAVA	204
1 PODPORA BYVANIA	30
1 MATERSKE SKOLY	65
1 ZAKLADNE SKOLY	237
1 STREDNE SKOLY	97
1 VYSOKE SKOLY	132
1 PODPORA POLNOHOSPODAROV	107
1 POLICIA	133
1 DOPRAVNE PODNIKY	32
1 ARMADA	177
1 INFORMATIZACIA SPOLOCNOSTI	39
1 VYBER DANI A CIEL	30
1 PODPORA ENERGETIKY A INOVACII	18
1 SUDY, VAZENSTVO, PROKURATURA	81
1 DIVADLA, MUZEA, GRANTY, RTVS	83
1 NEMOCENSKE POISTENIE	91
1 CINNOST MESTSKYCH URADOV	166
1 OCHRANA ZIVOTNEHO PROSTREDIA	148
1 REZERVY VLADY	91
1 INE	919
----- SPOLU (EUR) -----	6157

STAT V ROKU 2017 MINIE O 3 % VIAC
AKO VYBERIE. PRETO DLH KAZDEHO OBCANA
VZRASTIE O 411 EUR A DOSIAHNE 8151 EUR.

4.1 KOLKO PLATÍTE ŠTÁTU VY OSOBNE?

Oplatí sa mi zamestnať sa? O koľko dostanem viac?

Také otázky si kladie každý nezamestnaný alebo človek na dávkach v hmotnej núdzi skôr, ako si reálne začne hľadať robotu alebo podpíše zmluvu.

Odpovedať na tieto otázky znamená preštudovať si spleť desiatok zákonov a vyhlášok. Alebo použiť mzdovú kalkulačku.

Čo je mzdová kalkulačka

Mzdová kalkulačka, dostupná na stránke <https://www.iz.sk/kalkulacka>, umožňuje jednoducho vypočítať, čo sa stane s príjmom rodiny v hmotnej núdzi, ak sa jeden z členov zamestná.

Kalkulačka berie do úvahy nielen zákony týkajúce sa zamestnania (zákon o dani z príjmov, zákony o zdravotnom a sociálnom poistení), ale aj legislatívu týkajúcu sa sociálnych dávok (zákon o pomoci v hmotnej núdzi, o rodičovskom príspevku, legislatíva o štipendiách, školský zákon...). Zohľadnenie týchto zákonov umožní prepočítať aj napríklad, aké dávky v hmotnej núdzi zostanú rodine, ak sa jeden z členov zamestná.

Ako používať mzdovú kalkulačku³⁶

V mzdovej kalkulačke je potrebné zadať základné parametre o domácnosti. Kalkulačka potom preráta príjmy pre danú domácnosť.

Vstupné údaje

Základné údaje sú o tom členovi domácnosti, ktorý sa

zamestná. Dĺžka pobytu v evidencii nezamestnanosti má vplyv na to, či prvých 12 mesiacov bude platiť sociálne a zdravotné odvody. Bývanie v najmenej rozvinutom okrese spôsobí neplatenie nie po 12 mesiacoch evidencie, ale už po šiestich.

Najpodstatnejšou je ale informácia o ponúkanom plate, kde predpokladáme aspoň výšku minimálnej mzdy. Druhá informácia je o dátume nástupu do práce, kde predpokladáme, že to bude od prvého v uvedenom mesiaci a roku.

Údaj o tom, či človek má manželku/manžela, má vplyv na odpočítateľnú položku na manželku v dani z príjmov. Ak človek nemá manželku, ktorá je nezamestnaná, ani sa nestará o dieťa do troch rokov veku, má nižšie odpočítateľné položky, a tým platí vyššie dane.

Ďalšie sú údaje o deťoch v rodine, kde sa nastavuje počet detí v jednotlivých kategóriách. Počet detí do troch rokov má vplyv na to, či rodina poberá rodičovský príspevok. Počet detí v materskej škole zobrazuje, či majú túto škôlku bezplatne. Počet detí na základnej škole môže ukázať, či majú stravu zadarmo. Pri deťoch na strednej škole je dôležité v dolnej časti nastaviť prospech a či študuje na prioritnom odbore (má to vplyv na výšku štipendia). Všetky tieto kategórie detí zvyšujú príjem rodiny aj cez daňový bonus.

Okrem toho sa v dolnej časti kalkulačky dajú nastaviť počty detí, ktoré nie sú v škole (dospelé a nedospelé) a deti študujúce na strednej škole externe (ktoré majú nárok na aktivačný príspevok).

Po zadaní všetkých nastavení kalkulačka preráta príjmy rodiny do budúcnosti. Po zmene parametrov to automaticky preráta. Časť „Súčasný stav“ rozmieňa celkovú podporu zo strany štátu na jednotlivé čas-

³⁷ <https://bit.ly/2JMsQ1S>

ti (prídavky na deti, DHN, štipendiá). Ak to nesedí so skutočným stavom, je potrebné upraviť vstupné parametre, najmä výšku podpory, počty detí a prospech v škole. Každá časť tohto príjmu sa inak kráti po začatí zamestnania. Napríklad prídavky na deti zostávajú, ale DHN sa kráti v závislosti od pracovného príjmu.

Výstupy

Kalkulačka má výstupy rozdelené do viacerých skupín: základné upozornenia, spresnenia k úradu práce, informácie k zamestnaniu, informácie o deťoch a hlavne presné výsledky za jednotlivé mesiace.

Prvou časťou výstupov sú upozornenia, aby človek išiel pracovať na riadnu pracovnú zmluvu v zmysle zákonníka práce (a nie na živnosť alebo inú prekérnu až nelegálnu formu práce) a aby si začal riešiť dlhy a exekúcie formou osobného bankrotu. Ďalej sú to upozornenia na nárok na dovolenku, na stravné v robote alebo príplatky, ktoré sú nad rámec minimálnej mzdy.

Druhá časť sa týka úradu práce, kde by človek mal požiadať o osobitný príspevok či o príspevok na dochádzanie za prácou. Zároveň upozorňuje na aktivačný príspevok, ktorý by mal dostať automaticky, ak donesie na úrad práce pracovnú zmluvu.

Ďalšia časť sa týka samotného zamestnania. Obsahuje upozornenia pre zamestnávateľa, že tento zamestnanec je v špeciálnom režime ohľadom zdravotného a sociálneho poistenia (ak je splnených niekoľko podmienok), a že zamestnanec má manželku, ktorá pravdepodobne spĺňa podmienky na odpočítateľnú položku. Ďalej je výpočet preplatkov daní a daňového bonusu v mesiaci marec a zúčtovanie zdravotného poistenia v mesiaci október.

Samostatná časť výstupu sa týka detí v rodine. V prvom rade upozorňuje na daňový bonus, ktorý dostane rodina, keďže majú príjem zo zamestnania a rodičovský prídavok, ktorý budú dostávať naďalej. U detí do troch rokov je informácia, že budú dostávať rodičovský príspevok. Pri deťoch v škôlke je uvedené, že naďalej budú mať škôlku bezplatne. Deti na základnej škole budú dostávať stravu zadarmo a pomôcky (ak sú splnené ďalšie podmienky, najmä zmluva školy s ministerstvom školstva).

Pri deťoch na strednej škole dennou formou je upozornenie na sociálne štipendium a na motivačné štipendium. Externí študenti, ktorí sú zároveň evidovaní UoZ, majú nárok na aktivačný príspevok.

Tabuľka finančných výsledkov za jednotlivé mesiace má podobnú štruktúru ako vyššie popísané výsledky. Prvý stĺpec určuje obdobie. Druhý stĺpec „hrubá mzda“ popisuje, ako sa hrubá mzda znižuje a zvyšuje na čistú: odpočítajú sa zdravotné a sociálne odvody, odpočíta sa daň z príjmu, pripočíta sa daňový bonus na deti a stravné (ktoré môže zamestnanec dostávať ako stravu alebo vo financiách). Celkovo teda popisuje, čo dostane zamestnanec z domácnosti od zamestnávateľa. Tretí stĺpec počíta mzdové náklady zamestnávateľa, teda hrubú mzdu zvyšuje o zdravotné a sociálne odvody zamestnávateľa. Štvrtý stĺpec sumarizuje čistú mzdu.

Piaty a šiesty stĺpec popisujú, aké rôzne dávky a podporu dostane rodina od štátu. Stĺpec „dávky“ kvantifikuje osobitný príspevok, dávky v hmotnej núdzi (vrátane aktivačného príspevku), preplatky či nedoplatky dane alebo zdravotného poistenia. Šiesty stĺpec popisuje, akú podporu dostávajú deti (okrem daňového bonusu, ktorý je uvedený pri výpočte čistej mzdy). Hlavne sa jedná o prídavky na deti, sociálne

a motivačné štipendia stredoškolákov, školské pomôcky základuškolačkov, stravu v škole alebo škôlke a nárok na neplatenie za deti v škôlke.

Posledný stĺpec ukazuje finálny čistý príjem domácnosti v danom mesiaci. Toto je najdôležitejšie číslo, v ktorom vidno, ako sa reálne zmení príjem rodiny.

Príklady rodín

Ako vidno z kalkulačky, pri všetkých bežných typoch rodín výrazne stúpne príjem domácnosti – dvoj až trojnásobne. Je to dôsledok príjmu zo zamestnaneckého pomeru, nárastu dávok popri zamestnaní a malého až žiadneho poklesu dávok. Prídavok na deti zostáva bez ohľadu na pracovný príjem rodiny. Ak je pracovný príjem blízko minimálnej mzdy, tak domácnosti zostanú sociálne štipendia, strava v škole aj škôlka zadarmo. Zväčša tiež zostáva aspoň časť dávok v hmotnej núdzi.

Na druhej strane, ak sa člen domácnosti v hmotnej núdzi zamestná, získa osobitný príspevok počas prvého roka. Ak bol dlhodobo nezamestnaný, nemusí prvý rok platiť zdravotné ani sociálne odvody. A s príjmom blízko minimálnej mzdy neplatí dane a dostáva daňový bonus na deti.

Dôsledkom kumulácie týchto čiastkových faktorov je, že príjem domácnosti stúpne dvoj až trojnásobne. Zoberme príklad rodiny, kde sú dvaja dlhodobo nezamestnaní rodičia a tri deti: jedno v škôlke, jedno v základnej škole, jedno na strednej škole. Od štátu môžu dostať najviac okolo 370€. Z toho 71€ sú príspevky na deti, stredoškolské štipendium 32€ (predpokladáme priemer študenta 2,4 a že neštuduje na prioritnom odbore), a dávky v hmotnej núdzi 267€. Všetky čísla v tomto prepočte sú zaokrúhlené na celé eurá.

Predpokladáme, že jeden člen domácnosti sa od marca 2018 zamestná na minimálnu mzdu 480€. Jeho čistý pracovný príjem bude 580€ (keďže bol dlhodobo

nezamestnaný, neplatí sociálne a zdravotné odvody, dostane daňový bonus na 3 deti 65€ a stravné od zamestnávateľa 35€). Na úrade práce dostane 126€ osobitný príspevok a 122€ dávky v hmotnej núdzi. Na deti bude naďalej dostávať príspevky na deti 71€, sociálne štipendium 32€, stravu pre deti na ZŠ a naďalej nemusí platiť za dieťa v materskej škole. Celkovo bude jeho príjem v marci 2018 vo výške 931€.

V siedmy mesiac, v septembri 2018, mu klesne osobitný príspevok na 63€. V iné mesiace bude príjem tejto domácnosti mierne kolísať: cez školské prázdniny nebudú deti v ZŠ dostávať stravu, vo februári a septembri dostanú školské pomôcky vo výške 17€. V marci 2019 bude zamestnancovi doplatený daňový bonus za celý kalendárny rok 2019 (vo výške 129€).

Od trinásteho mesiaca práce, teda od marca 2019, bude musieť zamestnanec platiť plné zdravotné a sociálne odvody. V januári každého roku predpokladáme nárast platu na novú výšku minimálnej mzdy (v januári 2019 pravdepodobne 500€). Taktiež môžeme predpokladať nárast platu zamestnaného člena domácnosti (dá sa nastaviť v časti o zamestnávateľovi).

Keďže údaje a legislatívne nastavenia na roky 2019 a 2020 sú neisté, predpovedaný čistý príjem domácnosti je naozaj iba orientačný.

Zohľadnené zákony

Pri príprave kalkulačky sme zohľadnili 19 zákonov. Z oblasti zamestnania sú to 595/2003 Z.z. – Zákon o dani z príjmov, § 11, § 33, § 33, § 38, 311/2001 Z.z. – Zákon ZÁKONNÍK PRÁCE, § 152, 152/1994 Z.z. – Zákon o sociálnom фонде, 580/2004 Z.z. – Zákon o zdravotnom poistení, § 11, § 12, 663/2007 Z.z. – Zákon o minimálnej mzde, § 3, 650/2004 Z.z. – Zákon o doplnkovom dôchodkovom sporení, 461/2003 Z.z. – Zákon o sociálnom poistení, § 4 a 336/2015 Z.z. – Zákon o podpore najmenej rozvinutých okresov, § 3.

V oblasti školstva a štipendií sú zákony 245/2008 Z.z. – Zákon o výchove a vzdelávaní (školský zákon), § 149, § 28, 61/2015 Z.z. – Zákon o odbornom vzdelávaní a príprave, § 27, 131/2002 Z.z. – Zákon o vysokých školách, § 96, 102/2006 Z.z. – Zákon o priznávaní sociálneho štipendia študentom vysokých škôl, § 5.

Pri dávkach pre deti sú zákony 561/2008 Z.z. – Zákon o príspevku na starostlivosť o dieťa, § 5, 600/2003 Z.z. – Zákon o prídavku na dieťa, § 8 a 571/2009 Z.z. – Zákon o rodičovskom príspevku, § 4.

Oblasť dávok v hmotnej núdzi a dotácie zo strany MPSVaR sú v zákonoch 544/2010 Z.z. – Zákon o dotáciách v pôsobnosti Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky, § 4, 5/2004 Z.z. – Zákon o službách zamestnanosti, § 36, § 53, 601/2003 Z.z. – Zákon o životnom minime, § 2, a 417/2013 Z.z. – Zákon o pomoci v hmotnej núdzi, § 11, § 12, § 12, § 16.

Mzdová kalkulačka

Mzdová kalkulačka na výpočet čistej príjmu domácnosti, ak sa jeden z jej členov zamestnáva. Na rozdiel od iných dostupných mzdových kalkulačiek, je určená pre ľudí blízko minimálnej mzdy, ktorí predtým boli nezamestnaní a na dávkach v hmotnej núdzi. [Viac o kalkulačke.](#)

Mzdová kalkulačka

V evidencii nezamestnaných som bol mesiacov. a v obvode.

Máme detí, do 3r., v HS, na ZŠ a na SS.

Od štátu môžeme dostávať maximálne okolo 370€. Reálne dostávame €.

Začnem pracovať od mesaca 2018. Poskytli mi hrubú mzdu € (minimálna mzda je 480€).

Rýchle výsledky: +531,01€ až 594,08€ mesačne

Prvý piat' budete mať 954,08€, sedmy bude 891,01€. To je o 594,08€/531,01€ viac ako vaše súčasné dávky.

Tabuľka od zamestnávateľa od začiatku práce	hrn	spolu
teraz	360,00€	360,00€
2018 / 7	594,08€	342,23€ 33,87€ 2* 491,36€
2018 / 12	594,08€	279,14€ 33,87€ 2* 313,01€
2019 / 2	602,30€	209,14€ 33,87€ 2* 243,27€

rychlá navigácia:

- Správy
- Projekty
- aktivity
- Európske regióny
- Inštrumenty
- Kestria
- Národný región:
- Rakúsko,
- Západné
- Rakúsko,
- Vostřberko,
- Brestal-
- Bodenseegebiet

Sledujte nás

So stránkou chceme

Volajte kalkulačku

? Pomocné otázky do diskusie:

- Aký je pomer medzi výdavkami štátu na pomoc v hmotnej núdzi a na starobné dôchodky? Čo sa z toho dá odvodiť?
- Viete použiť mzdovú kalkulačku v praxi?

5. MOSTY Z CHUDOBY

5.1 POPIS KONCEPTU MOSTY Z CHUDOBY A JEHO OBSAH

Mosty z chudoby predstavujú úspešný rámec, ako porozumieť chudobe a pristupovať k riešeniu problémov chudoby. Autormi konceptu sú predstavitelia americkej organizácie aha!Process, Inc. z USA, Ruby Payne, Philip De Vol a Terie Dreussi Smith. Organizácia aha!Process vyše 30 rokov teoreticky rozvíja filozofiu Mostov z chudoby a tiež prakticky uskutočňuje a pomáha realizovať množstvo konkrétnych aktivít s chudobnými ľuďmi. Mnohé ich postupy sú inšpiratívne pre inštitúcie a organizácie vo viacerých krajinách sveta, vrátane Slovenska.

Cieľom Mostov z chudoby je, aby všetci jednotlivci, inštitúcie a organizácie, ktoré prichádzajú do styku s chudobnými ľuďmi a chudobou, bez ohľadu na to, ako k téme prichádzajú a aká je ich profesionálna pozícia, lepšie pochopili problematiku. Znalosť princípov Mostov z chudoby prináša efektívnejšie a citlivejšie riešenie problémov ľudí, komunít a problémov spolužití s inými.

Cieľom Mostov z chudoby je aj **transformácia myslenia a chápania problematiky chudoby**. To umožňuje lepšie porozumenie, spoluprácu a riešenie problémov.

Medzi cieľové skupiny Mostov z chudoby patrí každý, kto prichádza profesionálne alebo súkromne do kontaktu s problematikou chudoby (alebo s chudobnými ľuďmi) na rôznej úrovni.

Sú to:

- politici,
- pracovníci verejnej správy (štátna správa – úrady práce, polícia, zdravotníctvo, školstvo, súdnictvo, nápravné zariadenia, samospráva – sociálni terénni pracovníci, poslanci, starostovia),
- pracovníci v treťom sektore (pracovníci v komunitných centrách, vo vzdelávaní, dobrovoľníci),
- médiá,
- samotní chudobní ľudia, ktorí majú záujem dostať sa z chudoby.

Autori knihy *Mosty z chudoby* zdôrazňujú:

„Ekonomická neistota nízkopríjmových rodín a strednej triedy ohrozuje životaschopnosť samotných komunít. Keď sa stredná trieda sťahuje z miest, odnáša si so sebou aj dane, ktorými doteraz prispievali mestu... keď sa na hlavných uliciach miest zatvárajú firmy a na ulici sa postupne objavujú záložne, secondhandy, odbory sociálnych služieb alebo rôzni poskytovatelia krátkodobých pôžičiek... keď si už rodiny s deťmi nemôžu dovoliť žiť na určitom mieste, lebo tam nie sú pracovné miesta... a keď obedy na školách poskytované zdarma alebo za symbolickú cenu potrebuje polovica detí, stávajú sa naše komunity dlhodobo neudržateľnými.

Je preto našim cieľom zlepšovať životy chudobných ľudí a postupne tak budovať dlhodobo udržateľné komunity, v ktorých sa bude všetkým žiť dobre“.³⁷

Koncept *Mosty z chudoby* je zameraný na ekonomické a sociálne charakteristiky chudoby a nie na rasové alebo kultúrne odlišnosti. Pre zjednodušenie pracuje s tromi spoločenskými triedami. Každý človek v závislosti od svojho spoločenského a ekonomického postavenia patrí o jednej z troch spoločenských tried (chudobná trieda, stredná trieda, bohatá trieda).

Medzi **základné princípy** konceptu patria nasledujúce dôležité body:

1. chudoba je relatívna,
2. chudoba sa vyskytuje vo všetkých krajinách u všetkých národov,
3. rozdiely medzi spoločenskými triedami nie sú presne vymedzené,
4. generačná a situačná chudoba nie sú identické,
5. človek si nesie so sebou skryté pravidlá spoločenskej triedy, v ktorej bol vychovaný,
6. školy a podniky fungujú podľa noriem a skrytých pravidiel strednej triedy,
7. ak chceme klientom z chudobného prostredia pomôcť k úspechu, musíme najskôr pochopiť

ich vlastné skryté pravidlá a následne ich naučiť tie pravidlá, ktoré im pomôžu dosiahnuť úspech v škole, v práci a v spoločnosti,

8. človek, ktorý sa chce vymaniť z chudoby do strednej triedy, alebo zo strednej triedy do bohatej, musí sa (aspoň na istý čas) vzdať svojich osobných väzieb,
9. ľudí z chudoby nemôžeme ani ospravedlňovať ani haniť za ich nevedomosť, úlohou odborných pracovníkov inštitúcií je poskytovať podporu, byť dôrazní a jasne zdefinovať očakávania,
10. nemôžeme viniť obeť chudoby za to, že sú chudobné,
11. nemôžeme naďalej podporovať stereotypy a predsudky voči chudobným.³⁸

Koncept *Mosty z chudoby* je rozvrhnutý do niekoľkých modulov. K základným patria:

- mentálne modely chudoby a mentálne modely rôznych spoločenských vrstiev,
- príčiny chudoby,
- kľúčové body a charakteristiky základných princípov *Mostov z chudoby*,

³⁷ PAYNE, RUBY K; DEVOL, PHILIP; SMITH, TERIE DREUSSI: *Mosty z chudoby*. Equilibria, s.r.o., Košice, 2010, s. 11 - 12

³⁸ PAYNE, RUBY K; DEVOL, PHILIP; SMITH, TERIE DREUSSI: *Mosty z chudoby*. Equilibria, s.r.o., Košice, 2010, s. 13 - 14

- skryté pravidlá troch ekonomických tried,
- jazyk a jeho rôzne štýly,
- osobné zdroje človeka a ich budovanie,
- teória osobnej zmeny.

Moduly sú zvlášť rozpracované podľa zámeru využitia. Mosty z chudoby sú základné východisko pre konkrétne využitia a pre konkrétnu cieľovú skupinu. Je pochopiteľné, že najväčší úžitok z Mostov z chudoby majú

- samotní chudobní ľudia,
- profesionáli, ktorí s nimi pracujú – od sociálnych pracovníkov až po politikov.

Zvlášť rozpracovanými nosnými témami Mostov z chudoby sú skryté pravidlá a osobné zdroje.

Chudoba je chápaná ako miera, rozsah, do akého jednotlivec dokáže fungovať bez zdrojov.

Skryté pravidlá spoločenských tried sú nepísané zvyky a dohody, ktoré reálne fungujú a ich nerešpektovanie alebo neznalosť vylučuje osobu zo spoločenskej triedy, ktorá tieto pravidlá rešpektuje.

Osobné zdroje jednotlivca sú vnímané širšie a zahŕňujú zdroje:

- finančné,
- emocionálne / citové,
- mentálne / rozumové,
- formálny jazykový štýl,
- duchovné,
- bezúhonnosť a dôvera,
- fyzické,
- podporné systémy,
- vzťahy a osobné príklady, vzory správania,
- motivácia a vytrvalosť,
- znalosť skrytých pravidiel.³⁹

³⁹ DEVOL, PHILIP: Napredovanie vo svete, ktorý sotva prežíva. Equilibria, s. r. o., Košice, 2010, s. 64

5.2 ZÁKLADNÉ PRINCÍPY MOSTOV Z CHUDOBY

5.2.1 CHUDOBA JE RELATÍVNA

Placid a Sára⁴⁰

József Gazdag, Denník N, 2. 1. 2017 (krátené)

Otec Placid prežil gulag. Po desiatich rokoch sa vrátil domov. Hoci mal tri diplomy, mohol pracovať len v práčovni. Nedávno oslávil sté narodeniny. Na nikoho sa nehnevá. Ani na udavačov, ktorí o ňom písali hlásenia. Ani na svojho niekdajšieho dozorcú z lágra, ktorého v roku 1989 v Medžugorí požehnal. „Mal som šťastný život“, vraví....

Keď Trianonskou zmluvou Košice pripojili k Československu a štátni úradníci museli zložiť sľub vernosti novému štátu, Sára Schalkaházi – ktorá bola vtedy učiteľkou – to odmietla a musela zo školy odísť.... Dostala sa do Komárna, kde viedla charitatívnu misiu, učila náboženstvo, mala dozor nad kuchyňou pre deti a pracovala aj vo štvrti pre najchudobnejších. Počas druhej svetovej vojny sa ako mníška postavila na stranu prenasledovaných, pomáhala tisíckam Rusínov - a budapeštianskym Židom, lebo verila, že kresťanstvo sa nedá sklbiť s nacizmom a s protižidovskými zákonmi....

Na tretí deň po Vianociach v roku 1944 Sára Schalkaházi zastrelili nylášovci na brehu Dunaja. Mala 45 rokov.

Samovraždy páchajú aj milionári a deti milionárov. Veľký kumšt je žiť v chudobe a ešte väčší v bohatstve. Skrátka, skutočný kumšt je vedieť žiť v pomeroch, v ktorých sa práve nachádzame a práve takí, akí sme.

Náš pocit toho, čoho sa nám nedostáva, je relatívny. Čo myslíte, v ktorých krajinách je vyššia miera samo-

vražď?V krajinách, kde občania o sebe vyhlasujú, že sú šťastní, napr. vo Švajčiarsku, v Dánsku, Holandsku, Kanade, na Islande? Alebo v krajinách ako Grécko, Taliansko, Portugalsko a Španielsko, v ktorých sa občania označujú za nevelmi šťastných? Odpoveď: v krajinách šťastných ľudí.⁴¹

⁴⁰ <https://bit.ly/2yia1CJ>

⁴¹ GLADWELL, MALCOLM: Dávid a Goliáš, Ikar, Bratislava, 2014, s. 91

⁴² Stalo sa na školení Mostov z chudoby v Přerove v októbri 2017

50-ročný Peter Lacko, Róm z Přerova na Morave sa zamyslel nad rozdielom medzi Rómami a Čechmi/Moravákmi/Slovákmi. Vyšlo mu krátke zhodnotenie: „Vy

ste bohatší, ale ste chudobnejší. My sme chudobnejší, ale sme bohatší. Vy ste sami a opustení, my sme spolu a sme šťastní.“⁴²

? **Pomocné otázky do diskusie:**

- *Čo je dôležitejšie – situácia, v ktorej sa nachádzame, alebo náš postoj k nej?*
- *Môže náš postoj zmeniť našu situáciu?*
- *Súhlasíte s tvrdením: Kto má oporu, tomu je vždy ľahšie?*
- *Ste oporou pre vašich klientov?*

5. 2. 2 CHUDOBA SA VYSKYTUJE VO VŠETKÝCH KRAJINÁCH A VŠETKÝCH NÁRODOV

Akí bohatí sú boháči a koľko ich je⁴³

Barry Ritholtz, 26. 6. 2015 SME (krátené)

Novú Svetovú správu o bohatstve za rok 2015 vydali minulý týždeň Cap Gemini a RBC Wealth Management. Vychádza z prieskumu vyše 5 100 bohatých ľudí na 23 veľkých trhoch a je plná fascinujúcich údajov.

Kľúčové témy a zistenia sú tieto:

- Za posledných päť rokov sa naakumulovali ohromné množstvá bohatstva.
- Veľká časť tohto bohatstva je sústredená medzi 1 percento ľudí, a väčšina tohto bohatstva je sústredená medzi 1 percento z 1 percenta.
- Ultrabohatí: Ono 1 percento z 1 percenta teraz vlastní 35 percent bohatstva tých najbohatších. Bohatstvo sa minulý rok ešte viacej koncentrovalo. Len dva štáty, USA a Čína, napomohli z vyše polovice globálnemu rast populácie najbohatších; ďalších 10 trhov rástlo menej, než bol celosvetový priemer.

Thomas Kent, riaditeľ Slobodná Európa, o obnovení vysielania v dvoch európskych krajinách (DENNÍK N, 19. 7. 2018)⁴⁴

„Vládni činitelia, zástupcovia občianskej spoločnosti a novinári (v Rumunsku a v Bulharsku) vyjadrujú znepokojenie, že dezinformácie, korupcia a sociálne rozdiely podkopávajú tamojšie politické systémy.“

Čenkovej deti⁴⁵

Zuzana Čenková obracia zrak na továrniku. Meria si ho i jeho ženu od hlavy po päty. Pohľad má strnulý, svaly na tvári jej sťahuje trpkosť a z jej úst jej vylieta hrozný výkrik: „Hah, ktovie, kto ste a čo chcete urobiť s mojím dieťaťom!“ „Ale suseda, upokojte sa a dôverujte nám. Sme majitelia továrne z neďalekého mestečka L. Ved' náš závod tam hádam i poznáte. Nemusíte mať nijaké obavy. Zmýšľame s vami úprimne. Sme majetní a bezdetní. Nuž chceli by sme si vziať nejakého chlapčeka za svojho. Ved' ak nebudete chcieť, nemusí to byť práve váš Paľko. Je dosť chudobných detí a ľudia, čo nás poznajú, iste nám hociktoré z nich vďačne zveria. U nás mu bude dobre. Bude žiť v hojnosti a prepychu. Oстане, ak neveríte, môžete sa i na vlastné oči presvedčiť. Ak sa vám páči, sadnete ešte dnes do nášho auta a o niekoľko minút sme všetci u nás. Nuž, chcete?“... „My len preto, že Paľko sa nám veľmi zapáčil. A nechceme vám ho zadarmo. Dáme vám za neho tisíc korún.“

⁴³ <https://bit.ly/2mEtp4F>

⁴⁴ <https://bit.ly/2KjpTpv>

⁴⁵ KRÁL, FRAŇO: Čenkovej deti, Mladé letá, Bratislava, 1976, s. 18

V USA je chudoba prezlečená za rasizmus⁴⁶

Tom Nicholson, 9. 8. 2015, SME (krátené)

Neutíchajúca rasová posadnutosť Ameriky jej bráni plne pochopiť, nieto ešte vyriešiť, jej najväčšiu výzvu: ekonomickú nerovnosť.

Pred rokom v jednu nedeľu ukradol Michael Brown, 18-ročný černochoch, škatuľu cigár z obchodu so zmiešaným tovarom vo Fergusone, mestečku v štáte Missouri.

Fergusonské policajné oddelenie... začalo prísne pokutovať banálne priestupky ako jazdenie v zle udržiavanom aute. Pokuty tvrdo postihujú miestnych schudobnených černochoch, ktorí tvoria len dve tretiny celkového obyvateľstva, ale platia 90 percent pokút.

Fergusonské policajné praktiky „vytváralo zameranie mesta na príjmy, a nie na potreby verejnej bezpečnosti“... odrážalo celoštátnu tendenciu preniesť daňové bremeno z vrcholu naspodok; alebo inými slovami investičné stimuly pre korporácie, ale parkovacie lístky pre chudobu v centre mesta.

Niet pochýb, že rasizmus ešte vždy Ameriku trápi. No fakt, že černosi majú vyššiu pravdepodobnosť než belosi, že ich policajti zastavia, zatknú alebo zastrelia, nie je len otázkou farby ich pleti.

Väzenia sú pre chudobných. Je ľahšie odsúdiť niekoho, kto ukradol zemiaky, ako toho, kto nakradol milióny. Percentuálne zastúpenie chudobných v spo-

ločnosti závisí od konkrétnych okolností a od toho, ako si chudobu zdefinujeme.

? Pomocné otázky do diskusie:

- *Ako sa prezentuje chudoba na Slovensku?*
- *Prečo majú chudobné rodiny veľa detí a bohaté rodiny málo detí?*

⁴⁶ <http://bit.ly/2h0tj8l>

5. 2. 3 ROZDIELY MEDZI SPOLOČENSKÝMI TRIEDAMI NIE SÚ PRESNE VYMEDZENÉ

Hillbilly Elegy (Kronika rodiny a kultúry v kríze)⁴⁷

Počet belochoch z robotníckej triedy, ktorí bývajú v chudobných štvrtiach, narastá. V roku 1970 žilo 25% bielych detí v častiach mesta s viac než 10% mierou chudoby. V roku 2000 to už bolo 40%. Je takmer isté, že dnes je toto číslo ešte vyššie. Zo štúdie Brookingsovho inštitútu z roku 2011 vyplýva, že „v porovnaní s rokom 2000 bol medzi rokmi 2005 a 2009 typický obyvateľ extrémne chudobnej štvrte skôr beloch narodený v Spojených štátoch s dokončenou strednou alebo vysokou školou, ktorý vlastní dom a nepoberá dávky v hmotnej núdzi“. Inými slovami, chudobné aglomerácie nie sú už výlučne záležitosťou mestských gét. Rozšírili sa aj do predmestí.

Dôvody nie sú jednoduché. Federálna bytová politika aktívne podporuje vlastníctvo domov a bytov, počnúc Carterovým Zákomom o reinvestovaní do komunity až po Bushovu spoločnosť vlastníkov. Lenže vo všetkých Middletownoch na svete sa za vlastníctvo nehnuteľnosti platí privysoká spoločenská cena. Keď z danej oblasti odíde hlavný zamestnávateľ, ceny domov klesnú a ľudia zostanú uväznení v tej či onej štvrti. Dokonca aj keby sa chceli presťahovať, nedá sa, lebo na trhu im nikto reálnu hodnotu nezaplatí. To znamená, že majú nehnuteľnosť hodnú viac, ako je ktokoľvek ochotný dať. Náklady na sťahovanie sú také vysoké, že mnohí zostanú trčať na mieste. Samozrejme, zostávajú zvyčajne tí, čo majú najmenej peňazí, a tí, čo si to môžu dovoliť, odchádzajú.

Budúcnosť strednej triedy⁴⁸

Jaroslav Daniška, TÝŽDEŇ, 2. 11. 2014 (krátené)

Aristotelovu poučku o vzťahu strednej triedy a demokracie, ktorých osud je úzko previazaný, čaká skúška: zdá sa, že stredná trieda je na počiatku dlhodobej a ťažkej krízy....

Azda najzaujímavejšia diskusia našej doby sa týka vzťahu kapitalizmu a demokracie....

Je to diskusia o ohrození, úpadku a budúcnosti strednej triedy....

V polovici dvadsiateho storočia stredná trieda prestala rásť (počtom, aj podielom), pričom vznikla nová trieda chudobných a podprivilegovaných. Tieto marginalizované skupiny, nezamestnaní, nezamestnateľní, imigranti či sezónni pracovníci, sa stali triedou závislou od štátnej podpory....Vo všeobecnosti platí, že čím silnejšia je stredná trieda, tým je vyšší ekonomický rast, úroveň vzdelania, zdravia či politickej stability....

Štáty preto musia podľa Fukuyamu nájsť spôsob, ako riešiť úpadok strednej triedy a podnietiť jej záujem o spoločnosť a politiku, iba tak možno zachrániť aj demokraciu....

⁴⁷ VANCE., J., D.: Hillbilly Elegy. Vydavateľstvo TATRAN, Bratislava, 2017, s. 49

⁴⁸ <http://bit.ly/2zlYHp9>

Nový Marx na scéne⁴⁹

Lukáš Krivošík, TÝŽDEŇ, 19. 5. 2014 (krátené)

Francúzsky ekonóm Thomas Piketty sa pokúsil svojím bestsellerom Kapitál v 21. storočí priniesť moderné zdôvodnenie pre zásadné prerozdelenie bohatstva....

Piketty dáva do kontrastu výnosy z kapitálu a mieru hospodárskeho rastu. Z kapitálu možno profitovať viacerými spôsobmi. Napríklad cez zisky a dividendy podnikov, cez úroky na cenných papieroch alebo prostredníctvom rent (za prenájom nehnuteľností). Piketty považuje za problém, ak sa kapitál zhodnocuje rýchlejšie, než rastie ekonomika....

V takom prípade totiž vlastníci kapitálu bohatnú viac, než ľudia, ktorí majú väčšinu príjmu akurát zo svojho zamestnania. Vlastníctvo kapitálových statkov je, samozrejme, rozptýlené nerovnomerne. Viac tak profituje desatina či stotina najbohatších a nožnice spoločenskej nerovnosti sa roztvárajú. Počas posledných dvoch storočí sa mal kapitál naozaj v priemere zhodnocovať trikrát rýchlejšie, než rástla ekonomika....

Podľa Pikettyho tak kapitalizmus prirodzene smeruje k vytvoreniu triedy rentiérov. V ekonomike pôjde čoraz menej o inovatívnych podnikateľov, ktorí z ničoho vybudovali úspešné firmy. Miesto toho jej začnú dominovať zdedené peniaze a medzi najbohatšími tí ľudia, ktorí nikdy nemuseli pre svoj majetok pracovať alebo podstupovať riziko. Posilní to oligarchické črty nášho ekonomického a neskôr aj politického systému....

Nesymetrický nárast⁵⁰

V rokoch 1979 – 2001 došlo k značnému nárastu príjmov, avšak ich distribúcia bola veľmi nerovnomerná. I keď z tohto nárastu profitovalo horných 20 % obyvateľstva, najvýraznejší ošoh z toho malo horných 5 % obyvateľstva.

Prečo došlo v rokoch 1979 – 2001 k takémuto nesymetrickému nárastu?

Predovšetkým si musíme uvedomiť, že najdôležitejším zdrojom príjmov sa v tomto období stalo vlastníctvo nehnuteľností a aktív (príjem z prenájmu, príjem z burzových akcií, cenných papierov a iných kapitálových vkladov). Keďže vlastníctvo nehnuteľností a aktív je takmer výlučne záležitosťou najbohatších 20 % obyvateľstva, potom nás neprekvapí, že práve v ich rukách skončil všetok zisk.

⁴⁹ <http://bit.ly/2lzZsVD>

⁵⁰ DEVOL, PHILIP: Príručka pre facilitátora - Napredovanie vo svete, ktorý sotva prežíva. Equilibria, s.r.o., Košice, 2010, s. 65

Mladý 20-ročný nezamestnaný Mário Drubda, Róm z Bystrian, bez ukončenia základnej školy, ženatý s dieťaťom a bývajúcí v chatrči u svokrovcov povedal, že nie je chudobný a že patrí do strednej triedy. Odôvodnil to tým, že poberá pravidelnú mesačnú pod-

poru dávok v hmotnej núdzi, čo znamená, že má pravidelný mesačný príjem. Skutočne chudobný človek je podľa neho bezdomovec, nevidovaný na žiadnom úrade, bez akéhokoľvek príjmu, ktorý nemá čo jesť a nikto sa o neho nepostará, lebo už nemá nikoho.⁵¹

? **Pomocné otázky do diskusie:**

- *Ak rozdiely medzi spoločenskými triedami nie sú presne vymedzené, je podľa vás možné, aby sa príslušníkmi strednej triedy stali ľudia z marginalizovaných rómskych komunít? Čo na to treba? Aký časový horizont vidíte pre ich zaradenie? Prečo?*
- *Je sociálne vylúčenie javom ekonomickým, politickým, morálnym, alebo iným – akým?*
- *Súhlasíte s tvrdením, že klientelizmus je ranou podobou demokracie? V akom štádiu demokracie sa nachádza Slovensko? Prečo si to myslíte?*
- *Viete čo znamená deň „daňovej slobody“? Viete kedy bol tento deň v stredoveku a kedy v starovekom Ríme?*
- *Súhlasíte s názorom, že peniaze sú všetkým?*

⁵¹ Stalo sa na školení Mostov z chudoby v Bystranoch v júni 2012

5. 2. 4 GENERAČNÁ A SITUAČNÁ CHUDOBA SÚ DVE RÔZNE VECI

Slovensko dáva šancu všetkým, len nie najchudobnejším⁵²

Libor Melioris, 25. 1. 2018 SME (krátené)

Talent a schopnosti sú v spoločnosti rozložené približne rovnomerne. Neexistuje dôvod, prečo by sa úspech alebo neúspech mal dediť z generácie na generáciu. Vysvetlením neúspechu detí z nízkopríjmových rodín je preto nedostatok prostriedkov a príležitostí na vzdelávanie a výchovu, málo pozitívnych vzorov a podnetov.

Okrem toho, že je tento stav nespravodlivý, je aj neefektívny, lebo spoločnosť naplno nevyužíva potenciál všetkých svojich členov. Navyše, medzinárodné porovnania ukazujú, že v krajinách s vysokou spoločenskou mobilitou je vyššia celková spokojnosť občanov s kvalitou života ako v krajinách s nižšou mobilitou. V krajinách s vyššou mobilitou je nižší aj výskyt násilnej kriminality.

Pravdepodobnosť, že dieťa dlhodobo nezamestnaného rodiča bude nezamestnané viac ako dva roky, je štyrikrát vyššia v porovnaní s deťmi zamestnaných rodičov. Chudoba rodičov takto plynule prechádza z jednej generácie na druhú a mnoho nadaných detí z najchudobnejších rodín nedostane šancu na uplatnenie svojho talentu.

Hillbilly Elegy (Kronika rodiny a kultúry v kríze)⁵³

S kamarátom od susedov sme sa raz hrali u nich v záhrade, a keď sme začuli, ako jeho rodičia na seba kričia, ušli sme na ulicu a tam sme sa schovali. Opapovi susedia na seba vrieskali tak, že ich bolo počuť až uňho v dome, a nešlo o nič nezvyčajné, lebo vtedy zvyčajne vzdychol: „No do riti. Už je to tu zas.“... S omamou sme obyčajne otvorili bočné okno na dome, vždy keď sme chceli zachytiť, o čom sa Pattie s frajerom tak zúrivo hádajú. Počúvať urážky, vresk a občas byť aj svedkom fyzického násillia tvorilo bežnú súčasť nášho života. Človek si na to rýchlo zvykol.

Vždy som si myslel, že všetci dospelí komunikujú rovnako. Keď si však Lori vzala Dana, zistil som, že existuje aspoň jedna výnimka. Omama hovorila, že nikdy na seba nekričia, lebo Dan je iný. „Je to svätec,“ chválila ho. Keď sme sa zoznámili s Danovou rodinou, postrehol som, že všetci sa k sebe správajú prívetivo. Na verejnosti nikdy nezvyšovali hlas jeden na druhého. Dokonca som nadobudol dojem, že do seba nehučia ani v súkromí. Predpokladal som, že sa pretvarujú....

Nekonečné konflikty si vyžiadali svoju daň. Dokonca už pri myšlienke na to obdobie sa ma dodnes chytá hrôza. Srdce mi ide vyskočiť z hrude a žalúdok mám v krku. Keď som bol malý, jediné, čo som chcel, bolo utiecť, skryť sa pred hádkami, bežať za omamou alebo jednoducho zmiznúť. Skryť sa však nedalo, bolo to všade.

⁵² <https://bit.ly/2NFNIQ5>

⁵³ VANCE, J., D.: Hillbilly Elegy, Vydavateľstvo Tatran, Bratislava, 2017, s. 66

Ako šesť storočí privilégií ochránilo bohatých⁵⁴

Vladimír Baláž, 9. 1. 2017 DENNÍK N (krátené)

Barone a Mocetti zistili, že ak sa niekto v roku 1427 volal Bernardi, tak patril medzi desať percent najbohatších obyvateľov Florencie. Ľudia s menom Grassi patrili medzi desať percent najchudobnejších. Ako je to v súčasnosti? Bernardiovci sa stále vyskytujú medzi najbohatšími a Grassiovci medzi najchudobnejšími. Inak povedané, distribúcia priezvisk do skupín podľa výšky zárobku a majetku je dnes vo Florencii podobná ako v roku 1427.

Barone a Mocetti poukazujú na dva faktory, ktoré umožnili prenos bohatstva medzi 20 generáciami Florentánov. Prvým je pomalý rast ekonomiky. Až do začiatku 20. storočia sa hrubý domáci produkt na jedného obyvateľa Florencie prakticky nemenil. Príjmová a majetková mobilita boli veľmi nízke. Zvyšovať sa začali až s rozvojom priemyslu a zavedením masového stredného a vysokoškolského vzdelávania.

Druhým je „sklenený strop“ pre príjmovú a majetkovú mobilitu. Pod skleneným stropom sa zvyčajne rozumejú sociálne alebo demografické bariéry, ktoré znemožňujú kariérny postup. USA si napríklad museli na prezidenta-černocho počkať dve storočia a ženy-prezidentky sa ešte stále nedočkali. V prípade Florencie však Barone a Mocetti interpretujú sklenený strop odlišne. Nehovoria o bariérach, ktoré by ľuďom s „chudobnými priezviskami“ bránili zbohatnúť, ale o bariérach, ktoré bohatým ľuďom bránia schudobnieť. Nehodný syn mohol rozhádzat' majetok bohatého otca, no „dobré priezvisko“ sa v rodine nestratilo. Vďaka priezvisku sa vždy dala nájsť kariéra v štátnej správe alebo v obchode. Alebo pomohol výhodný sobáš.

Slovákom stačil aj dolár a pol. Budovali mocnú Ameriku⁵⁵

Boris Vanya, SME, 11. 8. 2016 (krátené)

Slováci boli väčšinou agrárne založení, napriek tomu odišli pracovať do Ameriky do tovární a baní. Nerobilo im problémy sa preorientovať?

Nie, oni nepišli do Ameriky farmárčiť, ale prácou vo fabrikách si našetril' peniaze, vrátiť sa s nimi domov a tu si kúpiť pôdu, aby sa z nich stali majetnejší sedliaci. To bola ich prvotná motivácia. Americká verejnosť ich počínanie sledovala s nevôľou....

Dá sa odhadnúť počet Slovákov, ktorí sa na prelome 19. a 20. storočia za oceán vysťahovali?

Do roku 1899 v USA nerozlišovali prisťahovalcov podľa národnosti alebo etnickej príslušnosti, ale podľa krajiny, z ktorej pochádzali. Slovákov teda dovtedy registrovali ako Maďarov, resp. Uhrov (Hungarians) alebo Rakúšanov (Austrians). Od roku 1899 začali imigrační úradníci registrovať prisťahovalcov podľa materinského jazyka a od roku 1910 bolo toto kritérium prvýkrát súčasťou amerického sčítania ľudu....

⁵⁴ <https://bit.ly/2Lx04XT>

⁵⁵ <http://bit.ly/2zXtqoG>

Najpresnejšie údaje máme zo sčítania ľudu v roku 1920, keď sa k slovenskému pôvodu prihlásilo v Amerike 619 000 ľudí...

Vystáhovalctvu do Ameriky sa venovali v minulosti slovenskí demografi. Ján Svetoň odhadol, že odišlo 750 000 Slovákov, ale tretina sa vrátila. Takže v Amerike sa usadilo približne pol milióna Slovákov...

Ako vnímala imigrantov americká verejnosť?

Obhajcovia masovej imigrácie argumentovali tým, že do Ameriky prichádzajú z Európy tí najlepší a najsmelší, ale široká americká verejnosť hľadala na prisťahovalcov z východnej Európy skôr s dešpektom a opovrhnutím....

Pre prvú generáciu amerických Slovákov vzdelanie nebolo prioritou. Rodina potrebovala, aby chlapci šli čo najskôr pracovať. Lepšie možnosti na vzdelanie mali preto dievčatá. Druhá generácia Slovákov už hovorila perfektne po anglicky a zo spodných priečok pracovného rebríčka sa začala šplhať vyššie, ale až tretia generácia sa úplne vyšvihla a medzi Slovákami bolo čoraz viac „white collar“, čiže bielych golierov....

Viacerým mladým mužom paradoxne pomohla účasť v druhej svetovej vojne, lebo vojaci mali po návrate z vojny možnosť bezplatne študovať na univerzite....

Čo Slováci rýchlo pochytili z amerických zvykov?

Hneď sa museli prispôbiť v obliekaní, lebo Američanom sa nepozdávali kroje. Takže sa začali obliekať ako Američania. Ďalej sa naučili hovoriť po anglicky a muži sa museli krotiť v pití. Američania takisto nemali radi, keď ľudia vehementne gestikulovali rukami. Slováci s tým mali trochu problém...

Krátke vysvetlenie rozdielu medzi situačnou a generačnou chudobou:

O situačnej chudobe hovoríme vtedy, ak sa jednotlivec nečakane ocitol v núdznej situácii napríklad z dôvodu úmrtia v rodine, živelnej pohromy, vážneho úrazu, choroby, straty zamestnania a pod.

O generačnej chudobe hovoríme vtedy, ak sa jednotlivec narodil do chudobnej rodiny, ktorá žije v núdzi dlhoročne – viacgeneračne.

Zo skúseností vieme, že jednotlivec zo strednej triedy, ktorý sa ocitol v situačnej chudobe, sa dokáže

z tejto chudoby dostať za jeden až dva roky. Pomôžu mu pri tom známosť, zásoby, skúsenosti, vzdelanie, zručnosti, znalosti skrytých pravidiel strednej triedy a používanie formálneho jazyka.

Z generačnej chudoby sa dá dostať v priebehu dvoch až troch generácií. Jednotlivec z chudobnej triedy sa vlastnými silami môže dostať z generačnej chudoby iba vo výnimočných prípadoch, napríklad vďaka svojmu talentu (hudobníci, športovci...), húževnatosťou počas štúdia a následným získaním práce alebo s pomocou mentora, tútora alebo sponzora.

? **Pomocné otázky do diskusie:**

- *Uved'te príklad svojho klienta, ktorý sa ocitol v situačnej chudobe.*
- *Uved'te príklad svojho klienta, ktorý žije v generačnej chudobe.*
- *Súvisia tieto dva druhy chudoby? Ako? Alebo: Prečo nie?*
- *Je vhodný rovnaký, alebo iný prístup ku klientom v situačnej chudobe a v generačnej chudobe? Ako to praktizujete vy?*

5. 2. 5 ČLOVEK SI NESIE SO SEBOU SKRYTÉ PRAVIDLÁ SPOLOČENSKEJ TRIEDY, V KTOREJ VYRASTAL

Dva svety alebo Stratit', aby sme získali⁵⁶

Janette Motlová, DENNÍK N, 10. 7. 2016 (krátené)

Aké je to odísť z rómskeho sveta a neprísť o veci, ktoré sú v ňom lepšie než v tom druhom....

Niečo strácam. Niečo získavam. Niečo prehodnocujem. Stávam sa jedným z masy. Začínam sa pozerat' na svet očami tých, s ktorými som najčastejšie. A niekto by vtedy povedal – Super! Podarilo sa to! Zapadla si! Pri tom poslednom sa zastavím a premýšľam... Chcela som zapadnúť? O tom je tá inklúzia? A kde zostala tá moja jedinečnosť? Za akú cenu som to vlastne „zapadla“?

Budúcnosť. V jednom svete je hybnou silou zháňania peňazí, budovania majetku a neustáleho hľadania toho najlepšieho v živote, v druhom svete niečo neurčité, čo sa začína a končí každým jedným dňom, ak Boh dovolí prežiť.

Komunita. V jednom svete masa neznámych ľudí, s ktorými mám niečo spoločné, v druhom svete ľudia, ktorých poznám, s ktorými sa delím o priestor a aj svoj majetok.

Priateľ. V jednom svete takmer kliše, v tom druhom je jeho význam prenesený do slova brat či sestra.

„Veľký“ človek. V jednom svete niekto, kto v živote veľa dokázal, v druhom ten, ktorý sa podelí so všetkým, prichýli každého, kto potrebuje pomoc a pohostí všetkých, čo vkročia do jeho domu.

Také podobné a také rozdielne. Oba svety majú rozprávky, kde dobro vyhráva nad zlom. Kde sa človek podelí aj s málom. Kde byť priateľom je najsilnejšia hodnota. Kde byť chudobným nie je hanba. Kde dávať je viac, ako brať....

⁵⁶ <http://bit.ly/2lA85zr>

Hillbilly Elegy (Kronika rodiny a kultúry v kríze)⁵⁷

V juhozápadnom Ohio sme sa zamladi naučili vážiť si vernosť, česť a tvrdosť. Nos mi prvýkrát rozbili, keď som mal päť, a prvý monokel som utŕžil o rok nato. V oboch prípadoch som bránil matkinu česť. Vtipy o mame boli prísne zakázané, a ak si niekto dovolil uraziť starú mamu, stihol ho ten najtvrdší trest v podobe spfšky úderov mojich zaťatých pästičiek. Omama a opapa ma naučili základné bojové pravidlá a dali si záležať: bitku nikdy nezačínaj, ak začne niekto iný, tak ho doraz, a hoci bitku začínať netreba, existuje výnimka, a to, ak ti niekto urazí rodinu. Posledné pravidlo bolo nepísané, ale jasné.

Blanka Mižigárová z Přerova upozornila⁵⁸ na niektoré rozdiely medzi Rómami a nerómami:

- Keď príde k nám, Rómom, niekto na návštevu, je našim hosťom a má nárok na pohostenie a jedlo,
 - naša návšteva je pod našou ochranou, nič sa jej nesmie stať,
 - odmietnutie jedla na návšteve je urážkou,
 - pod rodinou sa myslí oveľa väčší okruh ľudí (členov rodiny) ako v prípade nerómskych rodín,
 - cudzie rómske deti nemožno okríknúť, na zlé správanie deti treba upozorniť ich rodičov,
 - deti sú to najcennejšie čo máme a prijmemo ich na svet aj keby sme boli akokoľvek chudobní,
 - rodičov si vážíme a rešpektujeme ich, dôkazom je skutočnosť, že my, Rómovia nedávame svojich starých rodičov do domovov dôchodcov/domov seniorov, o starých Rómov sa postarajú ich deti, alebo členovia rodiny,
 - matka v rodine má najväčšiu autoritu a dedí ju najstaršia dcéra, nemohla som protirečiť matke,
- musela som ju poslúchať aj keď som mala vlastné vnúcatá, keď mi zomrela matka, táto úloha a moc je teraz na mne, lebo som najstaršia zo sestier,
 - k rodičom môžeme prísť hocikedy na hocijako dlho,
 - dieťa je pre rodičov dieťaťom po celý život,
 - kto ublíži vlastným rodičom alebo vlastným deťom, dopúšťa sa najťažšieho zločinu, takého človeka Rómovia zavrhnú,
 - zavrhnúť a odmietnuť člena rómskej komunity je pre neho najväčším trestom,
 - my sa vieme viac tešiť a máme radi spoločnosť, vy ste osamelí a žijete sami,
 - nepomáhate si a neviete spolu žiť. Vlastne ste chudobnejší ako my (Rómovia).
 - sme solidárnejší, Chcete dôkaz? Pozrite sa do domovov dôchodcov. Nie sú tam Rómovia. My sa o svojich starých postaráme,
 - sme citlivejší ako vy, môžeme sa od vás učiť používať rozum a vy od nás srdce.

? Pomocná otázka do diskusie:

- *O bohatých ľuďoch sa zvykne hovoriť, že sú skúpi. Sú skúpi aj chudobní ľudia?*

⁵⁷ VANCE., J., D.: Hillbilly Elegy. Vydavateľstvo TATRAN, Bratislava, 2017, s. 60 - 61

⁵⁸ Stalo sa na školení Mosty z chudoby v Přerove v októbri 2017

5. 2. 6 ŠKOLY A PODNIKY FUNGUJÚ PODĽA NORIEM A SKRYTÝCH PRAVIDIEL STREDNEJ TRIEDY

Súkromné školy v slumoch⁵⁹

Róbert Chovanculiak, Týždeň, 17. 8. 2015 (krátené)

Tamojší obyvatelia v Indii mali a stále majú prístup k bezplatným verejným školám. Tieto školy nielenže sú bezplatné, ale žiaci v nich majú dokonca právo na obed a uniformu zdarma. Okrem toho indická vláda mnohými reguláciami aktívne bráni súkromným iniciatívam vo vzdelávaní. Činí tak napríklad cez zákaz poskytovania vzdelávania na ziskovej báze, požiadavky na minimálne rozmery ihriska, na minimálny podiel učiteľov s pedagogickým titulom, na minimálny peňažný fond a podobne. Aj napriek tomu všetkému vzniklo v Indii množstvo súkromných škôl, kde posielajú svoje deti extrémne chudobní rodičia.

Dôvod, prečo to títo rodičia robia, je pomerne jednoduchý: Nízka kvalita verejných škôl a dôležitosť vzdelania. Vzdelanie je jediná cesta, ako sa môžu mladí Indovia dostať z biednych podmienok, v ktorých žijú ich rodičia. Verejné školy ho však nedokážu poskytnúť žiakom na dostatočnej úrovni....

V súkromných školách existuje priame prepojenie zodpovedností medzi všetkými aktérmi. Rodičia platia za vzdelanie, a preto vyžadujú výsledky a zaujímajú sa o to, čo ich ratolest' vie, respektíve nevie. Manažér školy si je vedomý, že ak rodičia neuvidia výsledky, zmenia školu a s nimi odíde aj to najdôležitejšie – tržby....

Súkromné školy sa navyše sústreďujú na predmety a ich obsah, ktorý je užitočný pre budúcnosť deti. Učia ich čítať, písať, počítat', základy narábania s peniazmi a cudzí jazyk (najčastejšie anglický). Inak povedané, predmety, za ktoré sú rodičia ochotní platiť. Výsledkom celého tohto systému sú zainteresovaní rodičia, vzdelanejší žiaci, snaživí učitelia s pozitívnym prístupom a ziskové školy, ktoré dokážu vzdelávať viac žiakov s nižšími nákladmi ako tie verejné.

⁵⁹ <http://bit.ly/2ykiK7e>

Nekvalitné verejné školy nie sú len v Indii. Aj na Slovensku je množstvo škôl, kde učia učitelia bez adekvátnych vedomostí a do ktorých žiaci a žiačky ani nemusia chodiť, a predsa na konci školského roku dostanú vysvedčenie, výučný list alebo potvrdenie o absolvovaní dvojročného študijného odboru.

Všetky štátne a verejné inštitúcie sa správajú podľa zaužívaných, zvykových aj nastavených oficiálnych noriem strednej triedy. Podobne sa správajú aj masmédiá a súkromné inštitúcie, ktoré poskytujú profesionálne služby obyvateľom (napríklad banky,

poistovne, pošta..., zdravotnícke zariadenia, dopravní prepravcovia...). Mladý človek príde vážnejšie do styku s verejnou inštitúciou najneskôr v škole. Škola poskytuje formálne vzdelanie v súlade s pravidlami a normami strednej triedy. Toto vzdelanie je nevyhnutnou podmienkou pre uplatnenie sa mladého človeka vo väčšinovej spoločnosti, ktorá tiež funguje podľa pravidiel strednej triedy. Vzdelanie dáva mladému človeku šancu spoločensky sa uplatniť v prostredí strednej triedy, čo znamená to isté, ako uspieť vo väčšinovej spoločnosti a neostať na jej okraji.

5. 2. 7 AK CHCEME NAŠIM KLIENTOM POMÔČŤ K ÚSPECHU, MUSÍME NAJSKÔR POCHOPIŤ ICH VLASTNÉ SKRYTÉ PRAVIDLÁ A NÁSLEDNE ICH NAUČIŤ TIE PRAVIDLÁ, KTORÉ IM POMÔŽU DOSIAHNUŤ ÚSPECH V ŠKOLE, V PRÁCI A V SPOLOČNOSTI

Pouličný diviak⁶⁰

Ľudia na dne sú často agresívni, bez správnej výživy, bez zdrojov, nenávidia mudrlantov, čo ich poučujú, ktorí nechápu...

Nie je to geto, ale môj domov⁶¹

Eva Čobejová, Martin Hanus – rozhovor, TÝŽDEŇ, 15. 7. 2013 (krátené)

Mohol byť programátorom či biznismenom, so svojou manželkou sa však rozhodol žiť a pomáhať v afroamerickej štvrti v Atlante, ktorej sa Američania zo strednej triedy vyhýbajú. Mladý Slovák Andrej Ciho....

Chudoba sa v USA koncentruje v centrách miest. A keď chce človek s chudobnými pracovať, treba sa k nim presťahovať. S manželkou sme mali tú výhodu, že sme nevlastnili žiadnu nehnuteľnosť a neboli sme zadlžení, takže urobiť radikálne rozhodnutie bolo pre nás jednoduchšie ako pre ostatných....

Vašu štvrť si predstavujeme, povedané politicky nekorektne, ako černošské mestské geto. Je to tak?

My to nenazývame geto, je to náš domov. Naša štvrť je súčasťou South Atlanta, je tam okolo 530 obydľí, z ktorých je približne tretina prázdna. Je to štvrť rodinných domov v lepšom či horšom stave, často aj s vypnutou elektrinou pre nezaplatené šeky. Na jednej strane máme diaľnicu, nad nami ďalšia diaľnica, máme tam nákladnú železničnú stanicu, federálnu väznicu, dve vrakoviská, dve recyklovačky papiera a dve recyklovačky priemyselných chemikálií. Nie je náhoda, že keď mestská rada schvaľuje, kam dať takéto špinavé prevádzky, tak ich dajú k nám. Veď tí chudobní sa nebudú brániť...

Žijú tam len Afroameričania?

Prevažne áno, sme jediná biela rodina na našej ulici....

V akom prostredí to teda žijete?

Ja občas žartujem, že z mojej terasy viem kameňom dohodit' na tri miesta, kde díleri predávajú drogy. Sú tam prostitúcia, gangy, asi raz týždenne je tam strel'ba. Ale nie je to horor, po ulici sa môžete cez deň prejsť aj bez toho, aby ste zažili nejakú dramatickú udalosť.

⁶⁰ SORÁT, PETER: TRIO Publishing, Bratislava, 2015, s. 123

⁶¹ <http://bit.ly/2xQcGPz>

Nemáte o vaše vlastné deti strach?

Mám.

Dá sa s tým normálne žiť?

Dá. Snažíme sa správať obozretne, preto deti na ulicu hrať sa nepustím. Hrajú sa na záhrade. Sme opatrní, ale, samozrejme, nemáme žiadnu záruku, že sa nič nestane.

Nie je to tak, že bolo by dobré pomáhať – ale je to tak, že my ako kresťania musíme pomáhať....

Je v jednej z najbohatších krajín sveta aktuálna otázka chudoby?

Americké mestá, to sú štvrte s uhladenými domami, trávnikmi, bazénmi, a potom je akási pomyselná hranica – často je to železničná trať alebo diaľnica – a zrazu je to celkom iné, veľká chudoba, akoby ste prešli obrovskú vzdialenosť. Ľudia z tých bohatých štvrtí o tom ani nevedia, všade chodia autom, potom prídu domov, gombíkom zatiahnu dvere do garáže a nikoho poriadne ani nevidia. Do takýchto štvrtí, ako je tá naša, ani nejdú. Prekvapilo ma, že aj kresťanské cirkvi akoby rešpektovali tieto hranice. Zaujmal ma jeden výrok: Problém dnešnej cirkvi nie je to, že jej nezáleží na chudobných, ale že žiadnych nepoznajú....

Ľudská dôstojnosť je dôležitá. Keď počujem ľudí povedať: pracujem s Rómami, niekedy to vyznie akoby povedali: pracujem s plastelínou. Ja svojim susedom nič netlačím do hlavy, keď napríklad moja rodina prechádza ťažkou skúsenosťou, tak to pred nimi neskrývam. Keď ich môžem ja kedykoľvek navštíviť, tak aj oni môžu. Mám auto a keď sa ide do ďalekých potravín, beriem aj susedov, ktorí auto nemajú. Každý piatok robíme spoločnú večeru, na ktorú môžu prísť ľudia zo susedstva a občas prídu aj ženy, ktoré sa živia prostitúciou. Prvý rok som vlastne len počúval, aby som pochopil, čo je potrebné robiť....

A na čo ste prišli?

Mladí ľudia tu nemali čo robiť. Potulovali sa, robili zle, nemali rešpekt voči starším. Ale tie decká nikto nikde nechce. Skončia školu a poobede nemajú nič na práci, doma ich nechcú, pošlú ich von, a tak sa potulujú. Mám rád bicykel, viem, že bicykel dáva istú slobodu a všimol som si, že tieto deti nemajú bicykle. A tak som začal prevádzkovať neziskový bicyklový servis.

Čo je to?

Je to servis, kde si môže miestna mládež pracou zarobiť na vlastný bicykel. Nič sa nerozdáva, lebo to je nezdravé pre jedných i druhých.... Je to síce o bicykloch, ale zároveň tam vôbec nejde o bicykle.

O čo teda?

Učíme ich, ako komunikovať na pracovisku, ako riešiť konflikty, prísť načas do práce, analyzovať problémy a rozhodovať sa. Pre mnohé deti je to prvýkrát, čo od nich niekto niečo očakáva. Za tri roky sme tam mali vyše sedemdesiat detí. Niektoré si zarobili už na viacero bicyklov, aj pre sestru či pre mamu. Jeden chlapec je zamestnanec, prijíma veci do opravy, aj opravuje bicykle, má na starosti pokladnicu. Máme už aj druhú zamestnankyňu, šestnásťročnú dievča, ona rozhoduje, ktoré bicykle predáme a za akú cenu. Jej matka mi ani neverila, čo všetko je jej dcéra schopná urobiť a čo všetko má na starosti.

Hillbilly Elegy (Kronika rodiny a kultúry v kríze)⁶²

Šťahovanie do Middletownu prinášalo so sebou aj ďalšie problémy. Vo vrchárskych domovoch v Jacksone sa pojem súkromie pohyboval skôr na teoretickej než praktickej rovine. Kamaráti, rodina či susedia sa vám hocikeď bez varovania vtrepali do domu. Matky radili dcéram, ako majú vychovávať deti. Otcovia kázali synom, ako si majú robiť svoju robotu. Bratia hučali do švagrov, ako sa majú správať k vlastným ženám. Rodinný život sa učil v behu s nemalou pomocou susedov. V Middletowne sa však ľudia riadili heslom „môj dom, môj hrad.“

Plačú od hladu⁶³

(krátené, spracované)

Do roku 2015 pôsobilo v rómskej osade v Moldave nad Bodvou komunitné centrum ETP Slovensko. Jeho vedúcu Irmu Horváthovú trápilo okrem iného fetovanie mladých ľudí. O tom, ako ho zredukovala, rozpovedala v knihe Andalo dživipen (Zo života).

„V komunitnom centre máme dramatický krúžok. Jedného dňa som si sadla k počítaču a povedala som si, že napíšem scenár divadelnej hry. Chcela som našim hercom dať do úst také slová, akým rozumejú. Spracovala som príbeh môjho krstného syna Ondreja Funtyho (†22), ktorý pred dvoma rokmi zomrel na dôsledky fetovania... Slová, ktoré na javisku spieva jeho postava '...chleba nemám, plačem od hladu...', boli, žiaľ, pravdivé. Chlapci k nim dotvorili melódiu a ako leitmotív sa tiahnu celým predstavením... Herci v skutočnosti nehrajú, ale vypovedajú o tom, čo naozaj zažívajú. Účinkujú piati a traja z nich majú vlastnú skúsenosť s fetovaním...“

Hlavnú postavu stvárnil Lukáš Hudák, vtedy štrnásťročný chlapec z osady s hudobným talentom, ktorý dovtedy nosil zo školy päťky, alebo do nej vôbec nechodil. Odkedy ho nadchlo divadlo, v škole sa stal jednotkárom, dvojkárom. Divadlo z chatrče, ako sa tím hercov volá, s úspechom účinkovalo nielen v miestnom komunitnom centre, ale aj na zájazdoch. Keď boli prvýkrát vystupovať v Bratislave, nemohli uveriť, keď každému z nich dali v hoteli vlastnú posteľ. Doma takú vymoženosť nemajú...

⁶² VANCE., J., D.: Hillbilly Elegy. Vydavateľstvo TATRAN, Bratislava, 2017, s. 33 - 34

⁶³ HYBÁČKOVÁ, BEÁTA; MAČÁKOVÁ SKÁVKA; JEFFS GRAHAM: Andalo o dživipen – Zo života. Vydavateľstvo Equilibria, ETP Slovensko – Centrum pre udržateľný rozvoj, 2011, s. 46 - 47. Dostupné na <http://bit.ly/2ioz6RD>

? **Pomocné otázky do diskusie:**

- *V rozhovore odznela aj myšlienka: Ľudská dôstojnosť je dôležitá. Zamyslite sa, kedy ste túto myšlienku naplnili a aký to malo dopad na vášho klienta? Zamyslite sa, kedy ste túto myšlienku porušili, alebo videli, ako porušil niekto iný, a aký to malo dopad na klienta?*
- *Indiánske príslovie hovorí: Nesúď svojho suseda, kým si dva mesiace nechodil v jeho mokasínach. Dokázali by ste chodiť v „mokasínach“ ľudí z Luníka IX či z Mašličkova? Ako by ste sa cítili? Skúste sa vžiť do ich situácie.*
- *Hľadajte osožné a príťažlivé aktivity pre mladých ľudí z marginalizovaného prostredia, ktorí nemajú čo robiť, potulujú sa, kradnú...*

5. 2. 8 ČLOVEK, KTORÝ SA CHCE VYMANIŤ Z CHUDOBY DO STREDNEJ TRIEDY, ALEBO ZO STREDNEJ TRIEDY DO BOHATEJ, MUSÍ SA (ASPOŇ NA ISTÝ ČAS) VZDAŤ SVOJICH OSOBNÝCH VÄZIEB

Hillbilly Elegy (Kronika rodiny a kultúry v kríze)⁶⁴

Ľudia ako ja a Brian (mladík s podobným osudom a z tej istej časti USA) sa neprestávajú stýkať s rodičmi, lebo nám na nich nezáleží, opúšťame ich, aby sme prežili. Nikdy ich neprestávame ľúbiť a nikdy nestrácame nádej, že sa nakoniec zmenia. Sme skôr nútení, buď rozumom alebo zákonom, ísť cestou sebazáchovy.

Rasa je v Amerike stále problém⁶⁵

Denisa Ballová, DENNÍK N, 12. 10. 2017 (krátené)

Identita migrantov v cudzine je nosnou témou 500-stranového románu. Pristáhovalci totiž musia zápasit' o to, aby zapadli. Niektorí to skúšajú zmenou účesu, druhí prízvukom v novej reči, tretí preukazom sociálneho poistenia. Jedni zabúdajú, odkiaľ prišli, iným sa to napriek urputnej snahe nedarí....

V románe Amerikána sa Adichieová prostredníctvom postavy Ifemely delí so svojimi skúsenosťami z prvých rokov v USA, keď pravdepodobne prežívala šok z rozdielnej kultúry a odlišných pravidiel správania sa....

„Teraz ste v Amerike – nečakajte, že budete mať na obed teplé jedlo. Tieto africké chute si musíte zakázať. Keď sa ocitnete na návšteve u nejakého len trochu bohatšieho Američana, ponúkne vám, že vás prevedie po dome. Pusťte z hlavy, že doma by váš otec dostal záchvat, keby sa ktokoľvek priblížil k jeho spálni. Všetci vieme, že ďalej ako do obývačky sa nechodí – a keď je to nevyhnutne nutné, tak ešte na záchod. Ale vy sa usmievajte, nasledujte Američana, dom si prezrite a hlavne všetko chváľte.“

Smútok po domove Ifemelu nakoniec potlačí a vystrieda ho snahou pochopiť svoj nový domov – obliekať sa rovnako ako jej spolužiačky, povzbudzovať jeden tím v Super Bowle, poznať americké sladkosti a naučiť sa merať vzdialenosti na míle.

Zvyká si aj na inú formu štúdia, keď úlohy dostáva e-mailom, sedáva v učebni s klimatizáciou a má na výber niekoľko náhradných termínov....

⁶⁴ VANCE., J., D.: Hillbilly Elegy. Vydavateľstvo TATRAN, Bratislava, 2017, s. 209

⁶⁵ <http://bit.ly/2zhS2tx>

Američanov zjavne už od základnej školy učili v triede niečo hovoriť, čokoľvek. (...) Zásadne nehovorili ‚Neviem‘, ale ‚Nie som si istý‘, čím síce nedávali žiadnu informáciu, ale stále to ešte nevylučovalo možnosť, že odpoveď poznajú. (...) Takisto sa vyhýbali priamym pokynom – nehovorili, ‚Spýtaj sa niekoho hore‘, ale, ‚Možno by si sa mala spýtať niekoho hore‘.“

A nadmerne používali slovo „nadšený“ – učiteľ bol nadšený z novej knihy, študenti z nového seminára, politik z nového zákona, až nakoniec bolo toho nadšenia príliš.

„Že pre vás rasa nebola problém, hovoríte len preto, že si to prajete. Prajeme si to všetci. Ale je to lož. Ja som prišla z krajiny, kde rasa nebol problém – neuvažovala som o sebe ako o černoške a černoška sa zo mňa stala, až keď som prišla do Ameriky.“ ...

Z Ifemelu sa nakoniec stáva Nigérijčanka s americkým myslením...

Hillbilly Elegy (Kronika rodiny a kultúry v kríze)⁶⁶

Omama urobila všetko, čo bolo v jej silách, aby sa jej darilo lepšie, ako jej predurčovali podmienky, z ktorých vyšla. Peňazí nikdy nemala nazvyš, no chcela, aby deti dostali slušné vzdelanie, našli si duševnú prácu a vzali si uhladených partnerov zo strednej triedy, inými slovami, ktorí ani zamak nepripomínali ju a opapu.

Pre chudobného človeka sú najväčšou oporou jeho najbližší príbuzní a známi a jeho vlastná komunita. Je pre neho nepredstaviteľne ťažké vzdať sa tejto najistejšej istoty. Ak ale nepretrhne tieto silné väzby, nevymaní sa z ich sociálneho a tiež ekonomického ťa-

živého a brzdiaceho prostredia. V prípade, že sa tak rozhodne, podujme sa na najriskynejšiu cestu svojho života. Nečudo, že mnohí odvážlivci sa vrátili z polcesty. Nemožno sa im čudovať ani im to vyčítať. Ved' zatratenie odídca bol a stále je ten najväčší trest.

? Pomocné otázky do diskusie:

- *Medzi Rómami z osád je taký zvyk, že keď niekto z nich má pred sebou účasť na vážnej a nepríjemnej udalosti, napríklad súd, ide s ním celá veľká rodina. Prečo?*
- *V texte sa objavuje myšlienka musia zápasit' o to, aby zapadli. Sú v podobnej situácii aj slovenskí Rómovia? Prečo myslíte, že áno? Prečo myslíte, že nie?*
- *Zamyslime sa, aký je spôsob vyjadrovania sa Rómov z osád?*

⁶⁶ VANCE, J., D.: Hillbilly Elegy. Vydavateľstvo TATRAN, Bratislava, 2017, s. 58

5. 2. 9 ĽUDÍ Z CHUDOBY NEMÔŽEME ANI OSPRAVEDLŇOVAŤ ANI HANIŤ ZA ICH NEVEDOMOSŤ, ÚLOHOU ODBORNÉHO PERSONÁLU JE POSKYTOVAŤ PODPORU, BYŤ DÔRAZNÍ A JASNE ZADEFINOVAŤ OČAKÁVANIA

Pouličný diviak⁶⁷

Pokiaľ dobre nepoznáte situáciu konkrétneho človeka, radšej mu nikdy nehovorte, že si má nájsť „poriadnu“ robotu! Bezdomovca môže táto veta vytočiť do nepríčetna! Je to pl'uvanec do tváre a svojím spôsobom urážka!

Pomáhať chudobným efektívne⁶⁸

Lukáš Krivošík, TÝŽDEŇ, 9. 7. 2012 (krátené)

Materialistický prístup k príčinám i riešeniam chudoby, mesiášsky komplex pomáhajúcich a následný pocit menejcennosti chudobných – to sú tri prísady ničivého kokteilu, ktorý viedol už k stroskotaniu mnohých sľubných pokusov o zmiernenie či odstránenie chudoby....

Autori knihy „Keď pomoc škodí“ chápu človeka ako vzťahovú bytosť. Príčinou chudoby je podľa nich porušenosť štyroch základných vzťahov: k Bohu, k sebe samému, k druhým ľuďom a ku zvyšku stvorenia. Čitateľ, ktorý nie je veriaci, môže na tomto mieste knihy pocítiť rozpaky. No Corbet s Fikkertom sa len snažia povedať, že človek nie je iba izolovaná fyzická bytosť, ale má aj duchovný, psychologický či spoločenský rozmer. A tiež že je povolávaný k zodpovednému správcovstvu darov, ktorými disponuje, aj ku kreatívnemu pretváraniu sveta okolo seba. Vytrhnúť človeka z biedy, zvlášť ak má charakter generačnej pasce, si vyžaduje pomoc vo všetkých týchto rozmeroch....

V práci s chudobnými je veľmi dôležitý vnútorný postoj pomáhajúceho....

Chudobný by mal byť vnímaný ako seberovný, ako cieľ sám osebe, nie ako podradný objekt nášho ušľachtileho úsilia. Tento prístup je dôležitý na vypestovanie tak často absentujúceho pocitu osobnej dôstojnosti u chudobných. Niekedy na zlepšenie situácie biedneho stačí, ak si s ním vytvoríme rovnocenný vzťah....

⁶⁷ SORÁT, PETER: TRIO Publishing, Bratislava, 2015, s. 73

⁶⁸ <http://bit.ly/2xQcGPz>

Iným omylom pomáhajúcich je neschopnosť rozlišovať medzi potrebou úľavy, nápravy alebo rozvoja....

Cirkvi i mimovládky často dopúšťajú chyby, lebo poskytujú úľavu v situáciách, v ktorých by na mieste boli skôr náprava alebo rozvoj. Ak je úľava poskytovaná príliš dlho, môže vypestovať závislosť postihnutých....

Hillbilly Elegy (Kronika rodiny a kultúry v kríze)⁶⁹

Mohol by som byť najtalentovanejší človek na svete, no bez pomoci hŕstky milujúcich ľudí, ktorí ma podržali v rozhodujúcej chvíli, by celé moje nadanie vyšlo nazmar.

Chudobný človek nechce byť chudobným a nie je pravdou, že sa vie zo svojej situácie tešiť. On sa vie tešiť navzdory svojej situácii, z ktorej by sa rád dostal von.

Práve tak, ako malé rómske dieťa nebeží boso na snehu preto, že je otužilé, ale preto, že jeho rodičia sú chudobní.

? Pomocné otázky do diskusie:

- *Berú úradníci a sociálni pracovníci vylúčených ľudí ako rovnocenných partnerov? V čom podľa vás áno? V čom nie?*
- *Cítite sa ako rovnocenný/á partner/ka so sociálne vylúčeným klientom?*
- *Ako možno dať najavo rovnocenné partnerstvo?*
- *Ako môžeme klienta na úrade znevážiť, zraniť?*
- *Je správne prejavovať klientom súcit?*

⁶⁹ VANCE, J., D.: Hillbilly Elegy. Vydavateľstvo TATRAN, Bratislava, 2017, s. 10

5. 2. 10 NEMÔŽEME VINIŤ OBETE CHUDOBY ZA TO, ŽE SÚ CHUDOBNÍ

Pouličný diviak⁷⁰

Viem, že nikdy nemôžem nikoho odsudzovať! Nikoho na ulici. Ani toho najposlednejšieho z najsmradľavejších čučárov. Nikdy!

Handrár z Emáuz⁷¹

Tomáš Hupka, TÝŽDEŇ, 13. 7. 2015 (krátené)

Pravidelne sa umiestňoval na popredných miestach rebríčka popularity vo Francúzsku. A keď sa v uliciach Paríža protestuje za právo na bývanie, mladí príslušníci ľavice, hoci neveriaci, často nesú v rukách jeho portréty. Kňaz, ktorý inšpiroval mnohých, aby sa starali o ľudí bez domova. Abbé Pierre....

Tajomstvo úspechu Emáuz je v spoločenstve. Ľudia, ktorí tu žijú, prežívajú všetko spolu. Všetko spolu znášajú. Každý, bez ohľadu na minulosť, dostáva šancu znovu sa zapojiť do života komunity. Už nie je na okraji spoločnosti a nemusí sa cítiť bezvýznamný. Už nie je odkázaný na iných. Svojou prácou sa dokáže postarať o seba a dokonca pomáhať aj iným. Práca na sebe je tu cestou k znovuzískaniu pocitu vlastnej hodnoty a dôstojnosti....

Abbé Pierre videl Krista v tých, s ktorými sa delil o všetko....

Predseda francúzskej biskupskej konferencie arcibiskup Jean-Pierre Ricard o Emauzách povedal: „Bolo to miesto, kde prijímal ľudí. Bezdomovci tam ráno dostali horúcu kávu a pečivo. Mohli sa vykúpať, oprat' si. A vždy tam bol niekto ochotný ich vypočuť a poradiť im.“

V Emauzách platia tieto pravidlá: „Nikdy nebudeme súhlasiť s tým, aby naše živobytie záviselo od niečoho iného, než od našej práce.“

⁷⁰ SORÁT, PETER: TRIO Publishing, 2015, s. 122

⁷¹ <http://bit.ly/2hB03QO>

Čenkovej deti⁷²

Stojí tam opretá o telegrafný stĺp a k nej sa túlia Miško s Hankou. Matka ich chce predať. Nie preto, že by ich azda nemala rada, ale práve preto, že ich má veľmi rada. Jej materinské srdce nemôže už zniesť utrpenie nevinných detí. Preto sa ich radšej vzdáva. Ponúka ich na kúpu alebo darom, len aby im zaopatrila niekde teplý kútik ako Paľkovi, aby nemuseli zahynúť od hladu a zimy. Jej zostane ešte najmladšia Evička. Ved' i s ňou bude mať dosť trápenia cez zimu. Ale dúfa, že s jedným dieťaťom ju predsa len skôr niekde pritúlia. Ved' bude robiť ako otrok. Nuž, stojí tu vycivená a mlkvym hlasom ponúka svoj živý tovar.

Byť chudobným nie je cnosť, ale ani zatratenie. Môžeme byť radi a vďační za to, že sme sa nenarodili v prostredí chudoby. Našťastie, môžeme pomôcť aj

tým iným „menej šťastným“ dostať sa z chudoby do strednej triedy.

? **Pomocné otázky do diskusie:**

- *Postrehli ste v článku myšlienku: Každý, bez ohľadu na minulosť, dostáva šancu znovu sa zapojiť do života komunity. Už nie je na okraji spoločnosti a nemusí sa cítiť bezvýznamný? Čo si myslíte o tomto názore? Poznáte príklady zo Slovenska, kde sa to tak robí? (Oáza, Inštitút Krista Veľkňaza Žakovce)*
- *Prečo sa cirkvám daria tieto aktivity? Mohli by sa dariť aj iným organizátorom?*
- *Hovorí vám niečo meno Anton Srholec?*
- *Iste ste sa stretli s názorom: Je chudobný, lebo nepracuje a nechce sa mu pracovať. Myslíte, že tento názor zodpovedá skutočnosti?*

⁷² KRÁL, FRAŇO: Čenkovej deti, Mladé letá, Bratislava, 1976, s. 22

5. 2. 11 NEMŔŽEME NAĎALEJ PODPOROVAĎ STEREOTYPY A PREDISUDKY VOĎI CHUDOBNÝM

Ako je to vřak s údajným zneužíváním sociálneho systému na Slovensku zo strany Rómov?⁷³

(krátené)

Podľa Inřtitútu ekonomických a sociálnych analýz – INESS v roku 2014 zaplatil kařdý obĎan Slovenskej republiky za služby řtátu celkovo 4 811 eur (pozn. pre rok 2017 je táto suma 6 157 eur). Na tejto sume sa pomoc v hmotnej núdzi podieľa čiastkou 51 eur (pozn. pre rok 2017 je táto suma 39 eur), Ďo predstavuje podiel 1,06 % z celkových nákladov (pozn. pre rok 2017 je tento podiel 0,63 %). V rámci sociálnej politiky ide o jej najlacnejřiu Ďasť....

Podľa údajov Antona MarcinĎina a Ľubice MarcinĎinovej uvedených v ich známej práci Straty z vylúĎenia Rómov z roku 2009 tvoria Rómovia odhadom asi 30 % zo vřetkých poberateľov dávok v hmotnej núdzi, teda poĎet Rómov závislých od dávok v hmotnej núdzi predstavuje Ďíslo okolo 102 tisíc. Pri odhadovanom poĎte Rómov podľa Atlasu 2013 (402 tisíc) môřžeme skonřtatovať, ře asi 300 tisíc Rómov nie je poberateľmi dávok v hmotnej núdzi. Opäť upozorňujeme, ře stále hovoríme o najlacnejřej dávke v systéme sociálnej pomoci na Slovensku (cca 0,63% výdavkov na vřetky služby řtátu pre obĎanov)....

Okrem vyřšie uvedených dávok v hmotnej núdzi sú Rómovia vo vyřšej miere aj poberateľmi rodiĎovských príspevkov, ktoré sa vřak do dávok v hmotnej núdzi zapoĎítavajú, t. j. pre potreby posudzovania hmotnej núdze sa to poĎíta ako príjem....

Na Slovensku podľa údajov Úřtredia práce, sociálnych vecí a rodiny je priemerne vyplatených 143 288 rodiĎovských príspevkov....

Ak je rodiĎ dieťaťa na tzv. materskej dovolenke a rodina nemá iné príjmy, takáto rodina nemá nárok na dávku v hmotnej núdzi, lebo jej príjem z rodiĎovského príspevku je vyřší ako řivotné minimum. Takáto rodina potom logicky nefiguruje medzi poberateľmi (vrátane spoločne posudzovaných osôb) dávok v hmotnej núdzi....

Ak by sme pouřili podobné kritérium ako v prípade poberateľov dávok v hmotnej núdzi (t. j. asi 30%), rodiĎovský príspevok by poberalo asi 43 tisíc rómskych rodiĎov, Ďo spolu s deťmi predstavuje Ďíslo pribliřne 86 tisíc osôb...

Stále sa viac ako 200 tisíc Rómov nachádza mimo systému poberania dávok v hmotnej núdzi a rodiĎovského príspevku...

Podľa odhadov Úřtredia práce, sociálnych vecí a rodiny štruktúra poberateľov dávky v hmotnej núdzi je taká, ře jej najväĎšiu Ďasť tvoria jednotlivci (ař 62%) a rodiny s viac ako štyrmi deťmi predstavujú iba 3% poberateľov.

⁷³ PÁLENÍK MICHAL a kol.: Sociálny systém, skutoĎnosť a vizia. Inřtitút zamestnanosti, Bratislava, 2014, s. 71 – 75. Dostupné na <http://bit.ly/2A3Heyc>

Takže zase nie je pravdou, že mnohopočetné rómske rodiny nadmerne zneužívajú dávky v hmotnej núdzi a že Rómovia parazitujú na najmenšej sociálnej položke účtenky za služby štátu....

Finančne najnáročnejšou položkou v sociálnom systéme sú starobné dôchodky, na ktoré každý občan Slovenska v roku 2014 prispel sumou 885 eur (pozn. v roku 2017 sumou 1 042 eur). Táto suma predstavuje 18,4% z celkových štátnych výdavov (pozn. v roku 2017 predstavuje 16,92%)....

Rómovia tvoria medzi poberateľmi starobných dôchodkov zanedbateľné percento. Podľa štatistík o zdravotnom stave obyvateľstva sa Rómovia v osadách dožívajú v priemere o 5 až 7 rokov menej ako príslušníci väčšinového obyvateľstva. Znamená to, že muži v osadách sa dožívajú v priemere 55 rokov a ženy 59,5 roka. Ak vek odchodu do dôchodku je 62 rokov u mužov a 60 rokov u žien, znamená to, že Rómovia v osadách sa dôchodku prakticky nedožívajú....

Ak hovoríme o sociálnom systéme vo vzťahu k Rómom, musíme skonštatovať, že na Slovensku doposiaľ nemáme žiadne špecifické sociálne programy a príspevky, ktoré by sa vyplácali/poskytovali na inom ako občianskom princípe. Inak povedané, na Slovensku neexistuje žiadny „rómsky“ sociálny systém ani „rómske“ sociálne dávky či príspevky....

Až príliš veľa predsudkov voči Rómom ovplyvňuje verejnú mienku, ktorá potom podporuje tieto predsudky a vytvára nové. Nie náhodou majú tieto predsudky ľudia, ktorí Rómom nepoznajú.

Podľa Atlasu rómskych komunít 2013 bolo na Slovensku identifikovaných približne 402 840 Rómov, t.j. osôb ktorí sú považovaní okolím za Rómov, čiže celkový počet Rómov na Slovensku tvorí 7,45%. Ak započítame štatistickú chybu a počty Rómov, ktorých neidentifikoval Atlas 2013 (t.j. tých ktorí bývajú v obciach, kde je menej ako 30 Rómov), počet ľudí, ktorí

sú považovaní na Slovensku za Rómov, je približne 420 000 osôb (+/- 10 000 osôb).

Z celkového počtu 402 840 Rómov:

- **187 285 (46,5%) býva v rozptyle medzi majoritou,**
- **51 998 (12,9%) býva v osídleniach vo vnútri obce,**
- **95 971 (23,8%) býva v osídleniach na okraji obce,**
- **68 540 (17,0%) býva v segregovaných osídleniach.**

? **Pomocné otázky do diskusie:**

- *Všimnime si nasledovné fakty: Kým v Bratislavskom kraji žije v segregovaných osídleniach mimo obce, teda v osadách, 108 Rómov, v Košickom kraji je to 34 270 a v Prešovskom kraji 29 033 ľudí.⁷⁴ Zohráva v našej spoločnosti táto skutočnosť nejakú úlohu? Ak áno, čo spôsobuje?*

⁷⁴ Podľa Atlasu rómskych komunit 2013

5.3 MENTÁLNE MODELY SPOLOČENSKÝCH TRIED

5.3.1 MENTÁLNE MODELY

Mosty z chudoby využívajú pre lepšie vysvetlenie svojich myšlienok mentálne modely niektorých základných pojmov. V praktických aplikáciách ich využívajú na zamyslenie sa a na lepšie poznanie situácie klienta, jeho vlastností, schopností, prostredia, v ktorom žije, ako dokáže plánovať svoju budúcnosť a v pozitívnom zmysle sa meniť.

Každý z nás pracuje so svojimi mentálnymi modelmi každý deň podľa vlastnej potreby v závislosti od okolností, v ktorých sa nachádza a od problémov, ktoré rieši.

Mentálne modely predstavujú vnútorné vnímanie ob-

razov fungovania okolitého sveta. Existujú v našom podvedomí a určujú naše správanie. Sú to používané teórie, ktoré často neskúmame. Môžu nám pomôcť, alebo prekážať pri učení sa niečoho nového.

Mentálne modely pretvárajú náš pohľad na realitu. Pomáhajú nám vidieť celkový obraz, lepšie ho vnímať ako celok i jeho jednotlivé časti. Vďaka nim dokážeme lepšie pochopiť zložité témy a pritom sa nemusíme spoliehať na jazyk. Urýchľujú proces chápania a učenia sa, pomáhajú lepšie si zapamätať nové informácie a pochopiť zložité myšlienky.

Najčastejšími slovnými formami mentálnych modelov sú príbehy, metafory, podobenstvá a analógie. Medzi kreslené formy patria dvojrozmerné kresby, vystrihnuté a zlepené obrázky – koláže, grafy a diagramy.

Aby nastal dialóg, musíme sa odosobniť od svojich mentálnych modelov.

5.3.2 MENTÁLNY MODEL CHUDOBY

Hillbilly Elegy (Kronika rodiny a kultúry v kríze)⁷⁵

S istotou viem, že v druhej triede na strednej to šlo od desiatich k piatim. Ustavičné sťahovanie, hádky a zdanelo nekonečný zástup nových ľudí, s ktorými som sa musel zoznamovať, učiť sa mať ich rád a potom na nich zabúdať. Práve toto, a nie podpriemerná škola, mi v skutočnosti bránilo chopiť sa príležitosti. Nič netušiac, rútil som sa strmhlav do priepasti....

S absenciami v škole šlo ruka v ruke experimentovanie s návykovými látkami, nič tvrdé, len alkohol, čo sa mi podarilo zohnať, a vrečko trávy...

⁷⁵ VANCE., J., D.: Hillbilly Elegy. Vydavateľstvo TATRAN, Bratislava, 2017, s. 109

Veľký útek z chudoby⁷⁶

Martin Vlachynský, TÝŽDEŇ, 19. 10. 2015

Podľa čerstvého ekonomického nobelistu musíme najskôr vedieť, čo je to chudoba, aby sme s ňou mohli niečo robiť.

Nobelovu cenu za ekonómiu v roku 2015 získal rodák zo škótskeho Edinburghu a súčasný profesor ekonómie a medzinárodných vzťahov na americkej Princeton University Angus Deaton. Podľa vyhlásenia Kráľovskej akadémie dostal cenu za prácu na troch problémoch: Ako spotrebiteľia delia svoje výdavky medzi rôzne produkty? Koľko zdrojov v spoločnosti sa minie na spotrebu a koľko ušetrí? Ako merať chudobu?

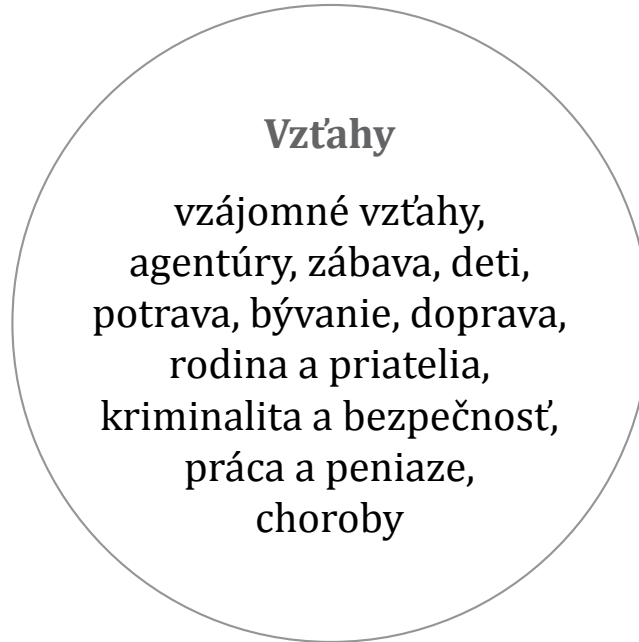
Meranie chudoby je totiž oveľa zložitejšie, ako sa môže na prvý pohľad zdať. Porovnanie peňažného príjmu je viac ako zlý ukazovateľ, pretože napríklad rovnaké služby sú v chudobnejších krajinách lacnejšie ako v bohatších (Škoda Fabia bude stáť v Paríži aj Trebišove zhruba rovnaké peniaze, ale v ostrihaní vlasov budú násobné rozdiely). Lepšie, ale stále nie výpovedné, je porovnanie príjmov cez paritu kúpnej sily, teda cez spotrebné koše. Príklad - ak americký a čínsky spotrebný kôš obsahujú po kilograme hovädzieho mäsa, budeme mať skreslené výsledky, pretože Číňania nakupujú viac kuracieho mäsa a vyššia cena hovädzieho neovplyvní ich blahobyť tak, ako blahobyť Američanov. Až keď si spoločnosť rozdelíme na rôzne sociálne skupiny a odhalíme ich vzorce spotreby, môžeme uspokojivejšie stanoviť hranice chudoby. Tie by nemali byť len monetárne, ale mali by vypovedať aj o tom, akú majú ľudia očakávanú dĺžku života, aký je ich denný kalorický príjem. Zdrojom dát nie sú výkazy za celé národné hospodárstvo, výpočty HDP, či inflácie, ale dáta z výberových prieskumov domácností. Z tohto pohľadu je Deaton priekopníkom metodologického individualizmu v skúmaní spotrebiteľského správania.

Deaton nezaviedol iba nástroje na statický opis stavu chudoby, ale výrazne prispel aj k pochopeniu jej dynamiky. S ekonomickým rastom a rastom príjmu sa mení aj spotrebiteľské správanie. S každým dodatočným dolárom príjmu ľuďom v absolútnej chudobe rastie denná spotreba kalórií, ale len do istého momentu, po ktorom dodatočné doláre začnú smerovať do iných statkov.

Vo svojej recenzii knihy ekonóma Williama Easterlyho Tyrania expertov sa pridáva k jeho názoru, že problém rozvojových krajín je politický a nie vedecký, či „inžiniersky“. Zahraniční experti rozvojové krajiny na nohy nepostavia, ak nebudú brať do úvahy miestnu politickú kultúru – a nebudú sa ju snažiť zlepšiť. Rozvojová pomoc je v tomto podľa Deatona veľkou brzdou. Marginálne pomohla v niektorých odvetviach, ako je napríklad zlepšenie zdravotnej starostlivosti, ale jej hlavným dôsledkom je zabetónovanie existujúcich mocenských štruktúr v rozvojových krajinách a odstránenie tlaku na ich zlepšenie.

⁷⁶ <http://bit.ly/2hd3Ck0>

Mentálny model chudoby

Núdz a nedostatok zdrojov majú za následok permanentný pocit „tyranie prítomnosti“. Chudobný človek žije od rána do večera pod tlakom akútnych problé-

mov, ktoré vníma ako „tyranie prítomnosti“. Každý deň znovu a znovu.

? **Pomocné otázky do diskusie:**

- *Pohoršujú vás satelity na rómskych chatrčiach?*
- *Prečo je atraktívne chodiť pomáhať do krajín tretieho sveta a nie do rómskych osád na Slovensku?*

5. 3. 3 MENTÁLNY MODEL STREDNEJ TRIEDY

Večera s Havranom: Existuje ešte stredná vrstva, alebo úplne zaniká?⁷⁷

Stredná trieda dnes na Slovensku čelí otázkam sebaidentifikácie, demoralizácie a demotivácie jej príslušníkov. Prevláda pocit nespokojnosti, nepohodlia, znepokojenia zo zlých správ a zlyhaní. Čo sa v našej spoločnosti stalo? Čo, alebo kto strednú vrstvu ohrozuje? Akú úlohu zohráva občianska spoločnosť, ktorej fundamentom vždy bola práve stredná trieda?

Je zrejmé, že o zániku strednej triedy tejto kategórie sa dá už jednoznačne hovoriť minimálne v regiónoch ako Revúca, Poltár či Snina. Sociológovia sa zhodujú, že rozhodujúcimi faktormi nového rozvrstvenia tried na Slovensku boli privatizácia a reštitúcie, vstup zahraničných firiem a kapitálu do ekonomiky, liberalizácia cien a nárast nezamestnanosti. Stredná trieda je jadrom európskych ekonomík: udržiava spotrebu, je hybnou silou ekonomického rastu, atď. V súčasnosti čelí jednej kríze za druhou: finančnej, ekonomickej, dlhovej. Dôsledky sú zrejmé. V Európe sa čoraz častejšie hovorí o zániku strednej triedy.

Stredná trieda, ktorá je vo vyspelých spoločnostiach politickým, ekonomickým, sociálnym a kultúrnym hegemónom, nie je dnes na Slovensku významná ani početnosťou, ani spoločenským významom.

Marketingový analytik Dušan Doliak pripomenie, že podľa štatistických výsledkov OECD z roku 2009 tvorí globálnu strednú triedu podľa príjmu približne 1,8 miliardy obyvateľov sveta. Podľa podobného štatistického hodnotenia príjmových skupín v SR tvorí strednú triedu podľa príjmu (medzi 355-780 Eur mesačne) viac ako polovica obyvateľstva.

Sociológ Bohumil Búzik sa v diskusii zameria na objasnenie pojmu strednej triedy ako takej: „v sociológii ju nemôžno redukovať iba na veľkosť príjmu. Stredná trieda je viacvrstvová, je najmenej súrodá, nemá ani jednotné myslenie ani vedomie.“ Jednou zo základných charakteristík je okrem príjmu vzdelanie a určitý typ nemanuálneho zamestnania. Búzik: „Situácia sa teda mení, a vznikla „nová“ stredná trieda, ktorá sa od 90. rokov vyvíjala nesprávnym smerom a má dnes „divné“ hodnoty.“ Spisovateľ Mária Kopcsay zasa vidí neúživosť strednej triedy v tom, že: „na Slovensku je vzdelaný človek v platovej kategórii skôr nižšie. Kým stredná trieda zaniká, rozmáha sa nová vrstva pracujúcich - chudobných. Mení sa situácia a zväčšuje sa tlak marketingu smerom ku konzumu. Búzik: „Stredná trieda bola vždy nositeľkou hodnôt, nie len príjmov. Vnímam v našej spoločnosti istý silnejúci snobizmus – teda povrchné osvojenie hodnôt, kde kritériami sú veľké auto, či smartphone, ktoré určujú príslušnosť k vyššej triede. Kopcsay: „Komerčný tlak mi vadí, keď hraničí s ohlupovaním a je silnejší ako tlak vzdelania, či kultúrnosti.“ Doliak vidí čiastočné riešenie vo väčšej angažovanosti občianskej spoločnosti.

⁷⁷ <http://bit.ly/2lMhAvH>

Občan podporujúci aktivity meniace spoločnosť je u nás stále zriedkavý⁷⁸
Péter Hunčík, DENNÍK N, 23. 3. 2017

Základnou vlastnosťou občana je to, že nad rámec svojich všedných povinností podporuje spoločenské aktivity, ktorých výsledky nie sú kvantifikovateľné, no pod ich vplyvom sa dokázateľne formuje a mení spoločnosť. Preto sú zvyčajne takéto podujatia moci proti srsti, alebo ich vyslovene zakazuje.

Náš región východnej a strednej Európy tristo rokov zaostáva za západom kontinentu. Nemám priestor vymenovať tu všetky dôvody, pre ktoré medzi Západom a Východom vznikla táto duchovno-materiálna priepasť (reformácia, humanizmus, renesancia, priemyselná revolúcia, kolonizácia, školstvo atď.), musím však spomenúť jeden zásadný prvok. Západné spoločnosti by nedosiahli dnešnú úroveň, keby sa v nich neobjavil Občan, ktorý všetko vytvoril. (Prirodzene, pod vplyvom zmien sa menil a vyvíjal aj on sám.)

Spomínané zmeny prišli do východnej Európy s oneskorením a, čo je ešte dôležitejšie, neskoro k nám dorazil aj Občan (až po roku 1945). A napriek roku 1989 je aj dnes zriedkavý ako biela vrana.

⁷⁸ <http://bit.ly/2lMMcgw>

Mentálny model strednej triedy

Život celej spoločnosti sa riadi podľa pravidiel strednej triedy, ktorá určuje základný chod všetkých inštitúcií potrebných pre každodenný život – školy, štátne úrady, pošta, banky, sporiteľne, poisťovne, obchody, knižnice, kiná, divadlá, televízia, rozhlas, noviny, nemocnice,

autobusová a železničná doprava, mestská doprava... Všetky tieto inštitúcie majú sídla v prostredí, kde žije stredná trieda. Členovia strednej triedy sú zamestnaní v týchto inštitúciách, spravujú a riadia ich.

? Pomocné otázky do diskusie:

- *Základnou vlastnosťou občana je to, že nad rámec svojich všedných povinností podporuje spoločenské aktivity, ktorých výsledky nie sú kvantifikovateľné, no pod ich vplyvom sa dokázateľne formuje a mení spoločnosť, píše sa v motivačnom texte. Čo myslíte, mali by, alebo nemali byť v prvej línii týchto aktivít zamestnanci štátneho či verejného sektora alebo samospráv? Prečo? Alebo kto by to mal byť?*
- *Poznáte neziskové organizácie, ktoré sa venujú chudobným ľuďom?*

5.4 SKRYTÉ PRAVIDLÁ TROCH EKONOMICKÝCH TRIED⁷⁹

Hillbilly Elegy (Kronika rodiny a kultúry v kríze)⁸⁰

Podľa všetkého pochopila (omama), čo mne došlo až o dvadsať rokov nato: spoločenská trieda v Amerike nie je len o peniazoch. V túžbe po lepších zajtrajškoch pre vlastné deti im chcela poskytnúť viac ako iba vzdelanie a zamestnanie, chcela, aby mali stabilné vzťahy s partnermi. Zakaždým, keď prišlo na výber manželov alebo manželiek pre jej deti a rodičov pre vnúčence, cítila, či už si to priznala alebo nie, že ani ona sama nespĺňa vlastné náročné kritéria.

Skryté pravidlá vystihujú spolupatričnosť. Podľa čoho viete, kam patríte? Podľa toho, že ľuďom okolo seba nemusíte vysvetľovať, čo robíte alebo čo hovoríte. Rozumejú vám. Ak chcete takýmto spôsobom niekam patriť, musíte poznať nepísané a nevysslovené narážky a zvyky skupiny. Ak tieto pravidlá ovládate, nemusíte sa obávať, že ostanete nepochopení. Kamkoľvek ideme, obklopujú nás skryté pravidlá, pretože skupina ľudí i každá kultúra má svoje skryté pravidlá – každá národnosť, štvrt', klub, gang, rasa, vek, pohlavie, etnická skupina, historické obdobie, pracovisko a takisto spoločenská trieda.

Ľudia, ktorí patria k strednej triede zdieľajú tie isté pravidlá bez ohľadu na rasovú alebo etnickú príslušnosť. To isté platí pre ľudí žijúcich v chudobnej alebo bohatej triede.

Poznatky o skrytých pravidlách spoločenských tried využijeme iba vtedy, ak ich nebudeme

- považovať za *zlé* alebo *dobré*, ak nebudeme *proti nim bojovať* alebo ich *obhajovať*. Skúsme ich vnímať ako pravidlá, ktoré si deti v procese dospievania osvojujú úplne nevedome a potom sa podľa nich v živote riadia;
- stotožňovať so svojou *identitou*. Ak by to tak bolo, nemohli by sme pomôcť ani sebe ani iným;
- využívať na posudzovanie iných ľudí alebo na porovnávanie sa s ostatnými.

Porušiť skryté pravidlá iných tried je veľmi jednoduché, predovšetkým, ak robíme nové veci a stretávame ľudí z iných tried. To, že sme porušili skryté pravidlo nám dôjde vo chvíli, keď druhá osoba zrazu zmlkne, začne sa nám vyhýbať alebo na nás divne zazerá.

Žiaľ, skryté pravidlá sú často príčinou medziludských konfliktov. Ich poznanie nám pomáha pochopiť, v čom tkvie príčina týchto konfliktov. Ak vieme, kde sú kritické miesta, zvolíme si iný postup.

⁷⁹ Spracované podľa: DEVOL, P.: Napredovanie vo svete, ktorý sotva prežíva. Košice: Equilibria, s.r.o. Košice 2010, s. 45 – 46

⁸⁰ VANCE, J., D.: Hillbilly Elegy. Vydavateľstvo TATRAN, Bratislava, 2017, s. 58

5. 4. 1 HNACIA SILA

Ako spoznáte workoholika? Otestujte sa!⁸¹

Alena Klepochová, WEBMAGAZÍN, 16. 8. 2013 (krátené)

Psychológovia považujú workoholizmus za druh závislosti či dokonca chorobu, ktorá má svoje štádiá a príznaky. Kým zaniatený, pracovitý zamestnanec je schopný pracovať v tíme, dá si poradiť a napriek zvýšenej záťaži dokáže zachovať rovnováhu medzi prácou a súkromím, workoholik to väčšinou nezvláda.

Pokiaľ si nie ste istý, či vaše pracovné nasadenie neprerastá do workoholizmu, položte si nasledujúcich 10 otázok. Ak aspoň na osem z nich odpoviete áno, je vaša diagnóza jasná.

1. Myslievate pred spaním na prácu, alebo sa vám o nej sníva?
2. Ste presvedčený, že v práci všetko zvládnete najlepšie sami?
3. Zvyknete kvôli práci odmietat' stretnutia s priateľmi alebo rodinou?
4. Používate často vetu „Nemám čas“?
5. Ste netrpezlivý, ak musíte čakať na výsledky alebo odpovede od kolegov alebo spolupracovníkov?
6. Pracujete nad rámec vášho pracovného času častejšie než raz za týždeň?
7. Bývate podráždený, ak máte prerušiť nedokončenú prácu?
8. Máte pocit viny, keď nepracujete?
9. Robí vám problém odpútať sa v myšlienkach od práce?
10. Podráždi vás, ak urobíte hoci aj malú chybu?

Chudobná trieda: hnacou silou je prežitie, vzťahy a zábava.

Stredná trieda: hnacou silou je práca, dosahované úspechy a kariéra.

Bohatá trieda: hnacou silou sú finančné, politické a spoločenské konexie.

? **Pomocné otázky do diskusie:**

- *Aby ste predišli vyhoreniu, otestujte sa podľa návodu.*
- *Môže byť workoholikom chudobný človek z vylúčeného prostredia? Prečo a za akých okolností áno? Prečo a za akých okolností nie?*
- *Pripravte test pre vylúčených klientov, aby ste zistili, či preferujú potrebu prežiť, vzťahy, alebo zábavu.*

⁸¹ <http://bit.ly/2iYZWDI>

5. 4. 2 MOC

Polícia má zatiaľ dva podnety na kupovanie volebných hlasov

SITA, 4. 3. 2016 8:23 (krátené)

Predvolebné obdobie je podľa polície bez vážnych narušení zákona a zatiaľ sú dva podnety na možné kupovanie hlasov

Kupovanie hlasov je svinstvo na demokracii⁸²

SITA, 16. 11. 2016 (krátené)

Kupovanie hlasov vo voľbách je nielen trestný čin, ale aj svinstvo na demokracii. Vyhlásila to ministerka spravodlivosti Lucia Žitňanská. Reagovala tak na otázku týkajúcu sa kauzy údajnej korupcie pri voľbách v obci Lomnička (okr. Stará Ľubovňa). Polícii sa korupciu zatiaľ nepodarilo dokázať.

RTVS už dávnejšie upozornila na to, že v marcových parlamentných voľbách prekrúžkovali v rómskej osade v Lomničke najpopulárnejšieho politika Smeru Roberta Fica dvaja poslanci Stanislav Kubánek a Peter Chudík. RTVS má k dispozícii uznesenie vyšetrovateľa, podľa ktorého sa sedem Rómov vo výpovediach najprv priznalo k tomu, že poslancom dali hlas za škatuľku cigariet, po konfrontácii zmenili výpoveď a začali tvrdiť, že si všetko vymysleli. Štyri osoby v tejto súvislosti už pristúpili na uzavretie dohody o vine a treste v súvislosti s trestným činom krivej výpovede.

V Lučenci Rómovia predávajú svoje hlasy Kotlebovcovi za vrece zemiakov⁸³

Jozef Kmeťo, SME blog 21. 10. 2017 (upravené)

Tak ako na severe Slovenska tak aj v Lučenci Rómovia predávajú svoje hlasy Kotlebovcovi za vrece zemiakov.

Dnes môj blog kontaktoval náš čitateľ Jozef Oláh, ktorý nás informoval, že tak ako Rómovia za 20 eur predávajú svoj hlas zeleným tričkám na severe, deje sa tak i u nich. Podľa slov pána Oláha, keď sa snažil na túto vec upozorniť políciu, polícia ho „vysmiala“ a jeho snahu brala ako žart so slovami „čo my môžeme“...

⁸² <http://bit.ly/2AgMMpX>

⁸³ <http://bit.ly/2iXKZSx>

Chudobná trieda: moc je spájaná s fyzickou silou. Mocný je ten, kto sa vie sám obrániť a kto vzbudzuje rešpekt. Človek v chudobe neverí, že sa dá zabrániť tomu, aby sa diali zlé veci.

Stredná trieda: moc sa nespája s rešpektom, ale s preberaním zodpovednosti za riešenia. Moc je spájaná s postavením človeka, s jeho funkciou. Človek musí mať schopnosť vyjednávať. Moc je v inštitúciách. Ľudia strednej triedy pracujú v inštitúciách a riadia ich.

Bohatá trieda: moc je spájaná so stabilitou. Človek musí mať vplyv a konexie. Ľudia reagujú na odbornosť. Moc je v informáciách. Bohatí ľudia udávajú smer podnikom, korporáciám a rozhodujú o verejnej politike.

? **Pomocné otázky do diskusie:**

- *Prečo bývajú práve Rómovia z osád tí, ktorých hlasy sa kupujú?*
- *Spomínate si na policajný zásah v rómskej osade Budulovská v Moldave nad Bodvou z 15. 6. 2013 a jeho vyšetrovanie s výsledkom, že sa skutok nestal? Bola tu podľa vás správne použitá moc? Bola tu podľa vás zneužitá moc?*

5. 4. 3 JEDLO A STRAVOVANIE

Hillbilly Elegy (Kronika rodiny a kultúry v kríze)⁸⁴

Naše stravovacie a pohybové návyky sú ako stvorené, aby nás čím skôr poslali do márnice, a zaberá to. Nedávny prieskum vykonaný na území Spojených štátov preukázal, že priemerná dĺžka života, na rozdiel od ostatných etnických skupín, sa najviac skraca práve v skupine belochov z robotníckej triedy. Raňajujeme škoricové slimáky od Pillsburyho, obedujeme v rýchlom občerstvení Taco Bell a večeríme v McDonalde. Len zriedka si navaríme, hoci je to lacnejšie a zdravšie ako pre telo, tak i pre dušu. Športovanie sa obmedzuje na hry, čo sa hrávame v detstve.

Ruska naučila Dánov nevyhadzovať jedlo⁸⁵

Denisa Ballová, Denník N, 10. 3. 2017 (krátené)

Aktivistka Selina Juulová bola šokovaná, koľko potravín skončí v Dánsku v koši. Za päť rokov dokázala zmeniť tamojšie hypermarkety aj zákazníkov.

K osamelému banánu na pulte stačilo pridať cedulku s nápisom „Zober si ma, som sám“ a vyhadzovanie banánov sa znížilo o 90%. Veľké zmeny neboli potrebné ani pri pečive. Obchod znížil jeho gramáž, znížil aj jeho cenu a vyhadzovanie pečiva sa výrazne obmedzilo. Za tým všetkým nebola veľká skupina aktivistov, ale jediná žena – Selina Juulová, ktorá Dánsku pomohla znížiť plytvanie jedlom až o 25%.

V roku 2012 vystúpila na konferencii TEDx a hovorila o tom, ako jedlo často končí v koši. „Priemerný Američan alebo Európan vyhodí 25% zo svojho nákupu“, povedala na prednáške. „Takže každý štvrtý nákup končí rovno v koši.“

Vlani v Kodani otvorili prvý obchod WeFood, ktorý predáva jedlo po záruke a tovar s poškodeným obalom za zvýhodnenú cenu. V Dánsku podľa agentúry AFP možno predávať potraviny po dátume spotreby, ak nie sú zdravotne nebezpečné.

Niekoľko dánskych reštaurácií funguje tiež cez aplikáciu Too Good To Go. Umožňuje objednať si porciu jedla, ktorú by reštaurácie na konci dňa inak vyhodili. Stačí si len vybrať z ponuky a zaplatiť polovicu z pôvodnej ceny. Objednávky reštaurácie prijímajú nielen v čase obeda a večere, ale aj po záverečnej. Zákazník si môže objednať jedlo nielen pre seba, ale aj pre niekoho v núdzi.

⁸⁴ VANCE., J., D.: Hillbilly Elegy. Vydavateľstvo TATRAN, Bratislava, 2017, s. 125

⁸⁵ <http://bit.ly/2zc8kUq>

V Dánsku vznikli ďalšie neziskové organizácie, ktoré podporujú nové spôsoby, ako nevyhadzovať jedlo. Dánska neziskovka Danske Handicaporganisationer pracuje s dobrovoľníkmi, ktorí zbierajú nepredané potraviny a roznášajú ich do rodín s nízkymi príjmami.

Dánsko však nie je jediné, ktoré bojuje proti plytvaniu potravín. Francúzski poslanci pred dvoma rokmi prijali zákon, ktorý zakazuje vyhadzovať nepredané jedlo. Obchody majú tieto potraviny venovať na charitu, na farmy zvieratám alebo na kompostovanie.

Podľa OSN sa ročne vyhodí 1,3 miliardy ton jedla, ktoré by mohlo nasýtiť hladujúcich na celom svete.

Chudobná trieda: základnou otázkou je Mal si dost? Dôležité je množstvo jedla.

Stredná trieda: základnou otázkou je Chutilo ti? Dôležitá je kvalita jedla. Človek zo strednej triedy dbá na hygienu pred jedením, vitamíny v strave, pestrosť jedálneho lístka, ovocie a zeleninu, záručnú dobu pri balených potravinách...

Bohatá trieda: základnou otázkou je V akej reštaurácii si bol, aké to tam je a s kým si jedol? Dôležité je prostredie, stolovanie a pocity pri jedení.

? **Pomocné otázky do diskusie:**

- *Ak vás pracovné povinnosti zavedú do prístrešku chudobných Rómov, prijmete ponúkanú kávu alebo iné pohostenie? Prečo áno? Prečo nie?*
- *Poznáte tradičnú rómsku špecialitu gója?*

5. 4. 4 PENIAZE

Hillbilly Elegy (Kronika rodiny a kultúry v kríze)⁸⁶

Svet iracionálneho správania. Míňame viac, ako si môžeme dovoliť, až skončíme v chudobinci. Kupujeme obrovské televízory a iPady. Naše deti nosia drahé oblečenie vďaka kreditným kartám a krátkodobým úverom s nekresťanskými vysokými úrokmi. Kupujeme obrovské domiská, ktoré nám netreba, potom ich refinancujeme, aby sme mohli rozhodzovať ešte viac, nakoniec skrachujeme a opustíme ich, neraz zanechávajúc po sebe spúšť. Šetrnosť je v ostrom rozpore s podstatou nášho bytia. Plytváme peniazmi, lebo vtedy máme pocit, že sme niečo viac, vyššia trieda. Keď sa veci utrasú a zasiahne nás bankrot, alebo našu sprostosť zatiahne niekto z rodiny, zrazu zistíme, že nezostalo nič. Nič na školné pre deti, žiadne investície na zveľadenie majetku, žiadne rezervy na horšie časy, keby napríklad náhodou niektorý z členov rodiny prišiel o prácu. Vieme, že by sme nemali rozhodzovať. Niekedy preto bijeme hlavou o múr, ale robíme to aj tak.

Peniaze podľa Šipky⁸⁷

Lucia Siposová, SME, 7. 10. 2017 (krátené)

Najslobodnejší sú ľudia, čo nemajú žiadne peniaze alebo tí, ktorí majú na rozdávanie. Všetci ostatní na nich makajú.

Ja momentálne makám ako fretka. A investujem. Zadlžujem sa v nádeji, že sa raz oslobodím. V každom prípade, nie som banka. Nedržím peniaze, snažím sa ich trochu otáčať, aspoň tú trochu, čo mám. Kto neriskuje, nemá. Som hravá a podnikavá. Prečo nie?

Potrebujem slobodu, aby som mohla pomáhať, keď to uznám za vhodné, a aby mne nikto nemusel. Môže sa zdať, že slobody mám až až.

Ale to je teraz. Ktovie, dokedy o mňa budú mať záujem? Nerada to priznávam, starnem ako každý. Zatiaľ to môžeme nazvať dozrievaním do krásy, ale potom príde ten náhly zlom, určite to poznáte minimálne z počutia ako ja. Pripravujem sa na to.

Možno budem medzitým opatrovať svoje deti alebo zachraňovať planétu, aj to sa môže stať, je to tiež kvalitne strávený čas. Ale robiť dobré skutky, to je drahý špás.

Preto potrebujem byť finančne slobodná. Robí mi dobre rozdávať, ak sa dá.

⁸⁶ VANCE, J., D.: Hillbilly Elegy. Vydavateľstvo TATRAN, Bratislava, 2017, s. 124

⁸⁷ <http://bit.ly/2xZq6sR>

Pre chudobného človeka sú peniaze na to, aby ich použil na uspokojenie najakútnejších potrieb a aby ich minul. Chudobný človek peniaze rýchle minie, peniaze sú na mŕňanie.

Človek zo strednej triedy sa o peniaze stará, snaží sa ich spravovať. Peniaze si odkladá, sporí a s ich pomocou plánuje budúcnosť svoju a svojej rodiny.

Bohatý človek peniaze investuje a rozdeľuje ich do portfólia, aby si zabezpečil čo najväčší zisk, lebo vie, že „peniaze robia peniaze“.

? **Pomocné otázky do diskusie:**

- *Mali by si chudobní ľudia sporiť na horšie časy?*
- *Vedeli by ste urobiť nákup na celý mesiac?*
- *Poznáte biblický príbeh o boháčovi a vdove, ktorí dali v chráme peňažné milodary?*

5. 4. 5 ČAS

Peniaze pre životný štandard⁸⁸

Marek Prokopec, TÝŽDEŇ, 3. 12. 2012 (krátené)

Pre spokojné užitie zarobených peňazí je rovnako nezdravá prehnaná spotreba, ako aj chorobná sporivosť. Prvá skupina ľudí nemyslí na zajtrajšok. Tá druhá si zase svoje peniaze nikdy neužije. Ako nájsť zlatú strednú cestu?

Ak sme zvládli rodinný rozpočet, bývame na úrovni, ktorá zodpovedá nášmu príjmu, nie sme zadlžení, máme dostatočnú finančnú rezervu na zlé časy, poistili sme si skutočné riziká, sporíme si na penziu a myslíme na vzdelanie svojich detí, potom zvyšné peniaze môžeme s čistým svedomím minúť podľa svojho uváženia. Pravidelný čitateľ našej série o osobných financiách by si mohol položiť nasledujúcu otázku: „Ak budem dodržiavať základné pravidlá rodinného rozpočtu, teda z každej výplaty zaplatím desať percent sám sebe, desať percent si odložím na penziu, desať percent deťom na vzdelanie, za bývanie nebudem platiť viac ako štvrtinu svojho rodinného príjmu, ako mám vlastne vyžiť zo zvyšku?“

Kde ubrať?

Financie, ktoré usporíte sebe alebo deťom, nie sú vyhodnenými peniazmi, ale investíciou do budúcnosti.

V prípade, že sa naozaj nedá vyžiť zo zvyšných peňazí, prvé čo treba redukovať, je sporenie na vzdelanie detí. Nie preto, že by sme im ho nedopriali. Je však asi naozaj dôležitejšie ich súčasné finančné zabezpečenie ako štúdium niekedy v budúcnosti. Ešte stále si budú môcť nájsť lacnejšie vzdelanie, zobrať študentský úver či využiť štátnu školu.

Určite by sme však mali myslieť na svoju starobu. Sporenia na penziu sa vzdávajú až v prípade extrémne vážnych finančných ťažkostí. Riešenie súčasných problémov má opäť prioritu. Nikdy by sme sa však nemali vzdávať pravidla z každej výplaty si odložiť desať percent. Inak sa z finančných problémov nedostaneme nikdy.

Najhoršou možnosťou, ako riešiť svoju finančnú tieseň, je úver. Ďalším zadlžovaním sa len dostávame do väčších a väčších problémov.

V prípade mimoriadne napätých financií treba v prvom rade zaplátať všetky diery rodinného rozpočtu. Nerobte to však sami. Starostlivosť o rodinné peniaze funguje oveľa účinnejšie, ak sa o ne nestará iba jeden z partnerov. Zvolajte rodinnú poradu a o finančnej situácii sa otvorene rozprávajte. Zvážte na nej aj prítomnosť detí. Čo sa od rodičov naučia o peniazoch, to sa im zúročí pri zakladaní vlastnej rodiny.

⁸⁸ <http://bit.ly/2h167D3>

Chudobná trieda: najdôležitejšia je prítomnosť. Človek robí rozhodnutia na základe aktuálnych potrieb a v závislosti od momentálneho fyzického a psychického rozpoloženia.

Stredná trieda: najdôležitejšia je budúcnosť. Človek pri svojich rozhodnutiach posudzuje ich dopad na budúcnosť.

Bohatá trieda: najdôležitejšie sú tradície a história. Človek zohľadňuje históriu a etiketu.

Rozdiel medzi tromi spoločenskými triedami sa dá veľmi jednoducho popísať nasledujúcim bonmotom: chudobný človek je ten, ktorý rieši problémy dnešného dňa a chce prežiť dnešok.

Človek strednej triedy má zabezpečený dnešok a rieši problémy zajtrajšieho dňa. Človek z bohatej triedy má zabezpečený dnešok aj zajtrajšok, a preto sa stará o dobré renomé svojej minulosti.

? **Pomocné otázky do diskusie:**

- *Viete prečo žobrák v Nepále nepoďakuje za milodar?*
- *Je dobré dávať žobrajúcim ľuďom na ulici peniaze?*

5. 4. 6 JAZYK

Zmyslom dospeljej existencie je rozprávať⁸⁹

Tony Judt, 9. 7. 2010 SME (krátené)

Vychovali ma slová. Z nášho kuchynského stola sa v hašterivej kaskáde dôrazných tvrdení a nekonečných otázok rinula ruština, poľština, jidiš, francúzština a svojská napodobenina angličtiny. Videlo sa mi, že zmyslom dospeljej existencie je rozprávať. A vidí sa mi to podnes.

Ak som sa chcel uplatniť, musel som tiež rozprávať. Na rodinné slávnosti som si nacvičoval slová, predvádzal som ich a prekladal ich. „Fíha, z neho raz bude právnik,“ hovorievali.

Niektorým mojim kolegom robilo problém debatovať, pretože si každú myšlienku najprv museli dôkladne premyslieť. Závidel som im, že sa vedia tak ovládať.

Výrečnosť sa obvykle chápe ako agresívny typ talentu. Pre mňa však výrečnosť plnila obrannú funkciu: vďaka rétorickej pružnosti si možno vytvoriť ilúziu blízkosti a pritom si udržať odstup.

Samozrejme, jazyk často slúži na oklamanie outsiderov. Odkiaľ ste mali vedieť, kto je skutočne inteligentný a kto sa len vycibrene vyjadruje? Slová môžu klamať, vedia byť zákerné a nespolahlivé. Nedostatok výrečnosti tak určite neznamená nedokonalosť v myslení.

V západnej tradícii po celé stáročia platilo, že existuje úzka súvislosť medzi presným vyjadrením názoru a dôveryhodnosťou argumentu. Vyskytovali sa najrozličnejšie rétorické štýly od spartánskeho až po barokový, ale k samotnému štýlu sa nikdy neprístupovalo ľahostajne. A „štýl“ neznamenal len dobre sformulovanú vetu: za úbohým štýlom sa skrývala úbohá myšlienka. Zmätené slová svedčili v lepšom prípade o zmätených myšlienkach, v horšom o balamutení.

Rómski asistenti už niekde učia⁹⁰

Daniel Vražda, SME, 8. 3. 2003

Úloha rómskych asistentov bude doučovanie žiakov, vedenie krúžkov, stretnutia s rodičmi, prenos informácií medzi školou a rodičmi a motivácia rómskych rodín k vzdelávaniu. Najviac asistentov bude v okrese Spišská Nová Ves. Asistentov vyberali z nezamestnaných stredoškôľakov, ktorí ovládajú rómsky a slovenský jazyk a majú vzťah k deťom, rodine a rómskej komunite.

Rómovia získali certifikát asistenta učiteľa na 5 rokov, prácu na školách však majú zabezpečenú len na 12 mesiacov.

⁸⁹ <https://bit.ly/2NJ9DAp>

⁹⁰ <http://bit.ly/2zb1ONN>

Chudobná trieda používa hovorovú reč. Jazyk sa využíva k prežitiu a ku komunikácii pre zabezpečenie základných životných potrieb.

Stredná trieda používa formálny jazykový štýl. Jazyk využíva na vyjednávanie a v každodenných spoločenských situáciách.

Bohatá trieda používa formálny jazykový štýl. Jazyk slúži na vytváranie kontaktov a posilnenie spoločenského postavenia a prestíže.

? **Pomocné otázky do diskusie:**

- *Mal by človek, ktorý pracuje s marginalizovanou rómskou komunitou vedieť po rómsky?*
- *Rómske dieťa je zväčša od malička dvojjazyčné. Prečo dvojjazyčné rómske deti často dávame do špeciálnej školy, kým dvojjazyčné deti z majority považujeme za výnimočné a dávame ich do škôl pre nadané deti?*

5. 4. 7 NIEKTORÉ ĎALŠIE PRÍKLADY SKRYTÝCH PRAVIDIEL

OSUD

Hillbilly Elegy (Kronika rodiny a kultúry v kríze)⁹¹

Podľa omamy stál Boh vždy pri nás. Tešil sa s nami, keď sa nám darilo, a poskytoval nám útechu, keď šli veci z kopca....

Neviedla komplikované teologické dišputy, ale z toho, čo povedala, som sa veľa naučil. Ak nechcem premárniť talent, ktorý som dostal od Boha, musím na sebe tvrdo makat', a nie sa len tak poflakovať. Musím sa postarať o rodinu, je to moja kresťanská povinnosť. Musím odpúšťať, a nielen kvôli mame, ale aj kvôli sebe. Nikdy nesmiem zúfať, lebo Boh má so mnou svoje úmysly....

Inými slovami, pomôž si človeče, aj Boh ti pomôže. To bolo podstatou evanjelia podľa omamy.

Hillbilly Elegy (Kronika rodiny a kultúry v kríze)⁹²

Psychológovia to volajú „naučená bezmocnosť“, teda, že človek, ako povedzme ja v mladosti, nadobudne presvedčenie, že nech spraví čokoľvek, nijako neovplyvní vlastnú existenciu. Počnúc každodennými maličkosťami v Middletowne, až po neustály chaos doma, skrátka, život ma naučil, že vo vlastných rukách nemám nič. Iba vďaka omame a opapovi som neklesol na dno....

Hillbilly Elegy (Kronika rodiny a kultúry v kríze)⁹³

Priemerný Middletowčan považuje za základ úspechu talent, a nie usilovnú prácu.

Chudobná trieda: viera v osud. Človek nemá veľký vplyv na to, aby niečo zmenil.

Stredná trieda: viera v možnosti. Na základe správnych súčasných rozhodnutí je možné ovplyvniť budúcnosť.

Bohatá trieda: aristokratický záväzok.

⁹¹ VANCE., J., D.: Hillbilly Elegy. Vydavateľstvo TATRAN, Bratislava, 2017, s. 76 - 77

⁹² Tamtiež, s. 137

⁹³ Tamtiež, 2017, s. 53

Hillbilly Elegy (Kronika rodiny a kultúry v kríze)⁹⁴

Jedna z otázok, na ktoré som sa vždy zdráhal odpovedať a ktorú mi dospeláci pravidelne kládli, znela: Máš bračeka alebo sestričku? Keď ste dieťa, nedá sa len tak mávnuť rukou a odvetiť: „Nuž viete, to je zložité,“ a pokračovať akoby nič. A ak nie ste mimoriadne šikovný sociopat, nedá sa večne klamať a vyhýbať. Ja som sa vždy pustil do vysvetľovania a poslucháčov trpezlivo previedol zložitou pavučinou rodinných vzťahov, na ktoré som si už zvykol. Mal som nevlastného brata a nevlastnú sestru, s ktorými sme mali spoločného otca, ale ich som nepoznal, lebo môj biologický otec sa ma vzdal. Mal som kopu ďalších nevlastných súrodencov od iných maminých manželov, ale len dvoch, ak sa zoznam zúžil na potomkov súčasného otčima. Potom tu bola manželka môjho biologického otca, tá mala najmenej jedného syna z predchádzajúceho manželstva, takže pri-rátať by som zrejme mal aj jeho. Z času na čas som filozofoval nad významom slova „súrodeneč“. Je to človek v príbuzenskom vzťahu s deťmi maminých predchádzajúcich manželov? Ak áno, čo potom s budúcimi deťmi maminých predchádzajúcich manželov? Z niektorých úvah vyplývalo, že mám zrejme zhruba desať nevlast-ných bratov a sestier.

Chudobná trieda: Zväčša matriarchálna.

Stredná trieda: Zväčša patriarchálna.

Bohatá trieda: Závisí od toho, kto má v rukách peniaze.

SVETONÁZOR

Hillbilly Elegy (Kronika rodiny a kultúry v kríze)⁹⁵

Spomínam si, ako sedím v rušnej súdnej sieni, okolo mňa ďalších zo päť-šesť rodín, a hovorím si, že vyzerajú presne ako my. Mamy, otcovia a starí rodičia nemali na sebe obleky ako právnici a sudcovia. Nosili tepláky alebo elastáky a tričká. Všetci trochu strapatí. Vtedy som si prvýkrát všimol, že niekto rozpráva ako tí v televízii, bez prízvuku. Sociálni pracovníci, sudca, právnik, všetci rozprávali ako moderátori. My nie. Ľudia, ktorí pracovali na súde, boli iní ako my. Ľudia, ktorých súdili, boli ako my.

Identita je čudná vec, a vtedy som ešte nechápal, prečo cítim takú spriaznenosť s ľuďmi sediacimi všade naokolo, hoci ich nepoznám....

⁹⁴ Tamtiež, s. 73

⁹⁵ Tamtiež, s. 71 - 73

Napriek odlišnej polohe a rozdielom v regionálnom hospodárstve jednotlivých štátov tiahnucich sa od juhu až po stredozápad, všade som sa stretával na cestách s ľuďmi, ktorí vyzerali a správali sa ako moja rodina. Jedli sme to isté, zaujímali sme sa o rovnaké športy a vyznávali to isté náboženstvo. Preto sa mi zdala partia na súde taká blízka.

Farárka⁹⁶

„Rómovia túžia po duchovne omnoho viac ako nerómovia a je úžasné sledovať, ako vnímajú Boha. Pre neho nie sú odlišní, vedia že jeho lásku a večnosť si nemožno zaplatiť. Ich deti prichádzajú na besiedky, ledva začínú chodiť,“ vraví pani Monika. „Veľkou pomocou pri práci v rómskej misii je obrovský duchovný hlad Rómov. Sú silne duchovne založení a ak to nie je kresťansky naplnené, nahrádzajú si to inak. Aj alkoholom,“ pokračuje.

Chudobná trieda: Svet je vnímaný podľa miestneho názoru.

Stredná trieda: Svet je vnímaný na národnej úrovni.

Bohatá trieda: Svet je vnímaný v medzinárodnom svetovom kontexte.

? **Pomocné otázky do diskusie:**

- *Prečo v rómskych obydliach často mávajú vedľa obrázkov Ježiša a Panny Márie aj významných futbalistov a spevákov?*
- *Prečo chudobný človek znova a znova verí tomu, kto ho už oklamal?*

⁹⁶ HYBÁČKOVÁ, BEÁTA; MAČÁKOVÁ, SLÁVKA; CZIKKOVÁ, LENKA: Andal o dživipen 3 – Zo života. ETP Slovensko – Centrum pre udržateľný rozvoj, Košice, 2018, s. 74 - 75

Hillbilly Elegy (Kronika rodiny a kultúry v kríze)⁹⁷

Neučíme sa, keď sme deti, a nenútime deti študovať, keď sme rodičia. Naším deťom sa v škole nedarí. Hneváme sa preto na ne, ale nikdy im neposkytneme správne podmienky, napríklad pokoj a ticho, aby uspeli. Dokonca aj tí najbystrejší pôjdu na vysokú len niekde v okolí, ak ich, samozrejme, nezomelie domáca vojnová mašinéria.

Základné školy nie sú pre chudobných⁹⁸

Kristína Visolajská, POSTOJ, 23. 10. 2017

Ústava SR zaručuje všetkým deťom rovnaké právo na vzdelanie. Keďže všetky deti majú možnosť a povinnosť chodiť do školy, berieme toto právo ako hotovú vec. Tiež som to tak brala, ale len do chvíle, kým moje deti nezačali chodiť do školy a nenakukla som hlbšie do tohto systému. Vtedy sa prakticky ukázalo, ako to naozaj funguje. Že kvalita vzdelania v našom štáte bezplatného školstva veľmi závisí od príjmu či majetku rodičov, a to už aj na základnej škole. Pritom základným predpokladom pre vytrhnutie človeka zo sociálne znevýhodneného prostredia je dať mu vzdelanie.

Keď vzdelanie chce peniaze

Pracovné zošity si musia deti kupovať, čo stojí medzi 30 až 40 eur na rok (vrátane jedného cudzieho jazyka). Pre bežnú rodinu to za rok nie je veľká suma, ale pre chudobnú a viacdtnú rodinu to už je veľa peňazí.

Deti zo sociálne znevýhodneného prostredia doma takmer nikdy nemajú počítač, preto si ani nerobia domáce úlohy na informatiku, nie sú zvyknuté pracovať s informáciami, nepoužívajú internet pri vyhľadávaní materiálov na projekty. Teda ich vedomosti a výsledky v týchto predmetoch sú automaticky horšie.

Ďalším príkladom sú výlety a exkurzie. Na základnej škole v Gelnici ich ročne uskutočnia päť až desať za rok a rodičia si ich platia extra. Samozrejme, že deti zo sociálne znevýhodneného prostredia na žiadne výlety ani exkurzie nechodia a čas trávia v škole.

V poobedňajších hodinách väčšina detí zostáva v školskom klube detí (družine), čo však neplatí pre deti zo sociálne slabšieho prostredia. Družinu platia rodičia, síce len niekoľko eur mesačne, ale platia. No práve počas nej sa organizujú záujmové krúžky, ktoré sú síce plne hradené štátom, no ak záujmový krúžok nenadväzuje hneď na vyučovanie a dieťa nemá možnosť prečkať v družine, je to ďalšia prekážka, aby sa na nich zúčastnilo.

⁹⁷ VANCE., J., D.: Hillbilly Elegy. Vydavateľstvo TATRAN, Bratislava, 2017, s. 124

⁹⁸ <http://bit.ly/2AgmYdA>

Psychologický efekt tejto reality na dieťa je veľký. Na Slovensku sú deti z takéhoto prostredia znevýhodňované už od prvého dňa v škole. Vtedy sa dostanú do extra kategórie, ktorá stále niečo nemá a niekam nejde. Dieťa potom ľahko nadobudne dojem, že z neho vlastne ani nič nebude, že je človekom druhej kategórie.

Podľa riaditeľky ZŠ v Gelnici Bibiány Krajníkovej by štát mal týmto deťom tieto aktivity preplácať, ak im spoločnosť chce dať šancu na plnohodnotné vzdelávanie.

Krajníková, rovnako ako bývalý učiteľ Teach for Slovakia Igor André považujú za kľúčovú aj výstavbu komunitných centier v obciach a mestách, kam by sa deti po skončení vyučovania presunuli a spolu s rodičmi by pracovali na úlohách, učili sa hygienickým návykom atď. Bez tejto mravčej sociálnej práce s rodinami ideálne v komunitných centrách si významný progres vo vzdelávaní detí zo SZP nevedia dobre predstaviť.

Navyšovanie prostriedkov do detí zo sociálne znevýhodneného prostredia sa zrejme stretne s nevôľou veľkej časti verejnosti. Zamyslime sa však, koľko by stála podpora v nezamestnanosti počas celého života týchto detí, pričom tieto vzorce správania sa ľahko prenášajú z generácie na generáciu. Nie je omnoho efektívnejšie zainvestovať do vzdelania, pričom zachránené deti nám všetky prostriedky niekoľkonásobne vrátia na daniach? Financie je najlepšie smerovať priamo cez školu, kde je istota, že sa peniaze nestratia, a taktiež cez sociálnu prácu ideálne v komunitných centrách.

Je hlboko nemorálne, aby sa nám ročne strácali tisíce talentov len preto, že rodičia týchto detí nemajú dostatočne veľký majetok alebo vôľu investovať do vzdelania svojich detí.

Chudobná trieda: Vzdelanie má menší význam. Význam má ako niečo abstraktné a nedosiahnuteľné.

Stredná trieda: Vzdelanie je nevyhnutné pre kariérny postup a zarábanie peňazí.

Bohatá trieda: Vzdelanie je nevyhnutnou súčasťou tradície, ktorá slúži na udržiavanie a vytváranie nových kontaktov.

? **Pomocná otázka do diskusie:**

- *Prečo chudobný človek neverí vo význam vzdelania? Alebo verí?*

Hillbilly Elegy (Kronika rodiny a kultúry v kríze)⁹⁹

Najhoršie na Bobovom (posledný otcím) odchode bolo, že sa zase dosť komplikuje už aj tak zložitá sieť priezvisk v našej rodine. Lindsay (sestra) bola Lewisová (po jej vlastnom otcovi), mama mala vždy iné priezvisko, podľa aktuálneho manžela, omama a opapa boli Vanceovci a omamini bratia zase Blantonovci. Ja som nosil priezvisko po chlapovi, ku ktorému som nemal žiadny vzťah, a teraz, keď bol Bob preč, vysvetľovanie, prečo sa volám J.D. Hamel, prinášalo so sebou dodatočné trápne a nepríjemné chvíle. „Nuž môj zákonitý otec sa volá Hamel.“...

V detstve som najviac zo všetkého neznášal, že mi do života ako na bežiacom páse stále vstupujú noví otcovia. Na maminu obhajobu musím dodať, že do domu nikdy neprivedla chlapa, čo by nás bil alebo zanedbával. Ale nepretržitú zmenu som znášal veľmi ťažko.

Dávid a Goliáš¹⁰⁰

„Peniaze rodičovstvo uľahčujú až po určitý bod – od ktorého faktor peňazí už veľmi nezaváži. Kde sa nachádza ten bod? Výskumníci, ktorí sa zaoberajú výskumom šťastia, naznačujú, že peniaze prestávajú byť pre ľudí zdrojom väčšieho šťastia, ak rodinný príjem dosiahne približne 75 000 dolárov ročne. Potom sa už začína prejavovať to, čomu ekonómovia hovoria „zmenšujúci sa marginálny prínos“. Ak váš rodinný príjem je 75 000 a váš sused zarába 100 000, tých 25 000 ročne navyše znamená, že váš sused môže jazdiť na luxusnejšom aute a o niečo častejšie chodiť do reštaurácie. Neurobí to však vášho suseda šťastnejším, ako ste vy sami, ani ho to lepšie nevybaví na vykonávanie tých tisícok maličkosti a podstatných vecí, ktoré robia rodiča dobrým rodičom.“

Chudobná trieda: Ľudia.

Stredná trieda: Veci.

Bohatá trieda: Unikátne predmety, dedičstvá, rodokmene.

⁹⁹ VANCE., J., D.: Hillbilly Elegy. Vydavateľstvo TATRAN, Bratislava, 2017, s. 78 - 79

¹⁰⁰ GLADWELL, MALCOLM: Dávid a Goliáš, Ikar, Bratislava, 2014, s. 59 - 60

5.5 JAZYK A JEHO OSOBITNÝ VÝZNAM

Hillbilly Elegy (Kronika rodiny a kultúry v kríze)¹⁰¹

Začínal som tiež chápať, prečo používam slová ako zbrane. Robili to všetci v mojom okolí. Chcel som prežiť. Hádky boli vojny a vždy šlo o to, rozdrviť súpera.

Francúzsku výchovu rómskym deťom¹⁰²

Lukáš Krivošík, TÝŽDEŇ, 24. 8. 2015 (krátené)

Knihu A dost! s podtitulom „Francúzske deti nevystrájajú pri jedle“ napísala jej autorka primárne pre bezradných amerických rodičov. No filozofia výchovy z krajiny galského kohúta môže všeličím inšpirovať prístup k rómskym deťom z málo podnetného prostredia osád.

Tie obrazy dôverne poznáme zo spravodajských príspevkov či reportáží: Chabo odeté deti, ktoré sa hrajú v špine a odpadkoch uprostred bezútešných rómskych osád. Keď prídu do školy, často nevedia pomenovať farby či ročné obdobia, lebo ich rodičia sa im nikdy nevenovali. Ich slovná zásoba je malá a vyhliadky neradostné. Zo slabo socializovaných detí sa stávajú asociálni dospelí. Na francúzskej výchovnej filozofii by sa nepochybné dal postaviť zmysluplný sociálny program spolupráce s rómskymi rodičmi na zlepšení ich výchovných zručností, z čoho by profitovali ďalšie rómske generácie.

Čo je teda francúzske výchovné tajomstvo? Dalo by sa zhrnúť do jedného slova: „cadre“. Teda akýsi striktný rámec pre výchovu a sloboda v ňom. „Podstatou cadre je, že rodičia sú veľmi zásadoví v zásadných veciach a veľmi benevolentní vo všetkom ostatnom,“ píše autorka. Jedna matka hovorí, ako ich deti smú pozerat' televíziu len v stanovenom čase dňa, no môžu si vybrať, čo chcú pozerat'. Doma si dieťa môže obliecť, čo len chce, no o tom, čo si oblečie von, rozhodujú rodičia. „Zmyslom cadre nie je dieťa obmedzovať, ale vytvoriť mu svet, ktorý je preň predvídateľný a celistvý.“

Dôležitá oblasť, v ktorej sa to prejavuje, je stravovanie.

Rámec sa musí uplatňovať konzistentne a rodičia jeho cieľavedomým budovaním trávajú najmä prvých päť rokov života dieťaťa.

¹⁰¹ VANCE, J., D.: Hillbilly Elegy. Vydavateľstvo TATRAN, Bratislava, 2017, s. 190

¹⁰² <http://bit.ly/2lMhzrx>

Deti musia pre svoje vlastné dobro pochopiť, že svet sa netočí len okolo nich. V istom zmysle je práve toto tájomstvom úspešnej socializácie každej ľudskej bytosti: Malé dieťa je centrovane samo na seba a ostatný svet je tu pre uspokojovanie jednotlivých jeho potrieb. V istom zmysle je to prirodzené, keďže dieťa je bezbranné, odkázané a musí sa ešte len učiť fungovať ako samostatná bytosť. No ako rastie, zároveň sa musí tiež naučiť zladať svoje absolutistické potreby s potrebami ostatných ľudí, ktorí žijú okolo neho. Ideálom francúzskej výchovy je rovnováha medzi nárokmi dieťaťa, rodičov (ktorí potrebujú aj čas sami pre seba) a ostatných ľudí.

Aby nedošlo k omylu, rámeč sa neuplatňuje slepo autoritatívne. Francúzsky rodič vie, že dieťa potrebuje počuť slovíčko „nie“, inak nezíska žiadne medze. No aby rodič mohol raz povedať „nie“, musí veľakrát povedať „áno“, inak prehnanou autoritatívnosťou zničí svoj vzťah k dieťaťu. Francúzska výchova je viac o učení ako o slepom trestaní.

Jazyk nám pomáha komunikovať s ľuďmi a vychádzať s nimi v dobrom alebo v zlom.

Ak chceme porozumieť chudobe, je treba si objasniť tri aspekty jazyka: jazykové štýly/registre, vzorce

diskurzu a štruktúru rozprávania. Mnoho problémov v agentúrach, na školách a vo firmách sa týka týchto troch oblastí, pretože sa v nich objavujú najväčšie rozdiely medzi kultúrou chudoby a strednou triedou.¹⁰³

¹⁰³ PAYNE, RUBY K; DEVOL, PHILIP; SMITH, TERIE DREUSSI: Mosty z chudoby. Equilibria, s.r.o., Košice, 2010, s. 37

Podľa Martina Joosa¹⁰⁴ má každý svetový jazyk päť jazykových štýlov, resp. registrov:

ŠTÝL/REGISTER	VYSVETLENIE
Ustálený	Jazyk, ktorý má ustálenú formu, je nemenný, napr. Otče náš, svadobný sľub...
Formálny	Štandardná syntax viet a výber slov pre školské a pracovné prostredie. Vety sú úplné a výber slov je špecifický.
Konzultačný	Formálny štýl, ktorý sa využíva pri konverzácií. Hovorový prejav nie je natoľko priamy ako formálny štýl.
Neformálny/hovorový	Jazyk, ktorý využívame medzi priateľmi. Charakteristická je pre neho slovná zásoba v rozmedzí 400 až 800 slov. Výber slov je všeobecný, nie je špecifický. Rozhovor dopĺňujú neverbálne prejavy. Syntax viet je často neúplná.
Dôverný	Neverejný prejav. Slovná zásoba, ktorá sa využíva iba v súkromí, napr. jazyk zamilovaných párov alebo súrodencov. Tiež jazykový prejav pri sexuálnom obťažovaní.

Pod diskurzom rozumieme najmä spôsob organizácie podávania informácií. Pri formálnom štýle nariaďuje vzorec diskurzu ísť priamo k veci.

V bežnom neformálnom hovorovom štýle sa ku kľúčovej informácií dostávame okľukou a často viacerými okľukami. Človek z chudobnej triedy, ktorý hovorí iba bežným hovorovým štýlom a používa tomu zodpovedajúci diskurz, sa vie veľmi ťažko vecne vyjadriť. Tento problém je veľmi viditeľný pri jeho písomnom prejave.

Pod štruktúrou rozprávania rozumieme vnútorný sled a postup samotného rozprávania. Štruktúra

rozprávania pri formálnom štýle začína úvodom deja a pokračuje smerom k záveru v chronologickom alebo inak prijateľnom a vhodnom spôsobe rozprávania. Najdôležitejšou časťou rozprávania je dej a zápletká.

Štruktúra rozprávania pri bežnom hovorovom štýle začína koncom príbehu alebo úryvkom, ktorý má najväčšiu emočnú intenzitu. Príbeh sa rozpráva v útržkoch a do rozprávania sa zapája aj obecenstvo. Rozprávanie končí zhodnotením postavy a jej osobného významu. Najdôležitejšou časťou rozprávania je charakterizácia postáv.

¹⁰⁴ JOOS, M.: The styles of the five clocks, Language and Cultural Diversity in American Education, 1972. Abrahams, R.D., & T'Roike, R.C. (Eds.). Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, Inc.

5. 5. 1 JAZYKOVÁ SKÚSENOŠŤ

Hillbilly Elegy (Kronika rodiny a kultúry v kríze)¹⁰⁵

Deťom vykladáme o zodpovednosti, pritom vođu kážeme a víno pijeme.

Väčšina detí sa naučí rozprávať počas prvých troch rokov života a ich skúsenosť s jazykom je takmer výlučne závislá od ich najužšieho rodinného kruhu. Dieťa si osvojí jazykový štýl a pravidlá rozhovoru, ktoré sa používajú v rodine.

Každá rodina má vlastnú kultúru jazyka. V niektorých rodinách sa rozpráva viac, v iných menej. V niektorých rodinách sú deti povzbudzované, aby sa do diskusie zapojili, v iných nie.

Počas prvých troch rokov života sa v mozgu dieťaťa vytvárajú prepojenia. Čím viac slov využívajú členovia rodiny pri interakcii s dieťaťom, tým viac prepojení sa v jeho mozgu vytvára. Čím viac príbehov dieťa počúva a čím viac mu jeho najbližší vysvetľujú, ako veci fungujú, tým viac prepojení sa vytvára. Výskum dokazuje, že deti by mali niekoľkokrát do týždňa počúvať rozprávky alebo príbehy, aby sa tieto mozgové prepojenia vytvorili.

Spoločenská vrstva	Počet slov, ktoré mali deti možnosť počuť vo veku od 1 do 3 rokov	Pomer povzbudenia k zákazom	Využívaná slovná zásoba
Vzdelaní ľudia	30 miliónov	5 : 1	1 200 vo veku 3 rokov
Robotníci	20 miliónov	2 : 1	informácie nie sú k dispozícii
Závislí na podpore	10 miliónov	1 : 2	900 u dospelaj osoby

¹⁰⁵ VANCE., J., D.: Hillbilly Elegy. Vydavateľstvo TATRAN, Bratislava, 2017, s. 125

Sprostredkovanie učebného procesu deťom: čo, prečo, ako

Rodičia môžu pomôcť svojim deťom rozvíjať v mozgu štruktúry učenia sa. Ide o sprostredkovanie učebného procesu, čo môžeme pomenovať „učenie sa o učení“. Myšlienka pochádza od Reuvena Feuersteina, ktorý pomohol mnohým v učebnom procese, tak v škole, ako aj v práci. Pomohol ľuďom zorientovať sa v abstraktnom svete.¹⁰⁶

Ak chcú rodičia povzbudzovať svoje deti v učení sa, v porozumení sveta okolo nich a v chápaní súvislosti

medzi príčinou a následkom, musia im vysvetliť tri kroky: čo, prečo, ako.

ČO priblíži deťom obsahovú náplň ich skutkov alebo činov.

PREČO im pomôže pochopiť význam.

AKO im pomôže vidieť alternatívne stratégie alebo správanie.

Podstatu tohto postupu možno ľahko vysvetliť na jednoduchom príklade: štvorročný chlapec stojí na sedadle autobusu a hľadá von oknom. Otec mu hovorí:

ČO	PREČO	AKO
„Stojíš na sedadle.“	„Keď sa autobus pohne z miesta, môžeš spadnúť.“	„Takže... buď si klakni, alebo si pod sadnúť ku mne, zoberiem ťa na ruky.“

Iný otec s iným štvorročným chlapcom:

ČO	PREČO	AKO
		„Prestaň a sadni si!“ (Toto zopakoval v priebehu hodiny nespočetne veľakrát.)

Učebný proces musí pozostávať zo všetkých troch krokov. Ináč sa nám u dieťaťa nepodarí posilniť štruktúru procesu myslenia.¹⁰⁷

? Pomocné otázky do diskusie:

- *Prečo sa v rómskych rodinách menej rozpráva a viac nonverbálne komunikuje?*
- *Myslíte, že treba rozvíjať rómsky jazyk a rómske tradície?*
- *Poznáte niektoré prvky rómskej kultúry, ktoré ovplyvnili európsku kultúru?*

¹⁰⁶ Viac o učení podľa Feuersteina v kapitole 8. Od kolísky po kariéru

¹⁰⁷ Podľa DEVOL, P.: Napredovanie vo svete, ktorý sotva prežíva. Košice: Equilibria, s.r.o. Košice, 2010, s. 50 – 55. Krátené a upravené.

5.6 PRÍČINY CHUDOBY

Chudoba ako dôsledok správania¹⁰⁸

George F. Will, DENNÍK N, 14. 7. 2017 (krátené)

Keď sa človek vydá na dráhu postupných úspechov – dosiahne vzdelanie, potom získa pracovné miesto a neskôr aj partnera, a to všetko predtým, ako splodí dieťa –, poisťuje sa proti chudobe.

Škola, práca, partner, dieťa

Mladý človek by mal najprv ukončiť aspoň stredoškolské vzdelanie, potom by sa mal zamestnať, neskôr by mal uzavrieť manželstvo a až potom by mal mať deti.

Šesťdesiatosem percent mileniálov, ktorých vedci skúmali a ktorí najskôr uzavreli manželstvo a až potom mali deti, sa so svojimi príjmami ocitlo vo vrchnej polovici či dokonca v najvyššej tretine všetkých príjmov. Naopak, 47 percent tých, ktorí takto nepostupovali, skončilo v najchudobnejšej tretine.

Matéria nie je všetko

V zdravých spoločnostiach sa o základných hodnotách a sociálnom usporiadaní príliš veľa nepremýšľa. Sú to veci, o ktorých sa hovorí, že sú samozrejmé. Tieto veci sa však zmenili odvtedy, čo prezident Lyndon Johnson vyhlásil „bezpodmienečnú“ vojnu proti chudobe. Toto spojenie však obsahovalo aj jeden klamný predpoklad, a to, že chudoba vraj pretrvávala len preto, že slabá vláda nedokázala vyriešiť zásadnú otázku tejto vojny, ktorou malo byť správne nasmerovanie materiálnych zdrojov.

Ale čo ak dôležitejšími príčinami chudoby nie sú záležitosti materiálnej distribúcie, ale to, ako sa ľudia správajú? Čo ak je to vec zlých rozhodnutí a kultúry, ktorá ich produkuje? Ak je to tak, tvorcovia politik musia premyslieť svoju oddanosť myšlienke sociálnej spásy prostredníctvom ekonomickej hojnosti.

Mala som dieťa v trinástich, bol to šok (reportáž o neplnoletých matkách)¹⁰⁹

Ela Rybárová, SME 14. 4. 2018 (krátené)

Namiesto platonických lások riešia plienky, plačúce bábätká a trestné oznámenia. V školskej lavici sedia s bruškami a často celé mesiace netušia, že sú tehotné. A mnohé základnú školu ani nedokončia. Najviac neplnoletých mám je na východe Slovenska. Regióny, ktoré patria medzi najchudobnejšie na Slovensku, majú aj najvyšší podiel nedospelých mamičiek. Na Slovensku porodí ročne asi päťdesiat dievčat do štrnásť rokov. Neplnoletých mamičiek je u nás takmer tisícštyristo ročne.

¹⁰⁸ <http://bit.ly/2zvAQU8>

¹⁰⁹ <https://bit.ly/2Mbr3Zk>

Helena pôsobí drobno a krehko, nie je ťažké si ju predstaviť v školskej lavici a pri detských hrách. Hoci sa často usmieva, keď rozpráva, trasie sa, mädlí si ruky, občas sa jej zlomí hlas. Na otázku, či ešte verí chlapcom, mužom, odpovedá ticho „už nie“ a pozerá sa pritom do zeme.

Môže za to spomienka na jediný večer a na to, čo nasledovalo. Na diskotéke spoznala chlapca. Podobne ako mnohé dievčatá z vylúčených komunít v jej veku, netušila, že sex môže mať aj nepríjemné následky.

Keď sa začala fyzicky meniť, okolie ju podozrievalo, že je tehotná. Neverila. „Menštruáciu som mala každý mesiac. Bola som prekvapená, nečakali sme to,“ hovorí o chvíli, keď jej tehotenský test potvrdil, že je už v šiestom mesiaci gravidity.

Možno by to nebol až taký výnimočný príbeh, keby Helena nemala pri pôrode tesne nad trinásť rokov.

Keďže Helena musela chodiť do školy, na dieťa mala čas len večer. Išla s dcérkou na prechádzku a späť domov. Inak sa o ňu starala jej mama.

Malá preto volá „mama“ nielen svoju skutočnú mamu, ale aj babku. Tá je vo veku, keď dnes mnohé ženy majú ešte len malé deti, nie vnúčatá. Má tridsaťpäť rokov.

Helenu mala ako sedemnásťročná. Dúfala, že dcéra si na dieťa počká dlhšie, že sa stihne vyučiť. „Skrátka sa doňho zaľúbila a nedala si povedať. Mám aj ja na tom vinu, že som ju dost nestrážila, ale aj ja som mala toho dost, štyri deti doma, nemohla som ju priviazať,“ vysvetľuje.

Do dokončenia základnej školy Helene chýba rok.

Príčinou chudoby človeka môže byť on sám a jeho správanie. Navyiac môžeme pripomenúť alkohol, drogy, závislosť, hazardné hry, cigarety, lenivosť, nezáujem, slabá výdrž, apatia, sklamanie, rezignácia, precenenie sa, nevzdelanosť, zadlženosť, skoré

nezrelé partnerstvá a manželstvá, neplánované alebo nechcené deti v neplnoletosti, slobodná matka, ľahkovážnosť, bezcieľnosť života, neznalosť jazyka väčšinovej spoločnosti, rozhádané a rozbité vzťahy s blízkymi...

Pouličný diviak¹¹⁰

Čierne jazdy v MHD a následné exekúcie je problém trápiači skoro všetkých bezdomovcov. E nemožné sa kvôli nim dostať do systému. Zamestnať sa a otvoriť si účet v banke.... Ja by som chcel, aby nám všetkým, ktorí sme mali dost problémov vôbec s tým, aby sme prežili tvrdý život na ulici a nespáchali samovraždu (samovražda býva niekedy skrytá a rozložená do viacročného správania), dopravný podnik všetky pokuty odpustil. Možno by sa to dalo, ale

¹¹⁰ SORÁT, PETER: TRIO Publishing, 2015, s. 130 - 131

viem, že keď už je prípad u exekútora, je koniec. Prečo politici neurobia zákon, ktorý by obmedzil premrštené sumy, ktoré žiadajú exekútori splatiť? Ja som bezdomovec, a aj keď mám ochotu splácať exekúciu, tomu sa nevyhýbam, mohol by som poslať mesačne možno 50 centov, nerobím si srandu, ja nemám momentálne ani na vlastné ubytovanie a stravu, takže nepošlem ani tých 0,50 eur. Nemohol som ani minulé roky nič poslať a je mi jedno, či si ma dajú exekútori predvolať (mám viacerých) za pomoci polície. Je mi to úplne ukradnuté! Kradnúť odmietam! Takže to aj tak nikdy nemám šancu splatiť! Do konca života. Som na dne, do smrti zadlžený, som vlastne na tej istej úrovni, ako je väčšina štátov tejto planéty...

Čierna vlna, modrá vlna¹¹¹

Meta Krese, TÝŽDEŇ, 28. 11. 2016 (krátené)

Čo sa skrýva za skutočnosťou, že šaty na ramienka z červenej bavlny, ktoré vyzerajú ako ušité z jamdani, jemného bengálskeho mušelínu, aký kedysi nosievali iba aristokrati a kráľovská rodina, stoja iba 10 dolárov a 9 centov? Odpoveď je prostá.

Keď si Paul Timbi Kobassare, farmár z Burkiny Faso, rozdelí príjem z pestovania bavlny počtom dní v roku, vyjde mu niečo vyše dolára denne. V bangladéšskej Dháke sa pri šití odevov pracuje najmenej desať hodín denne. A keď prídu veľké objednávky, tak ešte dlhšie. Anowara, ktorá tu šije, zarobí spolu so všetkými prémiami 89 dolárov za mesiac.

Paul Timbi Kombasser má veľkú rodinu. Osem vlastných detí a ešte sedem po nebohom bratovi. S výnimkou piatich najmladších všetci potomkovia chodia do školy.

„Najskôr sú v škole, a keď skončia, pomáhajú nám na poli,“ hovorí Paul.

Predpokladá, že zisk z bavlny na rok vyjde na niečo viac ako dolár denne. A bavlna je jediná plodina, ktorá mu vynáša peniaze. Má dve kravy, šesť oviec, desať ošípaných a ešte dva hektáre oddeleného pozemku, kde pestuje kukuricu, proso a arašidy. Jeho traja bratia majú v dedine na Pobreží slonoviny malý stánok a ledva zarobia toľko, aby vyžili. Nemôžu mu pomáhať.

Hoci väčšina farmárov v Burkiny Faso má, tak ako rodina Issouovcov, menej než päť hektárov pôdy, kde pestuje bavlník, Burkina Faso je najväčším producentom a exportérom bavlny. Dohromady 200 tisíc fariem, väčšinou malých, spoločne vyprodukuje päť až osemtisíc ton surovej bavlny. Od úrody bavlny závisia priamo či nepriamo tri milióny ľudí, a to v krajine, ktorá má len niečo nad 17 miliónov obyvateľov. Žiaľ, ceny bavlny na svetovom trhu idú dole.

Väčšina krajín, ktoré závisia od exportu bavlny a oblečenia vykazuje najnižšie ukazovatele socioekonomického rozvoja, a tiež najnižšie čísla HDI (index ľudského rozvoja, Human Development Index) na svete. Burkina Faso je takmer naspodku rebríčka, na 183. mieste.

¹¹¹ <http://bit.ly/2zcKcRO>

Keď sociálny systém sabotuje životy¹¹²

Ngairé Woodsová, SME 20. 1. 2018 (krátené)

Znížením dávok pre chudobných sa britská vláda postarala o to, že núdza prudko rastie a zlé rozhodnutia sa znásobujú.

Spojené kráľovstvo pred Vianocami urýchlilo rozbeh schémy sociálneho zabezpečenia, aká by sa mohla páčiť len Ebenezerovi Scroogeovi (postava z Dickensovej Vianočnej koledy - pozn. red.). Program „univerzálneho príspevku“ nahrádza šesť rôznych sociálnych dávok – napríklad daňový príspevok na deti a dávku na bývanie – jednou jedinou.

Cieľom je motivovať k zamestnanosti a vytvoriť online systém s ľahším používaním.

Taká je aspoň myšlienka. Bohužiaľ, nábeh nového systému je trnistý. Minimálna čakacia lehota 42 dní na prvú dávku znamená, že niektoré rodiny ostali bez centu až šesť týždňov. A keď peniaze prišli, ne jeden prijímateľ zistil, že im dávky znížili. V oblastiach, kde sa univerzálny príspevok výrazne uplatňuje, rastie odkázanosť na potravinové banky, ako aj nútené vystáhovania.

Pri vyhodnocovaní najnovšieho prepracovania britského sociálneho systému treba brať do úvahy dve ponaučenia.

Prvé ponaučenie znie, že ľudia – bohatí aj chudobní – často robia zlé rozhodnutia, keď im chýbajú základné zdroje – ako peniaze alebo čas. Nové zmeny prinúti chudobných míňať ešte viac duševnej energie na navigovanie v ďalšom systéme. Zlé rozhodnutia môžu byť následkom podmienok núdze a stresu. Zníženia dávok budú pravdepodobne udržiavať cyklus zlého plánovania a rozhodovania.

Druhé ponaučenie sa vzťahuje na obmedzenia ľudskej „kapacity myslenia“. Ak sa schopnosť ľudí myslieť rozptýli ťaživou obavou, podávajú horšie výkony pri riešení problémov. Všetky “zlepšenia” prišli po desiatkach ďalších zmien, pričom vytvorili vír byrokracie, ktorý bol skúškou kapacity myslenia a odhodlania. Teraz prichádzajú nové zmeny, ktoré prakticky vytvoria oslabujúce rozptýlenia pre príjemcov dávok, prinúti chudobných míňať ešte viac duševnej energie na navigovanie v ďalšom systéme, s novými pravidlami a postupmi.

Nový britský program bol presadzovaný ako spôsob zníženia nákladov a motivácie k lepším rozhodnutiam, čím mal prísť ľuďom zamestnať sa a žiadosti o dávky sa mali znížiť. Zatiaľ však nič nesvedčí o realite tohto sľubného scenára.

Znížením dávok pre chudobných sa vláda postarala o to, že núdza prudko rastie a zlé rozhodnutia sa znásobujú. A častými zmenami systému a komplikovaním jeho dostupnosti britskí vodcovia zároveň nútia chudobných spotrebúvať viac duševnej kapacity.

Dohromady sú na tom prijímatelia sociálnych dávok pre tieto faktory horšie.

¹¹² <https://bit.ly/2MvRrtT>

Milióny ľudí je chudobných kvôli zle spravovaným krajinám, nespravodlivým zákonom, skorumpovaným politickým stranám, dedičstvu kolonializmu,

vláde oligarchov, slabej demokracii, zneužívaniu moci, rozkrádaniu národného bohatstva, chýbajúce-
mu uzákonenému sociálnemu systému....

? **Pomocné otázky do diskusie:**

- *Viete, v ktorých štátoch žijú najšťastnejší občania?*
- *Ovplyvňuje globalizácia aj chudobu?*

Založí MacBook, má na kávu, založí knihu, má na čaj – zo života človeka, ktorý živí záložne¹¹³

Matej Dugovič, DENNÍK N, 10. 7. 2016 (krátené)

Kto sú klienti záložní? Penzisti, alkoholici, čudáci, stroskotanci, ľudia, ktorí nikdy nevedia rátať peniaze. Záložne sú útočiskom podsvetia a periferie a výnimočne aj občanov, ktorých postihlo niečo nepredvídané.

Záložne sú v Bratislave na každom kroku, v každej mestskej štvrti; sú aj v každom väčšom slovenskom meste. Nikto ich nereguluje a podobne ako herne ich chce mať v susedstve len málokto. Úplne nezmiznú asi nikdy – je to jedna z mála možností, ako si môžu peniaze požičať aj ľudia, ktorých banky odmietajú. Nebankovky už majú svoje najlepšie časy za sebou, ale záložne si svoj biznis robia nerušene ďalej.

Zákazníci sa nemenia

Kto sú bežní zákazníci záložní? Spisovateľ Ján Rozner v knihe *Noc po fronte* opisuje bratislavské záložne počas 2. svetovej vojny a zdá sa, že v skladbe klientov sa odvtedy toho veľa nezmenilo. „Penzisti, alkoholici, čudáci, stroskotanci, ľudia, ktorí nikdy nevedia rátať s peniazmi, útočíte podsvetia a periferie a výnimočne aj rozvážnych občanov, keď ich postihlo niečo nepredvídané,“ píše Rozner. Jemu a jeho rodine v tomto období záložne pomohli prežiť ťažké časy vojny.

Od Márie Terézie po komunistov

Záložne sú však dnes pomerne rozšírené aj v menších mestách. Klasické zlato a retiazky dopĺňa úplne nový zmiešaný tovar – hračky, tričká, elektronika.

Záložne majú na Slovensku pomerne dlhú históriu. Niektoré na svojich weboch píšú, že za prvou záložňou na Slovensku je Mária Terézia, ktorá v roku 1773 podpísala vznik štátnej záložne v Bratislave. Nepáčilo sa jej, že niektoré záložne, ktoré vznikali od 15. storočia, pýtali príliš vysoké úroky, píše sa v knihe *Bratislavské rarity*.

¹¹³ <http://bit.ly/2hCwRKY>

Z herne do záložne je to často len kúsok.

Podľa historika Ľudovíta Hallona zo Slovenskej akadémie vied v roku 1930 ich bolo 13 a zamestnávali 16 ľudí. Dnes má živnostenské oprávnenie na prevádzku záložne 7265 osôb, no skutočný počet záložní je výrazne nižší.

Čo je fér a čo nie

Analytik bankových produktov Maroš Ovčarik z Finančného kompasu požičiavanie cez záložne neodporúča, ročný úrok podľa neho môže narásť až na 100 percent.

Neférové podmienky sú podľa neho aj v tom, že oproti banke a nebankovke si záložňa nechá celú sumu z predaja majetku a nevyplatí rozdiel oproti dlhu klientovi.

„Neodporúčal by som ľuďom, aby využívali záložne. Využívajú ich možno ľudia s nižšou finančnou gramotnosťou alebo sú vo finančnej tiesni a sú odkázaní na často možno príliš drahú formu požičiavania. Ľudia, ktorým skutočne nikto nepožičia pre záznamy v úverových registroch alebo preto, že nemajú príjem, takýmto požičaním prichádzajú o majetok. Do budúca ich to však nezaťažuje a nebudú niekomu ešte nič dlžní.“

Chudobu mnohých ľudí a celých komunit môže mať na svedomí úverová diskriminácia, rýchle pôžičky s vysokým úrokom, dlhy a z toho vyplývajúce následky, úžera, dočasné pracovné príležitosti, neplatenie po-

vinných odvodov zamestnávateľov, predražené tovary v lokálnych obchodoch, neúmerne malé mzdy, nevyplatenie faktúr, druhotná platobná neschopnosť, minimálny príjem...

? Pomocné otázky do diskusie:

- *Dá sa na chudobu zvyknúť?*
- *Mení človeka chudoba? Ak áno, ako?*
- *Dali by ste prepitné 80 eur pri kúpe auta a dali by ste ich aj pri kúpe chleba s mliekom?*
- *Je podľa vás chudoba cnosť a byť bohatým znamená byť zlým?*
- *Ako rozumiete významu myšlienky Blahoslavení chudobný duchom?*

Hillbilly Elegy (Kronika rodiny a kultúry v kríze)¹¹⁴

Čo bude s Brianom?

Jediná šanca, ktorú má, leží v rukách jeho okolia: rodiny, mňa, mojich príbuzných, ľudí, ako sme my a širokej vrchárskej komunity. Ak sa majú jeho šance pretaviť do reality, my vrcháři sa musíme, dočerta, zobudiť. Komunita mu môže dodať pocit, že má svoj osud vo vlastných rukách, z druhej strany však tiež hrozí, že sa od nej naučí hľadať únik v zatrpknutosti a hneve voči veciam mimo jeho dosahu....

Vládne opatrenia môžu byť nápomocné, ale tieto problémy za nás nevyrieši žiadna vláda....

Sú problémy, ktoré nevytvorila vláda ani korporácie, ani nikto iný. Môžeme si za ne sami a sami si ich musíme dať do poriadku....

Nemusíme spoločensky konverzovať na koktailových večierkoch. Musíme však vytvoriť priestor pre chalanov ako J.D. či Brian, dať im šancu. Nemám presný návod, ako na to, ale viem, že treba prestať obviňovať Obamu, Busha či bezmenné korporácie a začať sa pýtať seba samých, ako by sme mohli zlepšiť ich vyhliadky. To je určite prvý krok.

Menej politiky a viac občianskej spoločnosti v 21. storočí¹¹⁵

Róbert Chovanculiak, DENNÍK N, 16. 5. 2017

Je prinajmenšom nepravdepodobné očakávať, že vybudujeme občiansku spoločnosť práve cez tie mechanizmy, ktoré postupne prispeli k jej zmenšeniu.

Demokracia s občianskou spoločnosťou funguje lepšie. Občianska spoločnosť sa však buduje pri riešení lokálnych problémov bez spoliehania sa na vzdialenú ruku politika a demokraciu. Môže to znieť ako paradox, ale skutočné rozširovanie takzvanej občianskej spoločnosti nepotrebuje ani politikov, ani viac volieb a dlhšie volebné programy.

Keď bol v 19. storočí francúzsky filozof Tocqueville na cestách po Amerike, žasol nad ich občianskou spoločnosťou v porovnaní s Francúzskom. To, nad čím žasol, však neboli voliči listujúci si volebné programy strán a politikov, ani odborné diskusie na tému federálnych výdavkov. Bola to schopnosť amerického ľudu tvoriť a formovať združenia, kluby a spolky pri riešení akéhokoľvek problému, ktorému čelili. Obdivoval, ako ľudia nečakali na pomoc politika, ale spojili svoje sily a problém vyriešili s využitím svojich lokálnych vedomostí konkrétneho miesta a času.

Budovať občiansku spoločnosť zhora nefunguje.

¹¹⁴ VANCE., J., D.: Hillbilly Elegy. Vydavateľstvo TATRAN, Bratislava, 2017, s. 209 - 210

¹¹⁵ <http://bit.ly/2ivrBs7>

Občianska spoločnosť je však dôležitá z množstva dôvodov. Jedným z hlavných je vytváranie a rozširovanie dôvery vo veľkej otvorenej spoločnosti plnej ľudí, ktorí sa priamo nepoznajú. Dôvera je kľúčová inštitúcia pre život v spoločnosti, kde prevláda mierumilovná kooperácia a produktívna deľba práce. V skratke je to situácia, keď môžete nechať nezamknutý bicykel pri svojom paneláku a ísť si nakúpiť potraviny do večierky, kde majú otvorené aj v nedeľu o desiatej večer. Množstvo ekonomických štúdií poukazuje na to, že dôvera je jeden z kľúčových faktorov ovplyvňujúci rast blahobytu v spoločnosti.

Ľudí je ťažko nadchnúť pre vzdialené a abstraktné myšlienky ako participácia na demokratickom procese či zapájanie sa do „celospoločenskej diskusie“. Oveľa ľahšie sa začnú zapájať do diania okolo nich a dôverovať ľuďom, keď za týmvidia priame zlepšenie svojej vlastnej situácie. A to práve prináša internet a nové „spoločenské technológie“ ako zdieľaná ekonomika a crowdfunding. Tie tak môžu byť jednou z ciest, ako sa v budúcnosti pokúsiť obnoviť, alebo niekde prvýkrát vôbec vytvoriť občiansku spoločnosť.

Hillbilly Elegy (Kronika rodiny a kultúry v kríze)¹¹⁶

Občas sa ma pýtajú, či sa problémy mojej komunity dajú nejako „vyriešiť“. Viem, čo chcú počuť: zázračné opatrenie alebo inovatívny vládny program. Lenže problémy rodiny, viery a kultúry nie sú ako Rubikova kocka a nemyslím si, že sa dajú vyriešiť (v zmysle väčšinového chápania výrazu „riešenie“). Dobrý kamarát, ktorý istý čas pôsobil v Bielom dome a úprimne ho trápi bezútešná situácia robotníckej triedy, mi raz povedal: „Treba si asi uvedomiť, že ich problémy sa nedajú raz a navždy vyriešiť. Vždy tu budú. Ale možno vieme aspoň trochu nakloniť misky váh v prospech marginalizovaných skupín.“

V mojom prípade ich nakláňali viacerí. Pri spätnom pohľade na vlastný život sa mi premietajú všetky premenné, ktoré museli do seba zapadnúť, aby som dostal šancu. Starí rodičia stáli pri mne vždy, dokonca aj keď sa ich mama a môj nevlastný otec usilovali odstrihnúť a odsťahovali sa ďaleko od nich.... Hoci mama nebola ani zďaleka dokonalá, vštepila mi celoživotnú lásku k učeniu a vzdelávaniu. Sestra ma ochraňovala, aj keď som ju dávno fyzicky prerástol... Potom tu boli učitelia, vzdialení príbuzní a kamaráti.

¹¹⁶ VANCE, J., D.: Hillbilly Elegy. Vydavateľstvo TATRAN, Bratislava, 2017, s. 198

Chudobu môže zapríčiniť nedostatok pracovných príležitostí, úpadok štvrte, presúvanie priemyselnej výroby do vidieckych oblastí, migrácia zbohatlíkov do prímestských častí, kde žijú len bohatí, zlé regionálne alebo mestské plánovanie, zlyhanie sociálnych služieb, rýchlosť ekonomickej transformácie, nedôvera v inštitúcie, slabý občiansky sektor, chýbajúce

spolky a združenia, chýbajúca spolupráca verejného, súkromného a neziskového sektora, chýbajúce vzdelanie, neadekvátne zručnosti pre trh práce, upadajúce komunity, „emigrácia“ strednej vrstvy, absencia medzičlánkov medzi slabou platenou prácou v sektore služieb a znalostnom sektore...

Poznáme štyri základné oblasti príčin chudoby:

správanie
a okolnosti
jednotlivca

absencia
ľudského a sociál-
neho kapitálu
v komunite

vykorisťovanie

politicko
– ekonomické
štruktúry

Skutočný boj proti chudobe musí byť bojom vo všetkých štyroch oblastiach príčin chudoby. To znamená, že aktívny musí byť jednotlivec, komunita, obec, organizácie a inštitúcie, ale aj štát a jeho

aparát. Metódy a spôsob boja proti chudobe závisia od identifikovaného problému a konkrétnej príčiny chudoby na konkrétnom mieste. Nie každý robí všetko, ale spolupráca je nevyhnutná.

? Pomocné otázky do diskusie:

- *Myslíte, že na odbúranie, resp. zmiernenie chudoby stačí zmeniť jednu zo základných oblastí príčin chudoby? Napríklad ktorú? Čo sa tým dosiahne, ak všetko ostatné bude ako predtým?*
- *Vidíte medzi základnými oblastami príčin chudoby nejakú súvislosť. Akú?*
- *Vynakladá štát dostatok úsilia na odstraňovanie chudoby?*

5.7 OSOBNÉ ZDROJE ČLOVEKA A ICH BUDOVANIE

Mladý Nemec vie, ako žiť bez peňazí¹¹⁷

Vlado Müller, SME, 15. 2. 2013 (krátené)

Už tri roky žije 29-ročný Raphael Fellmer so ženou a dvojročnou dcérkou bez peňazí. Mladý Berlínčan chce svojim správaním bojkotovať konzumnú spoločnosť. Nič nekupuje a nič neplatí.

Šaty a nábytok má od známych. Namiesto MHD používa bicykel. Dlhšie vzdialenosti chodí stopom. Za práčku nedal ani cent: bola z druhej ruky a jej majiteľovi na revanš pomohol pri renovácii bytu.

Jedlo a pitie si nájde v kontajneroch supermarketov: potraviny a nápoje, ktorým už vypršal dátum spotreby. Tento „containering“, teda kontajnerovanie vzniklo už v 90. rokoch v USA.

Mladý Berlínčan chce svojim správaním bojkotovať konzumnú spoločnosť. V každom prípade už niečo zmenil: jeden berlínsky potravinový reťazec nepotrebné potraviny pravidelne odovzdáva Fellmerovi a jeho medzitým už asi 80 pomocníkom.

Kontajnerovanie už nie je nutné. A majiteľ reťazca je rád, že sa mu odpad znížil o polovicu. Väčšinu potravín potom Fellmer dáva ďalej do „obchodu zadarmo“, kde každý môže venovať potraviny, ktoré už nepotrebuje.

Fellmer nepoberá sociálnu pomoc, od štátu nič nechce, ale kvôli svojej dcérke nechal celú rodinu zdravotne poistiť. Peniaze na to má z detských prídavkov.

Pre lepšie pochopenie ľudí žijúcich v chudobe, **zadefinujeme chudobu ako rozsah, do akého jednotlivec dokáže fungovať bez prítomnosti zdrojov.**

¹¹⁷ <http://bit.ly/2h3WweT>

Zdroje môžu byť nasledovné:

Finančné	Dostatočný príjem na zabezpečenie tovaru a služieb, šetrenie alebo investovanie. Dostatočné znalosti v oblasti hospodárenia s peniazmi – fiškálna gramotnosť.
Emocionálne/citové	Schopnosť voľby a ovládania emocionálnych reakcií zvlášť v negatívnych situáciách. Je to vnútorný zdroj, ktorý sa prejavuje prostredníctvom životnej sily, vytrvalosti a uvážlivosti. Ide o interpersonálne zručnosti, ako je tímová práca, vyučovanie a vedenie druhých, vyjednávanie a práca s ľuďmi s rôznou minulosťou a skúsenosťami.
Mentálne/rozumové	Mentálna/rozumová schopnosť a získané zručnosti (čítanie, písanie, ovládanie počítača), ktoré nám pomáhajú riešiť problémy každodenného života. Do tejto kategórie patrí aj vzdelanie a výcviky, ktoré človeku umožňujú, aby sa stal konkurencie schopným na trhu práce a uchádzal sa o dobre platené pracovné miesta.
Duchovné	Viera v Božie zámery a vedenie alebo bohaté kultúrne zázemie, ktoré človeku poskytuje podporu a usmernenie.
Fyzické	Fyzické zdravie a mobilita.
Bezúhonnosť a dôveryhodnosť	Dôvera súvisí s predvídateľnosťou a bezpečím. Môžem si byť istý, že daná osoba urobí to, čo sľúbila? Cítim sa v prítomnosti danej osoby bezpečne?
Podporné systémy/sociálny kapitál	Priatelia, rodina, ľudia, od ktorých v čase núdze môžem očakávať pomoc. Ide o externé zdroje.
Znalosť formálneho jazykového štýlu	Slovná zásoba, jazykové schopnosti a schopnosti vyjednávania, ktoré človeku poskytuje podporu a usmernenie.
Znalosť skrytých pravidiel	Poznatky o skrytých pravidlách, nepísaných zvykoch a spôsoboch strednej spoločenskej triedy a triedy bohatých.
Vzťahy a osobné príklady, vzory správania	Častý kontakt s dospelými osobami, ktoré majú slušné správanie a ich prítomnosť obohacuje. Ľudia, ktorí nemajú sklony k sebazničujúcemu správaniu.
Motivácia a vytrvalosť	Dostatočná energia a chuť k tvorbe a realizácii plánov, realizácii pracovných úloh a k uskutočňovaniu osobných zmien.

Bližšie o podporných systémoch/sociálnom kapitále

Posledných tridsať rokov dvadsiateho storočia sa priepasť medzi chudobnými a bohatými v Spojených štátoch neustále prehlbovala. Tento najdlhší nepretržitý rast rozdielov za posledných sto rokov po celý čas sprevádzal úpadok sociálneho kapitálu.¹¹⁸

Hillbilly Elegy (Kronika rodiny a kultúry v kríze)¹¹⁹

Obrovskú váhu... má sociálny kapitál, ako to nazývajú ekonómovia. Je to síce akademický termín, ale v skratke hovorí toto: sieť ľudí a inštitúcií v našom okolí má reálnu ekonomickú hodnotu. Spája nás so správnymi ľuďmi, vytvára nám príležitosti a získavame z nej dôležité informácie. Bez nich ste v tom sami.

Bod zlomu¹²⁰

Veľmi dobrý príklad toho, ako spájatelia fungujú, nájdeme v práci sociológa Marka Granovettera. V klasickej štúdií Getting a Job (Dostať prácu) z roku 1974 Granovetter skúmal niekoľko sto odborných a technických pracovníkov z bostonského predmestia Newton a robil s nimi cieleňé rozhovory o tom, ako získali zamestnanie. Zistil, že 56% opýtaných získalo zamestnanie pomocou osobných kontaktov. Ďalších 18,8% použilo formálne prostriedky – inzeráty, agitátorov – a asi 20% sa o miesto uchádzalo priamo. Nie je na tom zatiaľ nič prekvapujúce: najlepší spôsob, ako sa dostať do nejakých dverí, je pomocou osobného kontaktu. Ale Granovetter prekvapujúco zistil, že väčšina z osobných kontaktov bola vo forme „slabých väzieb“. Z tých, ktorí získali zamestnanie pomocou osobného kontaktu, iba 16,7% videlo kontaktnú osobu „často“, napríklad vtedy, keď kontaktné osoby boli priatelia, a 55,6% ju videlo iba „príležitostne“, 28% ju videlo „zriedkavo“. Ľudia nedostávali zamestnanie pomocou svojich priateľov. Dostávali ho prostredníctvom známych.

Prečo je to tak? Granovetter tvrdí, že keď ide o hľadanie nového zamestnania alebo nových informácií, alebo nových myšlienok, sú „slabé“ alebo, ak chcete, „menej intenzívne väzby“ vždy dôležitejšie než silné väzby. Koniec koncov vaši priatelia obývajú ten istý svet ako vy. Možno s vami pracujú alebo blízko vás bývajú, chodia do rovnakého kostola, rovnakej školy alebo na tie isté večierky. Čo také by teda mohli vedieť, čo by ste nevedeli aj

¹¹⁸ Podľa PUTNAM, ROBERT: Bowling Alone, 2000

¹¹⁹ VANCE., J., D.: Hillbilly Elegy. Vydavateľstvo TATRAN, Bratislava, 2017, s. 177

¹²⁰ GLADWELL, MALCOLM: Bod zlomu. Ikar, Bratislava. s. 55 - 56

vy? Naproti tomu vaši známi, samozrejme, obývajú odlišný svet od toho vášho. Je oveľa pravdepodobnejšie, že vedia niečo, čo vy neviete. Na pochopenie tohto zdanlivého paradoxu Granovetter vymyslel nádherný výraz: sila slabých väzieb. Známosti, skrátka, predstavujú zdroj sociálnej sily, a čím viac známostí máme, tým sme silnejší.

Tento princíp, samozrejme, neplatí len na zamestnanie. Platí aj pre reštaurácie, filmy, módné trendy alebo hocičo iné, čo sa šíri ústnym podaním.

Robert Putnam píše,¹²¹ že sociálny kapitál (alebo podporné systémy) má rovnakú hodnotu ako finančný kapitál. Hovorí o našich vzťahoch s ľuďmi, väzbách, skutkoch, ktoré robíme v prospech iných s dôverou a vedomím, že aj oni urobia to isté pre nás. Ľudia, ktorí majú dobré väzby, cítia sa zaviazaní pomáhať iným.

Sociálny kapitál môžu mať jednotlivci i komunity. Jednotlivci majú medzi sebou mnoho väzieb, zatiaľ čo komunity majú väzby s klubmi a organizáciami.

Existujú dva dôležité typy sociálneho kapitálu: jedným je vytváranie väzieb (vzťahov) a druhým je premostovanie. Väzby predstavujú sociálny kapitál, ktorý sa vytvára v najužších zväzkoch. Je to exkluzívny (výlučný) vzťah, ktorý neumožňuje vstup iné-

ho jednotlivca. Vyjadruje spolupatričnosť a identitu. Ľudia, ktorí sú súčasťou takéhoto výlučného vzťahu, majú mnoho podobných zdrojov a vzťahov. Príkladom môžu byť etnické bratstvá, cirkevné zoskupenia, či hudobné/športové kluby.

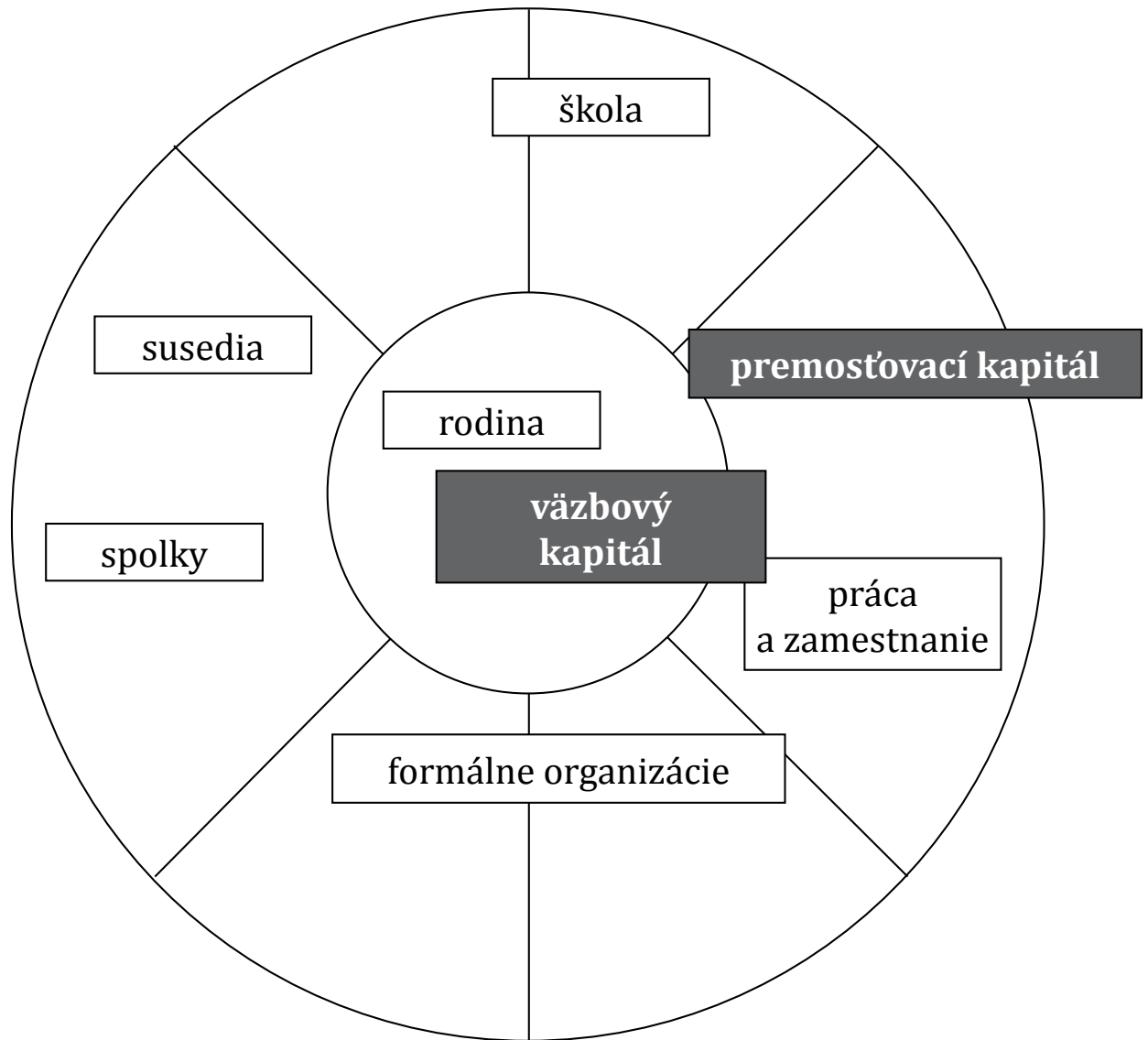
Premostovací sociálny kapitál sa vytvára s ľuďmi, ktorí žijú mimo našich bežných spoločenských kruhov, je inkluzívny (otvorený) pre ľudí s rôznym pozadím. Príkladom sú hnutia za občianske práva, mládežnícke kluby, obchodná komora. Človek, ktorý má k dispozícii premostovací kapitál, možno nemá veľa blízkych priateľstiev, ale má mnoho známych a mnoho konexií. Putnam tvrdí, že väzbový kapitál je potrebný k prežitiu, premostovací kapitál zasa k napredovaniu.

? Pomocné otázky do diskusie:

- Pomáha dostatočne cirkev/cirkvi chudobným?
- Viete si predstaviť svet, v ktorom by boli všetci ľudia bohatí?
- Poznáte príklady slávnych ľudí, ktorí pochádzali z chudobného prostredia?
- Existuje priama súvislosť medzi bohatstvom a šťastím človeka?
- Čo si myslíte o vete Celý život zhŕňame, a nakoniec aj tak o všetko prídeme?

¹²¹ Spracované podľa DEVOL, P.: Napredovanie vo svete, ktorý sotva prežíva. Equilibria, s.r.o. Košice, 2010, s. 64 - 67

Mentálny model sociálneho kapitálu

5.8 TEÓRIA OSOBNÉJ ZMENY

Hillbilly Elegy (Kronika rodiny a kultúry v kríze)¹²²

Sociálny kapitál sa neprejavuje len tak, že vás niekto spojí s kamarátom alebo posunie váš životopis bývalému šéfovi. Prejavuje sa tiež, alebo najmä, v tom, koľko sa od známych, kolegov a mentorov naučíme. Nevedel som si zoradiť priority a netušil som, že pre mňa existujú aj iné, lepšie cesty. Dozvedel som sa to prostredníctvom svojej sociálnej siete, konkrétne od nadmieru veľkorysej profesorky.

V Bratislave sa cítim ako človek, doma som len Cigán¹²³

Milan (Igor) Hudák, DENNÍK N, 5. 9. 2017 (krátené)

Pred štyrmi rokmi bol svedkom toho, ako v osade pri Moldave nad Bodvou bili policajti Rómov. Aj on dostal. Dnes sa z obete stáva obvinený. Milan Hudák, ktorého všetci v Moldave poznajú ako Igora, čaká na obvinenie a rozpráva o svojom živote.

Bojím sa. Ten strach je taký veľký, že niekedy ani nedokážem spať. Najmä večer to býva najhoršie, keď sa zamyslím, čo bude s mojou mladšou sestrou a jej tromi synmi. Dvaja z nich akurát nastúpili do školy. Ešte sa im snažím cez priateľov zohnať nejaké nové oblečenie a topánky. Kto im bude pomáhať, keď ja skončím vo väzení?

Zatiaľ som nebol ani obvinený, ale vraj sa to môže každý deň stať. Aspoň v televízii o tom nedávno hovorili. Obvinenie mi hrozí za to, že som povedal pravdu. Vypovedal som a sťažoval sa na policajnú raziu u nás v osade, keď prišli asi šesťdesiati policajti a bili nás. (Milan Hudák si obvinenie prevzal v stredu, naozaj ho obvinili z krivej výpovede, pozn. red.)

Stalo sa to pred štyrmi rokmi. Volám sa Milan Hudák (34) a žijem na Budulovskej v Moldave nad Bodvou.

Chodieval som do zmiešanej triedy. Ako Róm som vždy sedel vzadu. Napriek tomu stále hovorím, že je dôležité, aby bieli a Rómovia chodili spolu do škôl. Aby naši videli vzory. Mňa učenie bavilo, ale potom som začal fetovať. Mali sme to však ťažšie ako dnešné deti. Neexistovali dotácie. Keď sme nemali pomôcky, tak sme sa jednoducho neučili. Nebol zošit a pero? Nepísali sme.

¹²² VANCE., J., D.: Hillbilly Elegy. Vydavateľstvo TATRAN, Bratislava, 2017, s. 182

¹²³ Text vznikol po rozsiahlom rozhovore reportérky Veroniky Prušovej s Milanom (Igorom) Hudákom. <http://bit.ly/2zu9z4l>

Vzdelanie je dôležité. Ale je to tak. Pre nás, Rómov, je niekedy aj škola málo. Ak doštudujem, stanem sa „celkom slušným Cigánom“. Nič viac. Budeme sa hocijako snažiť, ale ako Rómovia sa ďalej nedostaneme. Ale kde inde sa máme zabávať, ak nie pred domami? My nemáme kultúrne domy.

Práve takáto zábava bola aj na začiatku razie. Zábava, to je to, čo vieme robiť najlepšie. Sme takí. Oslavovali sme záver projektu, ktorého cieľom bolo vyčistenie polovice osady. Prišla polícia, aby sme skončili, lebo rušíme. Chytili aj dvoch mladých chalanov. S jedným mali nevybavené účty, lebo bol mladistvý a chytili ho pri krádeži dreva. Zadržali ich a keď sa ich pokúšali dať do auta, tak deti začali po nich hádzať kamene. Auto zničili. Po štyroch dňoch sa vrátili. Bolo ich asi šesťdesiat.

O tom, ako nás bili, sa už veľa písalo a hovorilo. Keby som vedel, že nás budú takto biť, tak utečiem. Neutiekol som, zbili ma a odviekli na policajnú stanicu. Bolo to strašné, keď nás bili. Ak sa nám teraz stane niečo zlé, komu to máme ísť povedať? Tým, čo nás bili?

Bitka bola hrozná, ale ešte strašnejšie bolo to, čo prišlo potom. Prichádzal som do osady a všade bolo ticho. Nikto sa nebavil, nikto nebol vonku, všetci sa ukryli. Viete si predstaviť vyludnenú osadu? Všetci boli buď v poli, alebo odišli k rodinám. Všetci sa báli. Aj ja som sa bál.

Chcel som utiecť zo Slovenska. S Divadlom z chatrče sme vystupovali v Bruseli aj v Bratislave. Viem, že žiť sa dá aj inak. Do hlavného mesta som išiel po prvý raz asi ako 26-ročný. Bol to veľký zážitok. Hneď som napísal, že až v Bratislave sa cítim ako človek, ale v Moldave, v osade, ako Cigán. Dovtedy sme veľa necestovali. Sedeli sme doma. Aj v Košiciach som bol po prvý raz ako 19-ročný. Sú pritom tak tridsať kilometrov od Moldavy.

Po razii som sa začal sťažovať. Začali nás vypočúvať. Začal som tušiť, že toto nedopadne dobre. Dnes sa mi zdá, že sme ako Hedviga Malinová. Aj my dopadneme ako ona.

Keď si predstavím, že by som mal byť obvinený, tak často rozmýšľam, že sa vrátim k životu predtým. K fetovaniu. Pri ňom som zabudol na realitu. Našťastie mám priateľov, ktorí ma dokážu povzbudiť. Je to však ťažké. Rovnako ako je ťažké, keď ja presviedčam ostatných, že všetko dobre dopadne a že spravodlivosti sa dočkáme. Už neveria. Čoraz častejšie opakujú, že za našu pravdu pôjdeme do basy.

Dôvetok: Milan (Igor) Hudák koncom júla 2018 obdržal z Okresného súdu Košice okolie trestný príkaz, ktorým je odsúdený na ročný podmienený trest. Proti rozhodnutiu samosudcu podal odvolanie.

Hillbilly Elegy (Kronika rodiny a kultúry v kríze)¹²⁴

Radšej nepracujeme, ako by sme si mali hľadať robotu. Občas si ju nájdeme, ale dlho sa v nej neohrejeme. Vyhodia nás, lebo chodíme neskoro, alebo za krádež tovaru, ktorý potom predávame cez eBay, alebo preto, lebo sa zákazníci sťažujú, že z nás cítiť alkohol, alebo preto, že počas pracovnej doby ideme na päť tridsaťpäťminútových cirkpáuz. Máme plné ústa rečí o hodnote poctivej, tvrdej roboty, ale navrávame si, že sami nepracujeme, lebo niekto sa proti nám spolčil: Obama zavrel uhoľné bane, prípadne všetky pracovné miesta nám ukradli Číňania. Takto klameme sami seba, lebo inak si kognitívnu disonanciu v našom vnútri nedokážeme vysvetliť, nechápeme, že to, čo tvrdíme, je v ostrom protiklade s našimi činmi.

Viackrát sme zdôraznili, že zmeniť svoj život je veľmi ťažká úloha. Pre človeka z chudobnej triedy je táto zmena oveľa náročnejšia, ako pre príslušníka strednej triedy.

Človek z chudobnej triedy sa stretáva s bariérami.

Bariéry zmien zapríčinené samotnou chudobou:

- život v kríze, ktorý si vynucuje starosť o bezpečnosť svojej existencie,
- tyrania prítomnosti bez plánu do budúcnosti, bez možnosti voľby a výberu, bez žiadnej moci,
- nedostatok osobných zdrojov,
- nedôvera v inštitúcie a psychologické zábrany z toho vyplývajúce,
- obmedzené myslenie a pocit osudovosti,
- neznalosť plánovania,
- výskyt množstva problémov súčasne,
- neznalosť skrytých pravidiel strednej triedy,
- vzdanie sa vlastnej osobnosti, ohrozenie vlastnej identity.

Bariéry zmien spôsobené vlastnou rodinou a komunitou:

- odpor k zmenám zo strany podporných systémov,
- cyklus trestu a odpustenia,

- nízky sociálny kapitál,
- potreba získavať rešpekt rovesníkov,
- neznalosť skrytých pravidiel strednej triedy.

Bariéry zmien zapríčinené agentúrami, organizáciami a inštitúciami:

- „hluk“ života strednej triedy,
- vnímanie klientov len ako „príjemcov pomoci“,
- talent, zručnosti, dary a schopnosti nie sú uznávané ako prostriedky riešenia problémov komunity,
- teória a návrh programu pomoci sú založené na myšlienkových postupoch strednej triedy,
- nedostatok nových myšlienok, nápadov,
- ťažkosti organizácie zmeniť sa, adaptovať.

Bariéry zmien zo strany spoločnosti:

- existencia dravcov (vykorisťovateľov rôzneho druhu),
- nedôvera voči chudobným ľuďom,
- kancelárske plánovanie a myslenie,
- prijímanie politických a ekonomických rozhodnutí, ktorým vyhovuje chudoba.

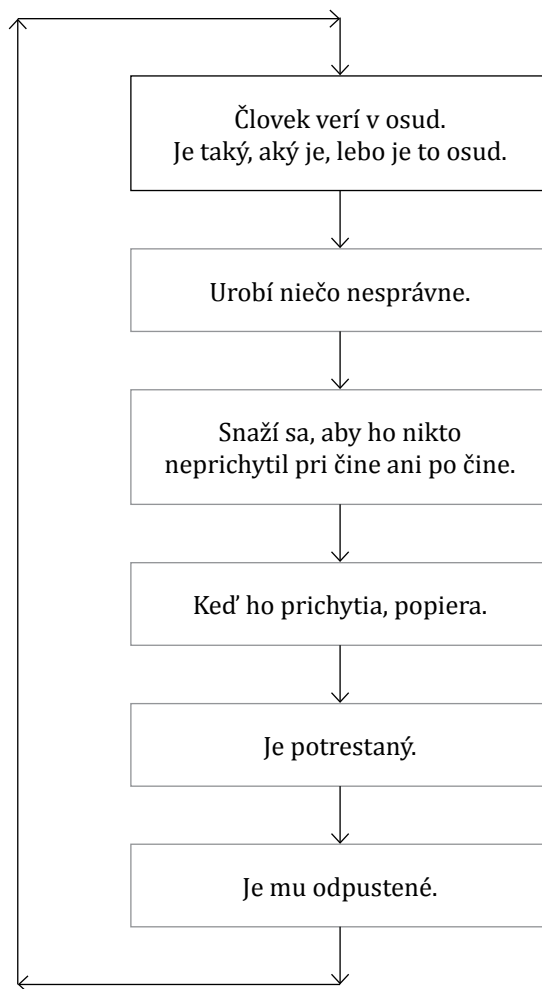
¹²⁴ VANCE., J., D.: Hillbilly Elegy. Vydavateľstvo TATRAN, Bratislava, 2017, s. 125

Hillbilly Elegy (Kronika rodiny a kultúry v kríze)¹²⁴

Naše domácnosti sú jeden bordel a zmätok. Kričíme a ziapeme na seba ako fanúšikovia na futbalovom zápase. Najmenej jeden člen rodiny berie drogy, niekedy otec, niekedy mama, niekedy obaja. Vo vypätých chvíľach sa bijeme a tlčíeme, a to zásadne pred zvyškom rodiny vrátane malých detí a zvyčajne tak, aby nás počuli aj susedia. Máme smolu, ak susedia zavolajú políciu, aby skoncovali s tým divadlom. Naše deti vyrastajú v náhradných rodinách, ale v žiadnej sa dlho neohrejú. Prosíme ich o odpustenie. Deti uveria, že nám je to úprimne ľúto, a nás to skutočne mrzí. Krátko nato sa však správame rovnako kruto ako pred pár dňami.

¹²⁴ Tamtiež, s. 125

Mentálny model viny a trestu v chudobnej triede¹²⁵

Objasnenie cyklu trestu a odpustenia v prostredí chudobnej triedy:
Trest je o prejavení ľútosti a odpustení, nie o zmene.

(pozn. MP: To znamená, že vinná strana ľutuje, trestajúca strana odpúšťa, pričom vinná strana nekoná zmenu k lepšiemu, nelepší sa.)

¹²⁵ Spracované podľa DEVOL, P.: Napredovanie vo svete, ktorý sotva prežíva. Equilibria, s.r.o. Košice, 2010, s. 59 - 60

Podľa Williama Millera prechádzame piatimi fázami zmeny takmer vždy, keď sa v našom živote deje nejaká zmena. Pochopenie jednotlivých fáz nám umožní efektívnejší prechod.

Človek, ktorý prechádza zmenou od chudobnej triedy do strednej triedy, potrebuje takmer isto pomoc v každej fáze procesu svojej zmeny.¹²⁶

FÁZA ZMENY	POPIS FÁZY
1. Fáza predbežného uvažovania	O zmene zatiaľ skoro vôbec nepremýšľame. Možnože nevieme, ako sa zmeniť, takže sa tým ani netrápime. Zatiaľ sme veľmi netrpeli, preto ani nevidíme potrebu meniť sa. Nie sme otvorení pre zmenu.
2. Fáza uvažovania	Máme strach a obavy. Začínáme premýšľať o zmene, no zatiaľ nie sme rozhodnutí. Je to fáza premýšľania. Môžeme v nej zotrvať dlhší čas. (Tento poznatok by nám mohol pomôcť rýchlejšie sa posunúť ďalej.) V tejto fáze musíme vyriešiť dva problémy: rozpoltenosť a identitu. Rozpoltenosť: Chceme sa meniť a zároveň sa meniť nechceme. Premýšľame nad pozitívami a negatívami – čo stratíme a čo získame. Premýšľame nad blízkymi ľuďmi – ako si nás budú vážiť, ak uskutočníme túto zmenu? Obávame sa, čo si o nás ľudia pomyslia. Identita: Obávame sa, že už nebudeme tými istými ľuďmi ako predtým. Odmietnu nás ľudia, ktorí sú nám blízki, ak sa zmeníme? Strach zo zlyhania či z neúspechu takisto zohráva svoju úlohu. Zamýšľame sa, čo sa stane, ak sa zmeníme alebo nezmeníme. Väčšina z nás zaujme postoj: Ak o tom pochybujem, radšej sa do toho nepustím!
3. Príprava	Po prvý raz začíname zmeny odôvodňovať sami. Nerobí to za nás niekto, kto sa domnieva, že vie, čo je pre nás najlepšie. To znamená, že sme motivovaní. Premýšľame: Zmením sa a nájdem spôsoby, ako to urobiť. Máme úmysel zmeniť sa v blízkej budúcnosti. Nachádzame sa v období prechodu, takže urobíme malé zmeny v správaní a hráme hru áno/nie.
4. Realizácia	Realizujeme zmenu, ktorá je zatiaľ neistá. Verejne prehlásime, že sme sa odhodlali zmeniť, vytvoríme si plán a snažíme sa ho pridržať. Keď sa nám začne dariť, rastie naše presvedčenie, že to dokážeme. Naša identita sa zatiaľ možno nezmenila, zato zmýšľanie áno.
5. Fáza udržiavania	Uskutočnili sme zmenu a teraz sa snažíme udržať dosiahnutý stav. Nie je to však istá pôda. Mnoho okolností môže vyvolať recidívu, a preto potrebujeme plán, cielené úsilie, aby k recidíve nedošlo, prípadne ak k nej dôjde, aby bola čo najkratšia.

¹²⁶ Tamtiež, s.79 - 80

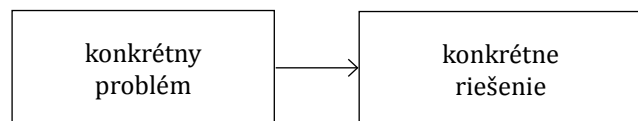
Dôraz na zvládnutie abstraktných tém, metód a princípov, ako sú napríklad skryté pravidlá spoločenských tried, alebo vytváranie mentálnych modelov (aj seba samého alebo vlastnej komunity), je v Mostoch z chudoby ukázkovo využitý práve pri vysvetlení podstaty teórie zmeny. Táto teória sa využíva v praxi napríklad pri aplikácii Napredovanie, ktoré je zamerané na prácu s klientmi chudobnej triedy. Už spomínaný Reuven Feuerstein pomohol zorientovať sa v abstraktnom svete a využitím toho v učebnom procese. Tieto znalosti využíva tiež teória zmeny.

Ak hľadáme riešenia našich konkrétnych problémov a očakávame konkrétne výsledky, tak najjednoduchšie a najrýchlejšie priame riešenia nemusia byť tými najlepšimi riešeniami.

Aby sme našli principiálne a dlhodobé riešenie konkrétneho opakujúceho sa problému, musíme opustiť svet konkrétna a v abstraktnom myšlienkovom svete nájsť dlhodobé riešenie, ktoré potom v konkrétnom svete realizujeme. Realizácia riešenia je konkrétnym aktom v jednom, alebo v postupnosti viacerých krokov.

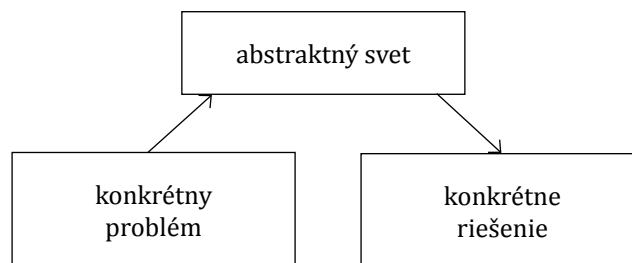
Príkladom je riešenie neustáleho nedostatku peňazí. Núka sa rýchle priame konkrétne riešenie: zobrať prvé peniaze, ktoré sú v okolí, napr. vo vrecku okoloídúceho, alebo v pokladni obchodu. Táto metóda pri dlhodobom opakovaní garantuje problém, napríklad zmenu trvalého pobytu do väzenia.

Mentálny model tohto postupu vyzerá takto:

Skutočným dlhodobým riešením je stabilný legálny príjem. Na to treba zamestnanie, predtým kvalifikáciu a zručnosť, predtým vzdelanie, predtým absolvovanie školy alebo rekvalifikácie, predtým vôľu a odhodlanie. Popísaná postupnosť krokov je abstraktným myšlienkovým pochodom v abstraktnom svete. Tam nájdeme konkrétne riešenie konkrétneho problému. Jeho výsledkom je návrat do konkrétneho sveta a realizovanie konkrétnych krokov: výber rekvalifikačného kurzu, absolvovanie kurzu, nájdenie pracovnej ponuky, prihlásenie sa do zamestnania s touto pracovnou ponukou, úspešné zvládnutie prijímacieho pohovoru, chodenie do práce, pravidelný príjem.

Mentálny model druhého postupu je takýto:

Teória zmeny Mostov z chudoby hovorí, že hľadanie trvalých riešení konkrétnych problémov konkrétneho sveta sa uskutočňuje v abstraktnom svete. Človek je taký.

Na záver kapitoly o osobnej zmene nezabudnime na príklad žiaka špeciálnej školy z Luníka IX, ktorý vo Veľkej Británii vyštudoval na univerzite. Jeho príklad

je dôkazom toho, že niekedy netreba meniť ľudí z chudobnej triedy, ale stačí zmeniť ich okolie a správanie ľudí okolo nich. Aj to je naša úloha.

? **Pomocné otázky do diskusie:**

- *Pomáha dostatočne cirkev/cirkvi chudobným?*
- *Viete si predstaviť svet, v ktorom by boli všetci ľudia bohatí?*
- *Poznáte príklady slávnych ľudí, ktorí pochádzali z chudobného prostredia?*

6. MOSTY K SEBESTAČNOSTI

Popis konceptu, jeho charakteristiky a vzájomné vzťahy

Politika hrubšej palice¹²⁷

Tomáš Hellebrandt, 15. 11. 2017 SME (krátené)

Jednoducho povedané, chudoba negatívne vplyva na podmienky na optimálne a racionálne rozhodovanie. Chudobní ľudia častejšie trpia hladom, nedostatkom spánku (z dôvodu stiesneného bývania, hlučného okolia či zimy) a vo väčšom konzumujú alkohol.

Existuje však aj dôležitá a menej očividná záťaž na kognitívnu kapacitu chudobných ľudí, ktorá pramení z podstaty akútneho nedostatku. Predstavte si, že sa balíte na dovolenku a máte na výber veľký alebo malý kufor.

Do veľkého kufra sa zbalíte ľahko a možno vám aj zostane miesto navyše. S malým kufrom však problém rastie. Zrazu sa nevmestí všetko, čo potrebujete, a vy musíte robiť kompromisy ako napríklad premýšľať, čo z plného kufra vybrať, ak doň chcete vopchať ešte jedny topánky.

Žiť v chudobe znamená neustále sa namáhať vmestiť do primálneho kufra. Z kúpy každej maličkosti, nad ktorou sa obyčajný človek ani nepozastaví, sa stáva komplexný vyvažovací akt vyžadujúci premýšľanie o tom, kde všade minuté peniaze budú chýbať a čoho sa vzdať.

Takto zaťaženej mysli zostáva menej kognitívnej kapacity na tie mentálne namáhavé aktivity, ktoré by človeku pomohli vymaniť sa z chudoby ako napríklad aktivity vyžadujúce pozornosť, pamäť, sebaovládanie, trpezlivosť či plánovanie do budúcnosti.

Viaceré štúdie presvedčivo dokumentujú, ako chudoba vplyva na mentálnu kapacitu a kvalitu rozhodnutí.

Psychológia chudoby dokáže aspoň čiastočne vysvetliť vnímanú „inakosť“ rómskej menšiny, ako napríklad impulzívnosť či život pre súčasnosť, bez implikovania individuálneho charakteru či rómskej kultúry.

Spolu s dôkazmi dokladujúcimi diskrimináciu (Inštitút finančnej politiky), ako aj s ohľadom na nízky sociálny kapitál sociálne slabších ľudí, tieto poznatky naznačujú, že (nielen) Rómovia žijúci v chudobe sú málokedy plne zodpovední za svoje ťažkosti a za neschopnosť využiť existujúce príležitosti.

¹²⁷ <https://bit.ly/2vrOraL>

Stratégia hrubšej palice na chudobných a Rómov v podmienkach slovenského sociálneho systému je preto nielen nespravodlivá, ale pravdepodobne by sa ukázala ako kontraproduktívna.

Ak chudoba ľudí oberá o kognitívnu kapacitu, potom je zjavne nerozumné pristupovať k nim ako k homo economicus reagujúcim na krátenie už aj tak mizernej sociálnej pomoci podľa učebnicových modelov dokonale racionálneho správania.

Zlé rozhodnutia chudobných sú často dôsledkom chudoby, ako aj jej príčinou, tvoriac začarovaný kruh, z ktorého ich nemožno jednoducho vybičovať.

Našou ambíciou by nemalo byť iba minimum ako „nenechať nikoho umrieť od hladu a vykrvárať na ulici“, ale zabezpečiť, aby každý mal možnosť plnohodnotného kognitívneho fungovania a seberealizácie. Až potom totiž môžeme ľudírobiť plne zodpovedných za svoje rozhodnutia.

Príliš veľa Američanov žije v mentálnej hmle. Pomôcť musí vláda¹²⁸

Noah Smith, DENNÍK N 21. 7. 2017

Drogy, znečistenie a chudoba sťažujú množstvu ľudí, aby premýšľali jasne. Je to osobná tragédia, ale aj záťaž pre ekonomiku.

V dvadsiatom storočí sa v každej rozvinutej krajine stali štandardom všeobecné verejné vzdelanie i verejné zdravotníctvo. To zvýšilo schopnosti pracovnej sily – ekonómovia to nazývajú ľudským kapitálom – nesmiernym spôsobom.

Lenže v 21. storočí závisia ekonomiky bohatých štátov stále viac a viac od oblastí, ktoré si vyžadujú väčšie vedomosti, napríklad od technológií, financií a iných služieb

Najväčšou hrozbou pre čistú hlavu predstavujú drogy. Dvojitá epidémia závislosti od analgetík na báze opioidov a užívania heroínu ničia ľudské životy a poškodzujú produktivitu. Existuje silná korelácia medzi užívaním opiátov a nezamestnanosťou a nedá veľkú prácu dospieť k záveru, že to prvé pomáha vytvárať druhé. Nedávna správa spoločnosti Goldman Sachs došla k záveru, že užívanie drog vedie k veľkej strate produktivity v celej ekonomike. Dokonca aj keď užívatelia opioidov a opiátov zostávajú v pracovnom pomere, je pravdepodobné, že sú menej produktívni ako ich kolegovia.

Druhým veľmi diskutovaným problémom je znečistenie životného prostredia olovom. Už veľa výskumov došlo k záveru, že dokonca aj vystavenie malému množstvu olova v detstve môže viesť tak k horším študijným výsledkom v neskoršom živote, ako aj k väčšej pravdepodobnosti páchať zločin. Navyše, čerstvé dôkazy nazna-

¹²⁸ <http://bit.ly/2hL3g2a>

čujú, že americké deti sú olovo vystavené oveľa viac, ako si väčšina ľudí uvedomuje. Nátery obsahujúce olovo znečisťujú pôdu, olovené rúry kontaminujú pitnú vodu a stopy olova obsahuje aj množstvo tovarov kozmetikou počnúc, elektronikou končiac.

Ale drogy a olovo nie sú jedinými silami, ktoré zabraňujú Američanom, aby premýšľali s jasnou hlavou. Ďalšou je chudoba. Každý vie, že Spojené štáty sú veľmi nerovnou krajinou, ale len málokto premýšľal o tom, aké škody to zanecháva v amerických hlavách. Stále viac výskumov ukazuje, že chudobní ľudia majú inú štruktúru mozgu ako iní. Samozrejme, chudobu môžu spôsobovať a aj ju spôsobujú mentálne problémy. Lenže aj chudoba vystavuje ľudí mnohým silám, ktoré sú známe tým, že spôsobujú posttraumatickú stresovú poruchu – napríklad násiliu a nestabilným rodinným situáciám –, nehovoriac o podvýžive spôsobujúcej poškodenie mozgu. Dúfajme, že nové štúdie vyjasnia, nakoľko chudoba poškodzuje mozog, hoci mechanizmus je dostatočne známy už dnes.

V dvadsiatom storočí nás vláda zachránila pred chorobami a negramotnosťou. V tomto storočí nám musí pomôcť vyčistiť si hlavy.

Zdravý a udržateľný ekonomický rozvoj si vyžaduje, aby firmy, inštitúcie a podniky mali prístup ku kvalifikovaným pracovníkom, aby väčšina obyvateľov v mestách, obciach a komunitách mala dostatočný príjem, ktorý stačí na podporu rodín a jednotlivcov a nepriamo, prostredníctvom daňových poplatkov, prispievali aj k rozvoju miestnej komunity a miestneho trhu. Deti, ktoré vyrastajú v ekonomicky stabilných rodinách, majú oveľa väčšiu pravdepodobnosť dobrého zdravia, získania vyššieho vzdelania a dlhodobých pracovných vyhládok.

Situácia na východnom a časti stredného Slovenska je však na míle vzdialená od tohto ideálneho stavu. V obciach a mestách s chudobnými rómskymi komunitami stretnete cez deň, prevažne dopoludnia, stále tých istých ľudí, ktorí už pomaly pätnásť rokov čistia ulice a cesty v rámci organizovanej aktivačnej činnosti podľa zákona č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti. Od roku 2004 verejno-prospešné práce vystriedali aktivačné práce, pribudla dobrovoľnícka

služba, absolventská prax a iné, určite užitočné, nástroje aktívnej politiky zamestnanosti. Počet dlhodobo nezamestnaných uchádzačov o zamestnanie sa vo väčšine obcí s rómskymi komunitami radikálne nezmenil.

Na to, aby sa človek, ktorý sa narodil v generačnej chudobe v rómskej osade, vymanil z prostredia geta, nestačí len to, aby sa zapájal do rôznych programov aktívnej politiky zamestnanosti. **Tak ako je problém chudoby komplexný, tak aj cesta z chudoby je zložitou a komplikovanou výzvou.** „Prerod“ jednotlivca z chudoby na zamestnaného zástupcu strednostavovskej triedy si vyžaduje vôľu na strane jednotlivca, intervencie zo strany spoločnosti, ktoré sú cielené súčasne do viacerých oblastí, ale aj nemálo šťastia.

Desaťročia skúseností nás už hádam dostatočne presvedčili o tom, že nestačia len aktivačné práce. Nestačí, aby obec postavila pre ľudí obývajúcich chatrče byty nižšieho štandardu. Nestačí, aby v neďalekej

fabrike, postavenej aj vďaka štedrým investičným stimulom, vznikli nové pracovné miesta. Tie sa len zriedka zaplnia ľuďmi z chudobných osád, a ak aj áno, tak len na chvíľu.

Autori knihy *Scarcity*¹²⁹ prirovnávajú pocity chudobných ľudí k pocitom človeka, ktorý je na prísnej diéte a túži sa najesť, k pocitom zaneprázdneného manažéra, ktorý si nabral na svoje plecia veľa veľkých projektov a nestíha plniť úlohy alebo k pocitom turistu, ktorý by rád počas jedného týždňa videl celé Taliansko a jeho pamätihodnosti od severu až na juh. Aj manažér aj turista trpia časovou núdzou. Človek na diéte môže v kritickej chvíli, keď situáciu nezvláda, diétu prerušiť. Turista si môže v určitom okamihu povedať: „Zabudnime na to, Koloseum uvidíme počas ďalšej návštevy,“ manažér môže ísť odpočívať od práce na dovolenku. Chudobný si nemôže zobrať dovolenku od svojej chudoby.

„Typický“ obyvateľ osady zvyčajne býva v chatrči, byte nízkeho štandardu, alebo bytovke, ktorú videli údržbár a upratovačka naposledy pred niekoľkými desaťročiami. Má nedokončené alebo len ukončené základné vzdelanie, v lepšom prípade chodil na strednú školu. Dospelý osadník má zvyčajne veľa dlžôb, nie zriedka je v zajatí miestneho úžerníka a upomienky o nevyrovnaných záväzkoch dostáva od obecného úradu aj exekútora. Je dlhodobo nezamestnaný, v lepšom prípade pracuje nepravidelne, najčastejšie na brigádach a v šedej ekonomike. Jeho strava je nedostačujúca a biednej kvality, často trpí podvýživou, čo sa odráža na jeho fyzickom aj duševnom zdraví. Výskumy potvrdzujú, že chudoba spôsobuje poškodenie mozgu.

Ľudia, ktorí žijú dlhodobo v chudobe, majú, podľa nedávnych výskumov, dokonca inú štruktúru mozgu. Ak vyrastáme v prostredí plnom kríz, tráum, domáceho násillia, hladu a nekončiacej chudoby, kde nové a nové problémy na nás čakajú „za každým rohom“, nadobúdame skúsenosti s okamžitou reakciou na podnet, bojom s nekončiacimi sa problémami, sledovaním toho, čo nám sociálni pracovníci hovoria, že máme urobiť, aby sme mohli získať to, čo potrebujeme a nikdy neplánujeme príliš ďaleko dopredu.¹³⁰

Na rozdiel od chudobného prostredia, ľudia, ktorí žijú v predvídateľnom a na podnety bohatom prostredí, s väčšou pravdepodobnosťou nadobudnú rozvinuté vysoké výkonové funkcie a budú vedieť zvládať svoju emocionalitu. V bežnom živote sa najprv zamyslia a popremýšľajú o tom, čo naozaj chcú a až potom reagujú, pred uskutočnením rozhodnutia zisťujú, vyhľadávajú možnosti a alternatívy, dokážu riešiť zložité komplikované problémy, vedia riešiť súčasne niekoľko úloh a pracujú na dosiahnutí cieľov v dlhom časovom horizonte.

Človek z marginalizovanej rómskej komunity by rád žil podobne ako jeho nerómski susedia z najbližšieho sídliska alebo vilovej štvrte, ale nie sú mu známe pravidlá života v strednej triede, nemá kamarátov v susedstve, nepozná sa s miestnymi zamestnávateľmi, často nedisponuje vôľovými vlastnosťami, ktoré mu pomôžu vytrvať v škole, v práci...

Cesta z chudoby je dlhou, náročnou peripetiou, ktorú môžeme prirovnať k výstupu horolezcov na vrchol osemtisícovky. Medzi nami je veľa ľudí, ktorí radi chodia do prírody na prechádzky. Vyznáme sa v lese,

¹²⁹ MULLAINATHAN, SENDHIL; SHAFIR, ELDAR. *Scarcity: Why Having Too Little Means So Much* (p. 148). Henry Holt and Co. Kindle Edition, New York, 2013

¹³⁰ Upravené podľa: ELISABETH D. BABCOCK, MCRP, PhD: *Using Brain to Desing Pathways out of Poverty*, Crittenton Women's Union, 2015

vieme, kde rastú huby, kde sa dajú nájsť šípky, kadiaľ netreba chodiť, lebo je tam močarina... Stačia nám tieto znalosti na výstup na vrchol osemtisícovky? Ak by našim cieľom bol Nanga Parbat alebo Čomolungma, vyžadovalo by si to nielen mať rád prírodu, ale aj nemálo odhodlania a úsilia, železné zdravie, kvalitný výstroj, dôkladné poznanie techniky lezenia a istenia... Kto sa odhodlá na výstup na vrchol, musí sa na to veľmi dobre pripraviť - analyzovať všetky dostupné materiály o prostredí, knihy, filmy, fotografie. Až potom, ak má na to finančné prostriedky, sa môže vybrať na cestu do Ázie, najprv možno len na aklimatizačný pobyt. Musí sa zoznámiť s miestnymi šerpami aj inými horolezcami, vrátane lezcov z iných krajín a dokázať sa s nimi dohodovať. Až potom si môže začať budovať základný tábor a niekoľko ďalších dočasných táborov, v ktorých počas cesty bude odpočívať a pripravovať sa na ďalší výstup. Na toto všetko musí byť zdatný nielen po fyzickej stránke, ale najmä duševne pripravený.

Ak metaforu „bežný milovník prírody verzus horolezec“ porovnáme s prestupom či výstupom človeka, ktorý žije na najnižšom stupni sociálneho rebríčka (napríklad bezdomovca či obyvateľa chatrče bez prostriedkov, vzdelania, s dlhmi, nezaopatrenými „záväzkami“, bez seriózných kontaktov a akejkol'vek cudzej pomoci) do strednej triedy s príjmom aspoň na úrovni priemernej mzdy, vidíme, že jeden i druhý musí prejsť veľký a náročný kus cesty, počas ktorej potrebuje pomoc ľudí, ktorí jeho problematike rozumujú. Efekt nie je nemožný, ale nedostaví sa okamžite. Je však celkom nemožné, aby to dokázal úplne sám. Zvyčajne musí prejsť niekoľkými „dočasnými tábormi“ a stále s odhodlaním - napriek námahe - sa z nich

nevrátiť zase celkom dole, do svojej východiskovej situácie. Sociálny pracovník mu môže poskytnúť pomoc, radu a oporu, ale aj zlomiť nad ním palicu – čo sa zvyčajne stáva, ak jeho pozíciu nerozumie, alebo v horšom prípade nechce rozumieť. Je také ľahké povedať, že za to všetko si môže sám. Niekedy naozaj môže, ale veľmi často nie – do svojho sveta sa prasto narodil a vie sa pohybovať iba v ňom.

Komplikovaná a náročná cesta z chudoby si vyžaduje, aby jednotlivец mal dobre rozvinuté exekutívne funkcie, emocionalitu aj výkonové funkcie. Musí vedieť kontrolovať svoju impulzivitu a/alebo agresivitu, byť schopný sociálnej adaptácie, vedieť plánovať a rozhodovať sa, iniciovať nové činnosti a aktivity, mať rozvinutú operačnú pamäť, dokázať úspešne zvládnuť a riešiť potenciálne problémové situácie, byť schopný naprávať vlastné chyby a nezriedka aj zvládnuť rôzne patologické závislosti alebo traumy a depresie.

Výskumy tiež ukazujú, že ak sú jedinci, ktorí vyrástli v chudobnom prostredí správne a dlhodobo koučovaní, mentorovaní, ich kognitívne, výkonové funkcie a emocionalita sa môžu výrazne zlepšiť. Zlepšenie fungovania kognitívnych a exekutívnych funkcií jednotlivca sa pozitívne prejaví vo všetkých oblastiach, vrátane osobných vzťahov, rodičovstva, rodinného hospodárenia s financiami, dosiahnutého vzdelania až po úspech v zamestnaní.

Mosty k sebestačnosti – teória zmeny

ZAČIATOK/ŠTART		MENTORING PRE	
Stabilita rodiny		Zdravie a zdravý životný štýl	
Bývanie	Závislé osoby	Zdravie a zdravé správanie	Sociálne siete
Bez dotácií, bez príspevkov, výdavky na bývanie sú nižšie ako 1/3 celkového príjmu rodiny	Potreby závislých osôb sú naplnené a nie sú žiadnou prekážkou pre prácu alebo vzdelávanie	Plne zapojený v práci, škole a v starostlivosti o rodinu Zdravie a správanie nie sú žiadnou prekážkou.	„Networker“ – používa vlastné zdroje a zdroje iných na dosiahnutie sociálnej mobility ostatných
Bez dotácií, bez príspevkov, výdavky na bývanie sú vyššie ako 1/3 celkového príjmu rodiny	Potreby závislých osôb sú čiastočnou prekážkou pre prácu alebo vzdelávanie	Minimálne prerušenie zapojenia do práce, školy a starostlivosti o rodinu v dôsledku malých zdravotných problémov alebo problémov v správaní	Rozvinuté siete/väzby: trvalý zdroj podpory aj sociálnych prepojení
Čiastočné príspevky na bývanie	Potreby závislých osôb sú občasnou prekážkou pre prácu alebo vzdelávanie	Striedavé, občasné prerušenie práce, školy a starostlivosti o rodinu v dôsledku malých zdravotných problémov alebo problémov v správaní	Vynárajúce sa siete/väzby: trvalý zdroj podpory a príležitostné prepojenia
Príspevky na bývanie	Potreby závislých osôb sú významnou prekážkou pre prácu alebo vzdelávanie	Opakujúce sa prerušenie práce, školy a starostlivosti o rodinu v dôsledku malých zdravotných problémov alebo problémov v správaní	Obmedzené sociálne siete/väzby: príležitostné zdroje podpory
A. Bezdomec / býva spoločne so širšou rodinou alebo priateľmi B. Bezdomec / ubytovňa	Nedávno vzniknuté alebo ešte nevyriešené potreby závislých osôb, vyžadujúce špeciálnu pozornosť	Výrazne obmedzené zapojenie do práce, školy v dôsledku významných zdravotných problémov	Izolovaný alebo nedostatočné sociálne siete/väzby
Bezdomec, život v útulku			

Rozhodovanie v čase

Rozhodovanie podľa prioritných oblastí

SOCIÁLNU A EKONOMICKÚ MOBILITU		SEBESTAČNOSŤ	
Vzdelanie	Finančný manažment		Zamestnanie a kariéra
Dosiahnuté vzdelanie	Úspory	Dlžoby	Úroveň zárobku (mzdy)
Ukončené bakalárske vzdelanie alebo vyššie vzdelanie (magisterské, postgraduálne)	Úspory vo výške viac ako trojmesačné výdavky	Načas v splácaní všetkých mesačných platieb, žiadne iné dlžoby ako hypotéka	Práca s mzdou vyššou ako je priemerná mzda
Ukončený rekvalifikačný kurz, nadstavbové štúdium alebo pracovná príprava u zamestnávateľa	Úspory vo výške viac ako dvojmesačných výdavkov, ale menej ako trojmesačných výdavkov	Načas v splácaní dlhov a pôžičiek, resp. spláca viac ako je minimálna splátka	Práca s mzdou v rozmedzí 66% -99% priemernej mzdy
Navštevuje rekvalifikačné vzdelávanie, vysokoškolské alebo nadstavbové štúdium	Úspory vo výške od jedno – do dvojmesačných výdavkov	Zavedený systém platieb a úhrad minimálnych platieb	Práca s mzdou v rozmedzí 33% -65% priemernej mzdy
Pripravuje sa na nadstavbové, rekvalifikačné alebo vysokoškolské štúdium	Úspory nižšie ako jednomesačné výdavky	Dlžoby, ktoré preyšujú schopnosť platiť, pravidelné platby v omeškaní	Práca s mzdou menej ako 33% priemernej mzdy
S maturitou alebo výučným listom	Žiadne úspory	Dlžoby a/alebo nesplácanie väčšiny alebo všetkých pôžičiek	Nezamestnaný
Bez maturity			
Nedokončené základné vzdelanie			

Autor: Elisabeth D. Babcock, MCRP, PhD: Using Brain to Desing Pathways out of Poverty, Crittenton Women's Union, 2014

? Pomocné otázky do diskusie:

- Aký je rozdiel medzi americkou, slovenskou a ruskou chudobou?
- Čo je lepšie: Byť najbohatší medzi chudobnými? Alebo najchudobnejší medzi bohatými?
- Ako môže pomôcť sociálna sieť? Je u nás dostatočná? Čo navrhujete?
- Osvedčila sa vo vašej lokalite Rómska občianska hliadka? Ak nevznikla, alebo ju zrušili, prečo?
- Prečo je networking dôležitý? Ako rozumiete tomuto pojmu?
- Ako aktivačné práce aktivizujú nezamestnaného človeka, aby si našiel a udržal prácu? Robia to vôbec?
- Veríte, že je mnoho ľudí z marginalizovaného prostredia, ktorí sa nikdy nedostali ani do svojho okresného mesta?
- Poznáte príbeh kulturistu Adama Cibul'u, päťnásobného majstra Európy a dvojnásobného medailistu na svetovom šampionáte?¹³¹

¹³¹ Čítajte viac: <http://bit.ly/2AjbV2G>

7. NAPREDOVANIE

Špecifický program Mostov z chudoby pre konkrétnu prácu s klientmi

Pouličný diviak¹³²

Dnes je ťažké zohnať robotu, aj keď vlastníte byt. Lenže skúste sa vžiť do situácie človeka, ktorý prespáva vonku alebo na chatke či v útulku – musí riešiť toľko problémov, čo si ani neviete, ľudkovia z bežného života, predstaviť!

Možno prišiel o doklady.

Možno má toľko exekúcií z minulosti, že sa nemôže zamestnať na zmluvu ani mať účet.

Možno má psychické problémy.

Možno nemá informácie a nevie, kde by sa mohol vo svojom remesle zamestnať.

Možno nemôže zohnať robotu, lebo v jeho fachu je prezamestnanosť.

Možno odmieta otročiť niekde za tú almužnu, čo mu ponúkajú a z ktorej sa nedá poriadne vyžiť.

Program Napredovanie je určený ľuďom, ktorí sa ocitli na spodných priečkach ekonomického rebríčka. Zaoberá sa budovaním ekonomickej stability. Ľudia, ktorí sa rozhodnú uplatniť tento program, vykročia na vlastnú cestu k dobre platenej práci, stabilnému bývaniu, schopnosti našetriť si na horšie časy a pamätať na dôchodok.

Cieľom programu je pomôcť jednotlivcovi pri hľadaní vlastnej cesty k stabilite v jeho súkromnom ako aj rodinnom živote. Vieme, že každý človek má svoj jedinečný príbeh. Sme rozdielni, teda každý by si mal vytvoriť vlastný plán. Žijeme svoj životný príbeh. Jeho súčasťou je naša minulosť – kde sme žili a ako sme žili, ľudia, ktorí nás sprevádzali životom, ale i histó-

ria, národné aj svetové udalosti. To, kým sme dnes, vyplýva z toho, čo sme robili včera. To, kým budeme zajtra, vyplynie z toho, čo budeme robiť dnes. Či tomu veríme alebo nie, každý tvorí práve dnes príbeh svojej budúcnosti a Napredovanie má byť pomôckou pri formovaní tohto príbehu.¹³³

Príkladom konkrétnej aplikácie Mostov z chudoby je vzdelávací program Napredovanie, zameraný na individuálnu prácu s tými chudobnými klientmi (v Napredovaní sú označovaní ako výskumníci, pretože skúmajú vlastnú chudobu, hľadajú riešenia pre seba samých a pre svoju komunitu), ktorí sa chcú vymaniť z chudoby a dostať sa do strednej spoločenskej triedy. Autori Mostov z chudoby si uvedomujú postupný pre-

¹³² SORÁT, PETER: Pouličný diviak, TRIO Publishing, Bratislava, 2015, s. 72 - 73

¹³³ DEVOL, P.: Napredovanie vo svete, ktorý sotva prežíva. Equilibria, s.r.o. Košice, 2010.

pad strednej triedy a neudržateľnosť komúní, ktoré neustále chudobnejú.

P. DeVol píše: „Keď počet chudobných v komunite dosiahne určitý kritický bod, a snahy zvrátiť tento trend zlyhávajú, ľudia s najväčšími zdrojmi majú tendenciu komunitu opustiť a zanechajú za sebou spoločenstvo chudobných. V takom okamihu už komunita nie je udržateľná“¹³⁴

Program Napredovanie presne popisuje prácu školiťteľa (facilitátora) a prácu klienta (výskumníka) s časovým rozvrhom, zodpovednosťami a cieľmi, ktorých výstupom je presný postup vlastnej osobnej zmeny, ktorý spracuje klient.

Napredovanie obsahuje premyslenú individuálnu prácu podľa presnej metodiky s ľuďmi v pracovnej skupine. Výsledkom práce je individuálny plán osobných zmien klientov a ich rozhodnutie zmeniť svoj život na ceste z chudoby.

Nevyhnutnou podmienkou pre úspech Napredovania je podpora klienta na ceste z chudoby (mentoring, tutoring, práca dobrovoľníkov, podporné skupinky...).

Program sa snaží podporiť človeka v chudobe tak, aby si sám vedel pripraviť svoj vlastný plán osobnej zmeny a postupne sa vymanil zo svojej situácie. Tento človek zároveň aktívne rieši problémy komunity podľa vlastných schopností a možností. A odtiaľ je iba krok k aktívnej príprave a tvorbe komunitných plánov a plánov komunitného rozvoja, ktorých výstupom môžu byť sociálne aj ekonomické aktivity napríklad vo forme sociálnych podnikov, resp. rozvoj sociálnej ekonomiky v širšom slova zmysle a v rôznych formách.

Autori Mostov z chudoby majú na komunitu jasný proaktívny názor: „... je potrebné nahradiť súčasnú metaforu komunity, ktorá sa prirovnáva k predajnému automatu, metaforou stodoly. Metafora predajného automatu vraví, že členovia komunity sú konzumentmi alebo zákazníkmi, ktorí do automatu hodia niekoľko drobných a očakávajú za to tovar alebo služby v rovnakej hodnote. S takýmto postojom nie je prekvapujúce, že sú ľudia, ktorí v hneve do automatu kopú, lomcujú ním alebo naňho nadávajú. Na druhej strane metafora stavania stodoly hovorí, že každý občan prispieva k stavbe svojou troškou, svojimi špecifickými schopnosťami, zručnosťami a danosťami“¹³⁵

¹³⁴ DEVOL, P.: Bridges to Sustainable Communities. Highlands, TX: aha! Process, Inc. 2010, s. 113 - 114

¹³⁵ PAYNE, RUBY K; DEVOL, PHILIP; SMITH, TERIE DREUSSI: Mosty z chudoby. Equilibria, s.r.o., Košice, 2010, s. 113 - 114

8. DOTERAJŠIE SKÚSENOSTI Z REALIZÁCIÍ MOSTOV Z CHUDOBY

Kríza amerického sna¹³⁶

Francis Fukuyama, TÝŽDEŇ, 29. 3. 2015 (krátené)

Jednou z najdiskutovanejších kníh posledných týždňov západného sveta je nové dielo Our Kids amerického sociológa Roberta Putnama.

Napriek tomu veľká časť súčasnej diskusie o nerovnosti zvláštnym spôsobom abstrahuje od kvality. Zameriava sa totiž na excesy jedného percenta najbohatších, ale už sa nedostane k tomu, čo sa naozaj za posledné dve generácie so strednou triedou v Amerike stalo.

Putnam začína svoju analýzu portrétom svojho rodného mestečka Port Clinton v americkom štáte Ohio, kde v roku 1959 zmaturoval na strednej škole. Hoci vtedy existovali rozdiely medzi sociálnymi triedami, v porovnaní s dneškom bol omnoho vyšší stupeň spoločenskej rovnosti. Deti z najbohatších rodín v meste sa kamarátili s deťmi pracujúcej triedy. Rovnosť bola podporovaná rozhodujúcim faktorom spoločenskej reality tej doby: v podstate každý, bohatý alebo chudobný, vyrastal v rodine s dvoma rodičmi, pričom otcovia rodín mali stabilné zamestnanie.

Autor sa potom prudko presunie do súčasnosti, do času, kde deindustrializácia viedla k takej spoločenskej transformácii, v ktorej sa štyridsať percent detí rodí nezosobášeným rodičom, pričom popri tom rastie spotreba drog aj kriminalita.

V roku 1965 vznikol široký konsenzus na tom, že chudoba medzi Afroameričanmi, závislosť od drog a kriminalita boli priamo spojené s úpadkom rodín s dvoma rodičmi. Ako sa ukáže, Afroameričania boli kanárikom v uholnej bani: ten istý sociálny úpadok, ktorý postihol obyvateľov centier miest v 70. a 80. rokoch minulého storočia, sa teraz rozšíril na celú bielu pracujúcu vrstvu americkej spoločnosti.

Vzdelanie je viac než rasa

Putnam definuje spoločenskú vrstvu kritériom vzdelanosti, s technologickým pokrokom prudko rastie aj význam vyššieho vzdelávania. Pre Američanov, ktorí majú bakalársky titul alebo vyššie vzdelanie, boli uplynulé tri desaťročia príznačné rastom príjmu a masívnym znovuobnovením rodinných hodnôt. Zatiaľ čo pre ich menej vzdelaných rovesníkov bolo toto obdobie totálnou katastrofou.

¹³⁶ <http://bit.ly/2hEWaMo>

Jeden z najtvrdších grafov, ktorý v knihe Our Kids nájdete, ukazuje, že zatiaľ čo pomer detí narodených v rodinách, kde sú rodičia vysokoškolsky vzdelaní a ktoré majú iba jedného rodiča, klesol pod úroveň desiatich percent, v prípade detí narodených v rodinách pracujúcej vrstvy toto číslo prudko vzrástlo až na úroveň blížiacu sa k sedemdesiatim percentám. A to už je rovnaké percento, aké kedysi vyvolalo poplach. Vtedy išlo o stav čiernej komunity.

Putnam ukazuje, že hoci sa rodová a rasová rovnosť za posledné obdobie výrazne zlepšila, spoločenské zisky boli kompletne prekryté iným problémom – zväčšením triednych rozdielov. Vysokoškolsky vzdelaní Američania sa odťahujú od svojich stredoškolsky vzdelaných rovesníkov aj v rámci spoločenských skupín, akými sú Afroameričania, Hispánci alebo ženy. Dnes napríklad existuje významná upwardly-mobile čierna stredná trieda, ktorá sa – podobne ako pri jej bielom náprotivku – presunula do predmestských oblastí a segregovala sa od čiernej chudoby.

Ide o rodinu a priateľov

Putnam tvrdí, že školy samotné majú len obmedzený vplyv na životné perspektívy v porovnaní s faktormi, akými sú priatelia a rodina.

Putnam porovnáva dve stredné školy v Orane County v štáte Kalifornia, jedna je mimoriadne úspešná, druhá nefunkčná. Problémom pritom nie je iná úroveň financovania na žiaka, ale prostredie, kde sa škola nachádza. Rezidenčné rozdelenie chudobných a bohatých znemožňuje tým prvým akýkoľvek kontakt s bohatšími a stáva sa zásadnou príčinou horších školských výsledkov.

Mnohé z reforiem odporúčaných Putnamom už boli presadené a vyskúšané. Súdom nariadená desegregácia, ktorá bola dosahovaná školskými autobusmi, ktoré prevážali žiakov, bola raným pokusom, ako čeliť rezidenčnému triedeniu jednotlivých skupín obyvateľstva. Na to by sme nemali zabúdať.

Mosty z chudoby sú vhodným východiskom pre tých, ktorí musia nájsť spoločnú reč pri hľadaní a riešení problémov spoločnej komunity, spoločnej obce, spoločného okresu, spoločného regiónu. Sú vlastne zjednocujúcim jazykom. Približne rovnaká znalosť konceptu a filozofie Mostov z chudoby dáva predpoklad pre zvládnutie problémov ľudí s rôznym vzdelaním, kultúrou, zvykmi a cieľmi. Vytváranie pracovných miest a odstraňovanie problémov nezamestnanosti patrí k veľkým a dôležitým témam, kvôli ktorým sa oplatí hľadať nové postupy.

Na lokálnej, okresnej a regionálnej úrovni sa tvoria strategické záväzné dokumenty, ktorých cieľom je prospech obyvateľov a ich pokojné nekonfliktné

spolužitie. Podľa zákona o sociálnych službách obec vypracúva komunitný plán sociálnych služieb a vyšší územný celok vypracúva koncepciu rozvoja sociálnych služieb v spolupráci s inými poskytovateľmi sociálnych služieb a s prijímateľmi sociálnych služieb v ich územnom obvode. Obec a vyšší územný celok sú povinné predložiť návrh týchto dokumentov na verejnú diskusiu. Ďalším základným strategickým záväzným dokumentom pre rozvoj obce/mesta alebo vyššieho územného celku je program hospodárskeho a sociálneho rozvoja (PHaSR), ktorý má oporu v zákone č. 539/2008 o podpore regionálneho rozvoja a vychádza z pôvodného zákona č. 503/2001. Vypracovanie PHaSR obce zabezpečuje obec pri uplatnení partnerstva.

8.1 PRÍKLADY VYUŽITIA MOSTOV Z CHUDOBY

Príklad č. 1:

Občianske združenie Pro Tornensis¹³⁷ v Turni nad Bodvou sa aktívne podieľa na spracovaní strategických materiálov rozvoja obce a rozvoja mikroregiónu. Kvôli lepšiemu zapojeniu sociálne znevýhodnených občanov do týchto procesov a kvôli lepšiemu spoločnému porozumeniu absolvovali členovia, spolupracovníci, sympatizanti a klienti občianskeho združenia Pro Tornensis školenie Mosty z chudoby. Samotné občianske združenie Pro Tornensis uskutočňuje hospodárske aktivity v oblasti zberu biodpadu, kompostovania a tradičných remesiel, v rámci ktorých zamestnáva dlhodobo nezamestnaných občanov.

Jedným z dôvodov nízkeho uplatnenia na trhu práce a nemožnosti nájsť si pracovné miesto je nízka kvalifikácia potenciálneho záujemcu. Táto nevýhoda je veľmi rozšírená v prostredí tzv. marginalizovaných rómskych komunít. Ak navyše ide o mladých ľudí, ktorí už majú založené rodiny s deťmi, ale nemajú ukončené ani základné vzdelanie, šanca nájsť si prácu, je takmer nulová.

Príklad č. 2:

V Bystranoch uskutočnila nezisková organizácia Úspech¹³⁸ školenia Mosty z chudoby s prispôbenou variantou Napredovania pre skupinu 80 mladých Rómov, ktorí boli bez vzdelania a práce. Asi polovica z nich neskôr bez nároku na odmenu pracovala na vytvorení areálu Šefíldskeho námestia (projekt dostal cenu Roma Spirit za udalosť roka 2013), počas čoho

získali nové zručnosti a nadšenie pre tvorbu spoločného diela. Niekoľkí z nich dostali šancu zamestnať sa v sociálnom obecnom podniku, ktorý sa stal pre nich novou príležitosťou.

Vytváranie nových pracovných príležitostí a hľadanie pracovného uplatnenia a zlepšenie kvality osobného a rodinného života Rómov v zbedačených komunitách a osadách sa dlhodobo venuje niekoľko neziskových organizácií. Táto práca je veľmi náročná a veľmi nevďačná. Dlhodobo nezamestnaní klienti, zvlášť ak sú z prostredia generačnej chudoby, sú nositeľmi viacerých problémov a nezamestnanosť je len jedným z nich.

Príklad č. 3:

Nezisková organizácia ETP Slovensko¹³⁹ – Centrum pre udržateľný rozvoj, ktorá dlhodobo pôsobí v marginalizovaných rómskych komunitách, využíva myšlienky Mostov z chudoby pri zaškoľovaní terénnych komunitných pracovníkov a odborných zamestnancov organizácií a inštitúcií, ktorí poskytujú sociálne a zdravotné služby a vzdelávanie obyvateľom segregovaných komunít v mestách a obciach svojho pôsobenia. Od roku 2005 absolvovali tieto školenia desiatky profesionálov z 20 obcí a miest, napríklad z Košíc, Dobšinej, Moldavy nad Bodvou, Starej Ľubovne, Spišského Podhradie, z obcí Rankovce, Veľká Ida, Ostrovany, Rudňany a ďalších. Niekoľkodňové workshopy Mosty z chudoby súčasne poskytujú príležitosť pre odborníkov z rôznych inštitúcií toho istého mesta alebo obce dohodnúť sa na spoločnom postupe pri riešení problémov jednotlivcov, rodín, aj celých komunít.

¹³⁷ <http://protornensis.webnode.sk/>

¹³⁸ <http://u-no.sk/>

¹³⁹ <http://etp.sk/>

Niektoré mimovládne organizácie pracujú s členmi rodín, ktoré sú v kritickom stave. Sú prípady, že aktivity týchto organizácií sú sústredené na celé rodiny zažívajúce osobné krízy, často spojené s existenčnými, alebo aj zdravotnými ťažkosťami.

Príklad č. 4:

V meste Prešov využila myšlienky Mostov z chudoby nezisková organizácia Cesta a život,¹⁴⁰ ktorá je zameraná na pomoc ľuďom v krízových životných situáciách. V meste Košice využívajú odporúčania Mostov z chudoby odborní pracovníci mimovládnej organizácie Miesto pod slnkom,¹⁴¹ ktorým sprostredkovala školenie nezisková organizácia Úspech. Miesto pod slnkom sa venuje rozbitým rodinám vo vybraných mestách a obciach Košického a Prešovského kraja.

Vyššie uvedené štyri príklady poukazujú na to, ako sa môže využiť koncept Mosty z chudoby pre vytvorenie dobrých východiskových predpokladov na neskoršie

vytvorenie pracovných miest alebo na sprostredkovanie zamestnania aj pre veľmi ťažko zamestnateľných jednotlivcov. Štyri príklady sú z lokálnej miestnej, resp. komunitnej úrovne. Môžu slúžiť ako povzbudenie pre ľudí, ktorí sa neboja hľadať riešenia vo vlastnom prostredí a nečakajú na pomoc zhora.

Najbližším príkladom využitia konceptu Mostov z chudoby v zahraničí je Česká republika. V meste Přerov sídli Centrum pro komunitní práci východní Morava,¹⁴² ktoré od roku 2017 realizuje dva projekty zamerané na ich praktické využitie v záujme začlenenia sociálne znevýhodnených občanov z okolia Přerova a Brna.

Ak k školeniu Mosty z chudoby budeme pristupovať kreatívne, koncept nájde uplatnenie aj v prostredí, ktoré na prvý pohľad nemá šance na úspech a ktorého problémy sa zdajú neriešiteľné.

? Pomocné otázky do diskusie:

- *Poznáte aj ďalšie neziskové organizácie, ktoré sa venujú chudobným ľuďom? Ako pracujú? Aké majú výsledky?*
- *Aký je váš najlepší a najhorší zážitok, alebo najväčší úspech a neúspech v práci s chudobnými?*

¹⁴⁰ <http://www.cestaazivot.sk/>

¹⁴¹ <http://www.miestopodslnkom.sk>

¹⁴² <http://www.cpkp.cz/>

9. OD KOLÍSKY PO KARIÉRU

Hillbilly Elegy (Kronika rodiny a kultúry v kríze)¹⁴³

Mne sa podarilo utiecť pred najhoršími stránkami svojho kultúrneho dedičstva. Hoci som v novom prostredí stále trochu neistý, sťažovať sa rozhodne nemôžem. O živote, aký vediem dnes, sa mi v detstve mohlo iba snívať. Veľa ľudí mi pomohlo splniť si sen. V každom období života a v každom prostredí tu bola pre mňa rodina, mentori a priatelia na celý život, ktorí ma podporovali a otvárali mi dvere.

Lídri¹⁴⁴

„Chcem niečo dosiahnuť,“ hovorí Dávid. „Z osady odídem, ale nie ďaleko, najradšej do Starej Ľubovne. Rád by som pomáhal ľuďom v osade.“ Má tri priority: vzdelanie, prácu a bývanie. Je presvedčený, že to spolu súvisí. „Ak budem mať kvalitné vzdelanie, získam dobrú prácu. Tá mi prinesie slušný príjem a môžem si nadobudnúť pohodlné bývanie,“ vraví. Dávid má troch súrodencov, bývajú v murovanom dome a rodičia jeho túžbu po vzdelaní podporujú. Presvedčili sa, že nie je zbytočná, ich syn už reprezentoval slovenských Rómov v Bruseli, kde sa podieľal na príprave návrhu akčného plánu pre boj proti chudobe.

Angelu sociálna práca láka preto, lebo je presvedčená, že ten, kto ju má možnosť vykonávať, najviac obohacuje sám seba. Nemá na mysli peniaze, ale bohatstvo ducha.

Gustáv sa učí za umeleckého kováča. Jeho snom je mať vlastnú dielňu, dať v nej zamestnanie aj iným a vyrábať umelecké kovácke predmety. Mladučká Justína sa v Kežmarku učí za kaderníčku.

Eva a Lucia sú cukrárky s výučným listom, ale zatiaľ pečú koláčiky, ba i náročné, vyzdobené torty iba na rodinné podujatia. Prácu sa im nepodarilo nájsť. Majú i takú skúsenosť, že ich odmietli prijať do zamestnania len preto, že sú Rómky. Na zriadenie si vlastnej prevádzky nemajú peniaze.

Dávid, Eva, Lucia, Angela, Gustáv i Justína požívajú v obci vážnosť. Každý z nich má svoju vekovú skupinku detí, s ktorými trávia voľný čas. Ich „stretká“, ako volajú pravidelné stretávanie sa, sa náplňou činnosti podobajú školským družinám. Pomáhajú deťom v učení, kreslia, nacvičujú divadlo, hrajú sa s nimi. Aby túto prácu robili ešte lepšie, navštevujú Rómsku animátorskú školu Spišskej diecézy.

¹⁴³ VANCE., J., D.: Hillbilly Elegy. Vydavateľstvo TATRAN, Bratislava, 2017, s. 208

¹⁴⁴ HYBÁČKOVÁ, BEÁTA; MAČÁKOVÁ SKÁVKA; JEFFS GRAHAM: Andal o dživipen – Zo života. Vydavateľstvo Equilibria, ETP Slovensko – Centrum pre udržateľný rozvoj, 2011, s. 27. Dostupné na <http://bit.ly/2ioz6RD>

Dôvetok: Dávid v 2016 ukončil vysokú školu a odvtedy pracuje v ETP, začína ako asistent vedúceho komunitného centra, dnes je vedúcim komunitného centra v Starej Ľubovni - Podsadku.

Agnesa má ukončené bakalárske štúdium vysokej školy, odbor sociálna práca. Je vydatá, má jedno dieťa, žije v Lomničke a v súčasnosti podniká, v Lomničke majú obchod.

Gustáv Dunka má ukončenú trojročnú strednú školu, odbor umelecký kováč. Žije v Podsadku s rodičmi podniká, v Podsadku majú obchod.

Lucia Pompová má ukončenú trojročnú strednú školu, odbor cukrárka, žije v Hlinnom, je vydatá, má dve deti, v súčasnosti poberá rodičovský príspevok.

Eva Porčogošová má ukončenú trojročnú strednú školu, odbor cukrárka, je vydatá, žije v Starej Ľubovni, v súčasnosti je zamestnaná v ZŠ Podsadek ako upratovačka.

Justína Dunková má ukončenú dvojročnú strednú školu, žije v Podsadku, je vydatá, má dve deti, v súčasnosti poberá rodičovský príspevok.

9.1 MOŽNOSTI PODPORNÝCH SYSTÉMOV

9.1.1 AKO TO ROBÍ ETP SLOVENSKO

Kľúčovým slovom pôsobenia neziskovej organizácie ETP Slovensko v prostredí segregovaných chudobných rómskych komunít a zároveň cieľom jej úsilia je integrácia, kde ako najspolahlivejšiu cestu preferuje vzdelávanie.

Okrem vzdelávania sú témami pôsobenia ETP v segregovaných osadách aj bývanie, zamestnanie, zdravie a finančná inklúzia. Skúsení odborníci z ETP sú si vedomí, že všetko so všetkým súvisí a jeden faktor ovplyvňuje aj všetky ostatné.

Zásadou, resp. leitmotívom pôsobenia ETP, alebo sprevádzania klientov z chudobných komunít životom, je pomáhanie *od kolísky po kariéru*.¹⁴⁵ To znamená, že zamestnanci ETP sa venujú klientom od malička až dovedy, kým nadobudnú predpoklady na slušné spoločenské uplatnenie sa. V predškolských kluboch komunitných centier pracujú už s trojročnými deťmi, pričom hľadajú a nachádzajú také metódy, ktoré sú pre ne najvhodnejšie a najpríťažlivejšie a umožnia im rozvinúť to najlepšie, čo v sebe majú.

Rodičov predškolákov pravidelne raz do mesiaca pozývajú na rodičovské združenia a spoločné aktivity so svojimi deťmi. Na prácu s rodičmi – skupinovú i individuálnu – kladú čoraz väčší dôraz, pretože dieťa aj vo svojej rodine nesmierne potrebuje bohatstvo

podnetov. Niekedy ich rodičia nevedia poskytnúť, ale niekedy je to ešte zložitejšie. Zamyslime sa: Ktorého rodiča bude zaujímať vzdelanie dieťaťa, keď mu nemá čo dať jesť? ETP stále hľadá a overuje čo najschodnejšie cesty k rodičom. Tie, ktoré sa už podarilo nájsť, spracovali v publikácii Program práce s rodičmi.¹⁴⁶ Individuálna práca s rodičmi a rodinou poskytuje množstvo tém a príležitostí, kde možno v priaznivom zmysle slova ovplyvňovať vzdelávacie a pracovné perspektívy detí.

Jedinečný zážitkový vzdelávací cyklus Nové horizonty zábavnou a hravou formou rozširuje vedomosti a mení postoje detí a mládeže, pomáha žiakom a študentom navrhnuť si svoju vlastnú cestu životom, prináša do učenia rovnocenný vzťah medzi školiteľom a účastníkom, presviedča mladých ľudí, že učenie je celoživotný proces, sústreďuje sa na zdôrazňovanie pozitívnych ľudských hodnôt a vlastností a prekonávanie prekážok či bariér, ktoré im bránia primerane sa začleniť do spoločnosti.

Okrem toho sa deti môžu podľa záujmu zapojiť do krúžkov a mimoškolských aktivít – hudobných, dramatických, šikovných rúk, fotografických, počítačových, či remeselných dielní. Na doučovaní pomáhajú komunitní pracovníci deťom pri písaní domácich úloh, dobiehajú s nimi zameškané učivo alebo precvičujú zložitejšie školské zadania.

Cez prázdniny spestrujú deťom a mládeži jednotvárny život vo vylúčenej komunite a organizujú denné a týždenné letné tábory.

Mentoring¹⁴⁷ využívajú v záujme úspešného štúdia čo najväčšieho počtu mladých klientov na kvalitných

¹⁴⁵ <http://bit.ly/2e4uJM7>

¹⁴⁶ <http://bit.ly/2AkfGWf>

¹⁴⁷ <http://bit.ly/2s2nQ1n>

stredných školách. Úlohou mentora však nie je len učiť sa s dieťaťom, ale má omnoho širší sociálno-kultúrny dosah – sprevádza mladého človeka obrazne povedané po ceste z chudobnej, sociálne vylúčenej osady až po jeho zaradenie sa do strednostavovskej vrstvy. Od začiatku Mentorského programu v roku 2009 ním prešli tri stovky detí a mladých ľudí. V októbri 2016 rozšírilo ETP Mentorský program o online mentoring Schopné deti.

Aj deti a mladí ľudia z osád sú schopné a tvorivé, len potrebujú férové šance, podporu, dôveru. Kým doneďavna v rámci ETP aktivít mentori podporovali najmä žiakov z druhého stupňa základnej školy a stredoškolačkov, v súčasnosti mentorujú deti už od ôsmich rokov. I v tomto prípade sa osvedčuje, že najlepšia intervencia je najvčasnejšia a dlhodobá.

9. 1. 2 VZDELÁVANIE OD TROCH ROKOV

Komunitné centrá ETP Slovensko začínajú pracovať s deťmi z vylúčených osád už ako s trojročnými. Hravo a postupne ich zoznamujú so spôsobom života mimo osady a pestujú v nich a v ich rodičoch záujem o vzdelanie. Deti majú v komunitných centrách k dispozícii rôzne hračky – bežné i didaktické a obľúbili si ich. Štyrikrát v týždni majú predškolskú prípravu.

V predškolskej príprave sa uplatňujú i prvky inovatívnej akceleračnej a sprostredkovanej Feuersteinovej metódy Inštrumentálneho obohacovania (FIE), ktorá už šesťdesiat rokov prináša priaznivý efekt v rôznych krajinách a komunitách sveta deťom z málo či inak podnetného prostredia, ale aj nadaným deťom, dospelým v náročných povolaniach a tiež seniorom.

Školáci pracujú s Feuersteinovou metódou Inštrumentálneho obohacovania v popoludňajšom školskom klube FIE.

Klub vo Veľkej Ide začal pracovať pred piatimi rokmi, tri ďalšie, vo Veľkej Ide, Rankovciach a Starej Ľubovni-Podsadku majú za sebou tri roky práce. Po rokoch intervencie badať na žiakoch preukázateľné pokroky: zlepšenie prospechu a dochádzky do školy a hlavne rast vnútornej motivácie, ktorá podnecuje spontánne skúmanie a objavovanie. Žiaci prejavujú zvýšený záujem o učenie sa a spolupracujú s učiteľom.

Deti z klubu majú oproti rovesníkom, ktorí klub ne navštevujú, takmer o jeden stupeň lepšiu známku. Do školy chodia rady, vzrástlo ich zdravé sebavedomie a záujem o vzdelávanie, nadobudli chuť učiť sa, osvojili si sebareguláciu v správaní, pozornosť, presnosť a precíznosť, plánovanie a porovnávanie, rozšírili si slovnú zásobu, rozvinulo sa ich abstraktné myslenie, zrakové vnímanie a grafomotorické zručnosti, naučili sa systematicky vyhľadávať informácie, pochopili konštantné javy, naučili sa vytvárať iné stratégie, ak jedna nefunguje, pochopili koncept čísla a jednoduché matematické operácie a v skupine si vytvorili lepšie vzťahy.

To všetko naznačuje, že feuersteinovské deti majú otvorené šance do života. Do klubu s nimi často chodia aj rodičia či starí rodičia. Keď sledujú pokroky svojich ratolestí, čoraz viac sa zaujímajú o ich vzdelanie a začínajú mu pripisovať význam, čo, žiaľ, v osadách nebýva zvykom.

Feuersteinova metóda, ktorá po každej stránke dieťa rozvíja, pracuje s inštrumentmi – pracovnými listami,

ktoré obsahujú všetko základné pre vstup do kultúry či vzdelanosti – reč, matematiku, fungovanie v spoločnosti. So žiakmi pracuje mediátor (FIE lektor), ktorý im rozumie, rozumie prostrediu, z ktorého deti pochádzajú, nie je direktívny, využíva Sokratovskú metódu, kladie otázky a vedie žiakov k samostatnému zvládaniu úloh na inštrumentoch a novému poznaniu.

Feuersteinovo obohacovanie nenaučí množstvo poznatkov, ale cestu, ako poznatky získať. Postupuje sa od najľahšieho po náročnejšie.

Uplatňovaním Feuersteinovej metódy Inštrumentálneho obohacovania naplnia ETP dve ambície: 1. doviest' deti, ktoré navštevujú školský klub k úspešnému ukončeniu základnej školy v deviatom ročníku a k ďalšiemu pokračovaniu štúdia na strednej, podľa možnosti aj vysokej škole; 2. získať dôkazy o vplyve inovatívnych pedagogických metód na zlepšenie školských výsledkov a študijného potenciálu žiakov z prostredia segregovaných osád a poskytnúť ich štátnym inštitúciám, ktoré tvoria Štátny vzdelávací program. ETP predpokladá, že odborná diskusia a následná zmena Štátneho vzdelávacieho programu (doplnená o pedagogické stratégie, ktoré preukázateľne zlepšujú šance žiakov z rómskych osád uspieť vo vzdelávacom procese) naozaj povedie k pokračovaniu detí z osád v ďalšom štúdiu, vďaka čomu sa významne zvýši šanca, že si v dospelosti nájdu a udržia prácu.

Od júla 2018 rozbieha ETP Slovensko v spolupráci s Inštitútom pre dobre spravovanú spoločnosť pro-

jekt Verejná správa aktívne podporujúca druhošancové vzdelávanie. Jeho cieľom je nielen dať druhú šancu tým, ktorí ukončili základnú školu v nižšom ako 9. ročníku alebo tým, ktorí ešte neukončili stredoškolské vzdelanie, ale najmä overí nový model druhošancového vzdelávania, pomôže nastaviť nové politiky a skvalitniť implementáciu vzdelávania druhej šance.

Dosah zásady a prístupu *od kolísky po kariéru* sa nekončí pri vzdelávaní. Pokračuje pomocou nezamestnaným dospelým pri hľadaní práce i pri vytváraní pracovných príležitostí (ktoré umožnia, aby si dlhodobozamestnaní zlepšili odborné zručnosti a pracovné návyky), učia ich pripraviť si životopis a čo najúspešnejšie prezentovať svoje schopnosti a očakávania na pracovných pohovoroch. Zamestnanci ETP sú klientom spoločníkmi pri zmene životnej situácie, akou je i nájdenie si práce.

ETP venuje obrovskú energiu a intenzívnu pozornosť aj podpore zlepšovania neštandardných bytových a hygienických podmienok klientov (napr. deti nemajú vlastnú posteľ, miesto na učenie sa, v byte nie je zavedená voda, elektrina a pod.) prostredníctvom Sporiaceho a Mikropôžičkového programu a ďalších nástrojov finančnej inklúzie.

Zásadu *od kolísky po kariéru* uplatňuje ETP v súčasnosti s ďalšími zásadami, ktorými sú komplexný a individuálny prístup, inovatívne postupy a kontrolovaný dlhodobý rigorózný experiment.

10. ZÁVER

Všetci sme návštevníkmi v tomto čase na tomto mieste. Len ním prechádzame. Naším poslaním tu, na tomto mieste, je pozorovať, učiť sa, rozvíjať sa, milovať... a potom sa vrátíme domov.

Austrálsky domorodec

Šance uplatnenia metodiky a jej ďalšieho aplikovania

Kolaps hypotekárneho trhu v USA a pád finančných búrz v rokoch 2008 a 2009 naštartoval finančnú krízu, ktorá sa veľmi rýchle stala celosvetovou krízou. Prirodzeným dôsledkom finančnej krízy bola ekonomická kríza a prirodzeným dôsledkom ekonomickej krízy bola sociálna kríza.

Ekonomická a sociálna kríza sa nevyhla ani Slovensku. Slovensko sa na jednej strane snaží plniť ekonomické a rozpočtové kritériá Európskej únie, určené pre všetky členské štáty, na druhej strane sa snaží vysporiadať so svojimi vlastnými špecifickými ťažkosťami nielen makroekonomickými. Na celoštátnej úrovni patrí k týmto vážnym problémom najmä nezamestnanosť a s tým súvisiaci nedostatok pracovných príležitostí. Štát si dlhodobo nevie poradiť s nepriaznivými štatistickými údajmi nezamestnanosti, ktorá síce v posledných rokoch klesá, ale stále má kolísavý charakter okolo 10%. Vysoké čísla sú priradované aj celkovému počtu dlhodobo nezamestnaných občanov a oprávnené obavy vzbudzujú odhady počtu nezamestnatelných ľudí bez kvalifikácie a bez pracovných skúseností. Veľké množstvo ľudí je mimo

pracovného trhu, ale tiež vylúčených zo života spoločnosti, bez aktívnych väzieb na občianske aktivity, bez širších sociálnych kontaktov, v dlhodobej nečinnosti a často v osobnej letargii a pasivite.

Ostáva a stále pretrváva problém: čo s týmito ľuďmi? Ako im pomôcť, aby pomoc bola zmysluplná? Ako s týmito ľuďmi pracovať, aby sa niekam dostali? Čo pripraviť, vymyslieť a ponúknuť týmto ľuďom, aby si v konečnom dôsledku pomohli sami sebe a aby pomohli aj svojim blízkym a svojej komunite? To už nie je iba o zamestnanosti.

Riešime sociálne problémy jednotlivcov a problémy komunit často tých najznevýhodnenejších sociálnych skupín. Nachádzame sa vo sférach komunitnej práce. Metódy Mostov z chudoby považujeme za spoľahlivé metódy komunitnej a sociálnej práce pod kuratelou odborných pracovníkov úradov práce a zároveň vhodné na uplatnenie priamo v teréne v spolupráci s terénnymi sociálnymi pracovníkmi a komunitnými pracovníkmi.

Koncept Mostov z chudoby je vhodné prepojiť s novými možnosťami sociálnej ekonomiky. Spoločne môžu ponúknuť podnety a príležitosti pre praktické aplikácie komunitnej práce.

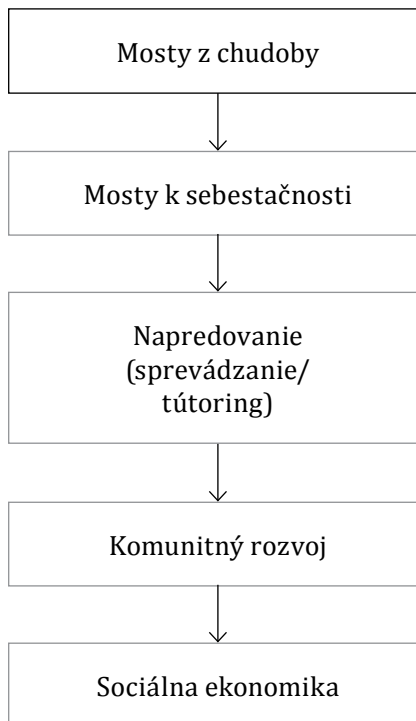
Z pozície Mostov z chudoby sa môžeme približovať ľuďom zo znevýhodneného prostredia. **Nástroje Mostov z chudoby môžu pomôcť ľuďom posunúť sa zo svojho chudobného, bezútešného postavenia do strednej triedy.** Pomôžu im prijať principiálne osob-

né rozhodnutia, ktorých výsledkom je osobná zmena k lepšiemu. Sociálna ekonomika zase môže vytvoriť príležitosti pre sociálne a ekonomické uplatnenie sa členov vylúčených komunít.

Špecifické varianty inštitúcií a organizácií sociálnej ekonomiky si vyžadujú ľudí so špecifickým nasade-

ním, ochotou a odvahou naštartovať a udržať činnosť týchto inštitúcií a organizácií pri živote v prospech samotných ich členov a v prospech ich komunít. Základ pre prípravu členov komunít v prospech aktivít sociálnej ekonomiky môže ponúknuť práve koncept Mosty z chudoby.

Ak by sme mali popísať mentálny model prepojenia Mostov z chudoby so sociálnou ekonomikou, logická postupnosť krokov tohto modelu by bola nasledovná:

10. LITERATÚRA

1. BODNÁROVÁ, BERNARDÍNA; DŽAMBAZOVIČ, ROMAN; GERBERY, DANIEL; FILADELFIOVÁ, JARMILA; HOLUBOVÁ, BARBORA; PORUBANOVÁ, SYLVIA: Medzigeneračná reprodukcia chudoby. Stredisko pre štúdium práce a rodiny, Bratislava, 2005
2. CORBET, STEVE; FIKKERT, BRIAN: Keď pomoc škodí. Bratislava, Porta libri, Bratislava, 2012
3. DEVOL, PHILIP: Bridges to Sustainable Communities. Highlands, TX: aha! Process, Inc., 2010
4. DEVOL, PHILIP: Napredovanie vo svete, ktorý sotva prežíva. Equilibria, s.r.o., Košice, 2010
5. DEVOL, PHILIP: Príručka pre facilitátora - Napredovanie vo svete, ktorý sotva prežíva. Equilibria, s.r.o., Košice, 2010
6. DŽAMBAZOVIČ, ROMAN: Chudoba na Slovensku. Diskurz, rozsah a profil chudoby. Univerzita Komenského, Bratislava, 2007
7. DŽAMBAZOVIČ, ROMAN; GERBERY, DANIEL (2005). Od chudoby k sociálnemu vylúčeniu. In. Sociológia, č. 2, str. 143-176. Sociologický ústav SAV, Bratislava, 2005
8. DŽAMBAZOVIČ, ROMAN; GERBERY, DANIEL; PORUBANOVÁ, SYLVIA; REPKOVÁ, KVETOSLAVA: Chudoba a sociálna exklúzia/inklúzia: Skupiny najviac ohrozené sociálnou exklúziou a námety na riešenie/prevenciu. Stredisko pre štúdium práce a rodiny, Bratislava, 2004
9. FILADELFIOVÁ, JARMILA; GERBERY, DANIEL; ŠKOBLA, DANIEL: Správa o životných podmienkach rómskych domácností na Slovensku 2006, UNDP, Bratislava,
10. FILADELFIOVÁ, JARMILA; GERBERY, DANIEL; VITTEK, JÁN; ŠKOBLA, DANIEL: Správa o životných podmienkach rómskych domácností na Slovensku 2010. UNDP, Bratislava.
11. GERBERY, DANIEL; LESAY, IVAN; ŠKOBLA, DANIEL: Kniha o chudobe: Spoločenské súvislosti a verejnú politiku. Priatel'ia Zeme - CEPA, Bratislava, 2007
12. GLADWELL, MALCOLM: Bod zlomu, Ikar, Bratislava, 2013
13. GLADWELL, MALCOLM: Dávid a Goliáš, Ikar, Bratislava, 2014
14. HYBÁČKOVÁ, BEÁTA; MAČÁKOVÁ, SLÁVKA; CZIKKOVÁ, LENKA: Andal o dživipen 3 – Zo života. ETP Slovensko – Centrum pre udržateľný rozvoj, Košice, 2018
15. HYBÁČKOVÁ, BEÁTA; MAČÁKOVÁ, SLÁVKA; JEFFS, GRAHAM: Andal o dživipen – Zo života. ETP Slovensko – Centrum pre udržateľný rozvoj, Vydavateľstvo Equilibria, Košice, 2011
16. JOOS, MARTIN: The styles of the five clocks, Language and Cultural Diversity in American Education, Abrahams, R.D., & TRoike, R.C. (Eds.). Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, Inc., 1972.
17. KELLER, JAN: Soumrak sociálního státu. SLON, Praha, 2005
18. KOVÁČOVÁ, YVONA; VLAČUHA, RÓBERT: EU SILC 2013 - Indikátory chudoby a sociálneho vylúčenia. Štatistický úrad SR, Bratislava, 2014
19. KOVÁČOVÁ, YVONA; VLAČUHA, RÓBERT: EU SILC 2017 Zisťovanie o príjmoch a životných podmienkach domácností v SR. Štatistický úrad SR, Bratislava, 2018

20. KRÁL, FRAŇO: Čenkovej deti, Mladé letá, Bratislava, 1976
21. KUSÁ, ZUZANA: Tieňová správa o chudobe a sociálnom vylúčení v Slovenskej republike za rok 2013. Slovenská sieť proti chudobe, 2013
22. KUSÁ, ZUZANA; DŽAMBAZOVIČ, ROMAN (ed.): Chudoba v slovenskej spoločnosti a vzťah slovenskej spoločnosti k chudobe. Národný komitét UNESCO NK MOST, Sociologický ústav SAV, Bratislava, 2006
23. MUŠINKA, ALEXANDER; ŠKOBLA, DANIEL; HURRE, JOHN; MATLOVIČOVÁ, KVETOSLAVA; KLING, JAROSLAV: Atlas rómskych komunit na Slovensku 2013. Bratislava, UNDP, Bratislava, 2014
24. PÁLENÍK, MICHAL a kol.: Sociálny systém, skutočnosť a vízia, Inštitút zamestnanosti, Bratislava, 2014. Dostupné na <http://bit.ly/2A3Heyc>
25. PAYNE, RUBY; DEVOL, PHILIP.; SMITH, TERIE, DREUSSI: Mosty z chudoby, Equilibria, s.r.o., Košice, 2010
26. RADIČOVÁ, IVETA: Hic sunt Romales. S.P.A.C.E., Bratislava, 2001
27. RADIČOVÁ, IVETA: Chudoba Rómov vo vzťahu k trhu práce v Slovenskej republike. In Sociológia, č. 5, s. 439-456. Sociologický ústav SAV, Bratislava, 2001
28. RADIČOVÁ, IVETA; NAVRÁTILOVÁ, LUBICA: Vývoj riešenia hmotnej núdze medzi rokmi 2004 až 2014. Ekonomický ústav SAV, Bratislava, 2014
29. SOPÓCI, JÁN A KOL.: Sociálne nerovnosti na Slovensku. STIMUL, Bratislava, 2011
30. SORÁT, PETER: Pouličný diviak, TRIO Publishing, Bratislava, 2015
31. ŠANDEROVÁ, JADWIGA: Sociální stratifikace. Problem, vybrané teórie, výzkum. Karolínium, Praha, 2014
32. VANCE., J., D.: Hillbilly Elegy, Vydavateľstvo Tatran, Bratislava, 2017

Články a pomocná literatúra:

1. Aby nám slová nespustli, SME 10. 7. 2010 (zmyslom dospelšej existencie je rozprávať)
2. Aby regióny neboli zapadákov, TÝŽDEŇ 22. 2. 2016 (snaha o vyrovnávanie regionálnych rozdielov)
3. Aj súcit možno zničiť, TÝŽDEŇ 21. 4. 2014 (chudoba a súcit s ňou)
4. Ak iba dobrý nápad nestačí, TÝŽDEŇ 7. 10. 2013 (ako získať peniaze pre podnikanie)
5. Akí bohatí sú boháči a koľko ich je? SME 27. 6. 2015 (nerovnomerné rozdelenie bohatstva)
6. Ako sa najľahšie naučiť investovať, TÝŽDEŇ 25. 11. 2013 (rady pre začiatky osobného investovania)
7. Ako sa vydarí život, GEO č. 10/11 2012 (ako zobrať život do vlastných rúk)
8. Ako spoznáte workholika, WEBMAGAZÍN 16. 8. 2013 (o workholizme)
9. Ako šesť storočí privilégií ochránilo bohatých, DENNÍK N 10. 1. 2017 (nielen chudoba, ale aj bohatstvo sa dedí)
10. Ako za 75 miliárd dolárov napraviť svet, SME 29. 6. 2013 (návrh na investovanie financií do odstránenia chudoby vo svete)
11. Ako zachrániť život, TÝŽDEŇ č.09/2015 (výzva na záchranu životov ľudí extrémne chudobných)
12. Ako zmerať šťastie, TÝŽDEŇ 13. 8. 2012 (šťastie nemusí súvisieť s peniazmi)
13. Američania neveria inštitúciám. A nie pre Trumpa či falošné správy, DENNÍK N 10. 3. 2017 (strata dôvery, celospoločenské tendencie proti komunitnému štýlu)
14. Anonymní alkoholicy, TÝŽDEŇ 20. 4. 2015 (alkohol napomáha chudobe)
15. Bitcoin je najväčšia pyramída v dejinách, DENNÍK N 5. 1. 2018 (hrozba, že obyčajní ľudia môžu najviac doplatiť na bitcoinovú horúčku)

16. Budúcnosť strednej triedy, TÝŽDEŇ č. 45/2014 (dôležitosť strednej triedy pre stabilitu spoločnosti)
17. Čierna vlna, modrá vlna, TÝŽDEŇ 28. 11. 2016 (chudoba a otrocká práca v treťom svete a nízke ceny výrobkov v západnom svete)
18. Demokracia nie je sexi, ale je spravodlivá a bezpečná, SME 24. 3. 2018 (zmena a nádej, že sa zmena podarí a že vždy je niekto proti zmene)
19. Denník Janette Motlovej – Dva svety, alebo stratiť, aby sme získali, DENNÍK N 11. 7. 2016 (porovnanie sveta chudobných a bohatších – rómskeho a nerómskeho)
20. Denník Jany Beňovej - Deň učiteľov, DENNÍK N 29. 3. 2017 (príklad učenia detí zo slabého sociálneho prostredia)
21. Denník Józsefa Gazdaga - Placid a Sára, DENNÍK N 2. 1. 2017, (o pomoci, humanizme, solidarite)
22. Denník Pétera Hunčíka – Milí spoluobčania, DENNÍK N 24. 3. 2017 (o aktívnom občianovi)
23. Digitálna cesta z chudoby, TÝŽDEŇ 26. 1. 2015 (nové cesty nápomocné v boji proti chudobe)
24. Dlhý bič, krátky dvor, DENNÍK N 16. 2. 2017 (mikropôžičky pomáhajú zlepšiť bývanie v rómskych osadách)
25. Dobré už bolo, DENNÍK N 24. 3. 2017 (strata dôvery v budúcnosť, strata pocitu šťastia)
26. Dve percentá ľudí vlastnia polovicu svetového majetku, SITA 5. 12. 2006 (nerovnomerné rozdelenie bohatstva)
27. Francúzsku výchovu rómskym deťom, TÝŽDEŇ 24. 8. 2015 (rozprávanie s deťmi o význame praviel)
28. Handrár z Emáuz, TÝŽDEŇ 13. 7. 2015 (starosť o chudobných – Abbé Pierre)
29. <http://www.iness.sk/sk/tlacova-sprava-ucet-za-sluzby-statu-2017>
30. Chudoba ako dôsledok správania, DENNÍK N 14. 7. 2017 (postupné úspechy vhodného správania nás poistia pred chudobou)
31. Chudoba váži 13 kíľ, DENNÍK N 29. 7. 2016 (potravinová pomoc chudobným)
32. Chudobná cirkev pre chudobných, TÝŽDEŇ 5. 10. 2015 (kritika ekonomického vylúčenia pápežom)
33. Chudobnejúcim Rusom sa nepáči, že vláda ničí jedlo, SME 8. 8. 2015 (nespokojnosť s likvidáciou jedla)
34. Kam sa všetci tí pracujúci podejú?, TÝŽDEŇ 12. 1. 2015 (robotizácia berie prácu?)
35. Kapitalizmus pána Pikettyho, SME 30. 4. 2014 (o knihe Thomasa Pikettyho: Kapitál v 21. storočí)
36. Keď sociálny systém sabotuje životy, SME 20. 1. 2018 (po znížení dávok pre chudobných vo Veľkej Británii vzrástla núdza a zlé rozhodnutia)
37. Kríza amerického sna, TÝŽDEŇ č. 14/2015 (dôležitosť rovnosti a vzdelania v spoločnosti podľa Roberta Putnama)
38. Kupovanie hlasov je svinstvo na demokracii, SITA 16. 11. 2016 (kupovanie hlasov pred voľbami)
39. Ľudia strácajú prácu nielen preto, že roboty neštrajkujú, SME 7. 2. 2015 (otázky o práci v budúcnosti)
40. Ľudia uprednostňujú spravodlivosť TÝŽDEŇ 25. 2. 2013 (je sociálna spravodlivosť spravodlivá?)
41. Mala som dieťa v trinástich, SME 14. 4. 2018 (najchudobnejšie regióny Slovenska majú najvyšší podiel nedospelých mamičiek)
42. Menej politiky a viac občianskej spoločnosti v 21. storočí, DENNÍK N 17. 5. 2017 (o potrebe posilňovania dôvery a občianskej spoločnosti pre riešenie problémov aj rast ekonomiky)
43. Mládencom expertným súcim na slovo, Pravda 27. 10. 2017 (experti a zvýšenie dávky v hmotnej núdzi)
44. Mladý Nemeč vie, ako žiť bez peňazí, SME 15. 2. 2013 (totálne zminimalizovanie závislosti od financií)

45. My všetci sme my, SME 2. 9. 2017 (o pomoci chudobným, neštandardne, kreatívne)
46. Najväčším problémom Západu je znižujúca sa dôvera, DENNÍK N 20. 1. 2017 (o klesajúcej dôvere v inštitúcie)
47. Nebezpečné. Ako spoznáte, že ste workoholik, MAMA A JA 2. 9. 2017 (o workoholizme)
48. Nepoužiteľní, DENNÍK N 29. 9. 2017 (chýba pracovná sila a sú tu nekvalifikovaní Rómovia)
49. Nie je jedno kde vyrastáme, Aktuality.sk 12. 2. 2018 (deti sa rozvíjajú podľa podnetov okolia, v ktorom žijú)
50. Nie je to geto, ale môj domov TÝŽDEŇ 15. 7. 2013 (mladý Slovak pomáha v afroamerickej štvrti v Atlante)
51. Nie ľudstvo, bohatí prečerpávajú zdroje, SME 15. 8. 2017 (o ekologickej nespravodlivosti)
52. Niet pomoci chudobným, ktorým nedošlo, že ich považujú za chudákov, SME 7. 11. 2017 (nekončiace praktiky superboháčov)
53. Nový Marx na scéne, TÝŽDEŇ 19. 5. 2014 (o knihe Thomasa Pikettyho: Kapitál v 21. storočí)
54. Nový Marx na scéne, TÝŽDEŇ č.21/2014 (pre-rozdelenie bohatstva podľa Pikettyho)
55. Očakávaná. Satisfakcia. Nádej. SME 13. 7. 2013 (skúsenosť neúspechu o prijatie do zamestnania z dôvodu rómskej národnosti)
56. Odomkli sme. V Bratislave sa cítim ako človek, doma som len Cigán, DENNÍK N 5. 9. 2017 (o zmene v živote mladého Róma, o policajnom zásahu)
57. Osvietenstvo si poradí, SME 28. 4. 2018 (nerovnosť v krajinách vzrastá)
58. Oxfam dobré správy nevidí, SME 10. 2. 2018 (o kríze nerovností)
59. Pasca sociálnej izolácie, TÝŽDEŇ 23. 5. 2016 (spoločnosť stráca súdržnosť, šanca je cez malé komunity)
60. Peniaze podľa Šipky, SME 7. 10. 2017 (ako byť slobodný s peniazmi aj bez nich)
61. Peniaze pre životný štandard, TÝŽDEŇ 3. 12. 2012 (ako narábať s peniazmi počas života)
62. Počet ľudí na Slovensku ohrozených chudobou stúpol, Pravda 27. 4. 2017 (najviac ohrozený je Prešovský kraj)
63. Podnikať s misiou, TÝŽDEŇ 16. 12. 2013 (alternatívne formy etického podnikania)
64. Polícia má zatiaľ dva podnety na kupovanie volebných hlasov (kupovanie hlasov pred voľbami)
65. Politika hrubšej palice, SME 18.1 1. 2017 (zlé rozhodnutia chudobných sú dôsledkom chudoby)
66. Pomáhať chudobným efektívne, TÝŽDEŇ 9. 7. 2012 (materiálna pomoc sa míňa účinkom, keď pomoc škodí)
67. Pomáhať je škodlivé, TÝŽDEŇ 25. 6. 2013 (ako zmysluplne pomáhať)
68. Prečo architekt miliónárov postavil obyčajný dom, SME 4. 3. 2017 (postaviť dom pre obyčajných smrteľníkov bola výzva pre F.L.Wrighta)
69. Prečo platiť viac, SME 17. 5. 2013 (okázala osobná spotreba a nevкус)
70. Prečo sú Židia úspešní? TÝŽDEŇ 6. 1. 2014 (pohľad na kultúru obchodnej zdatnosti Židov)
71. Prečo Západ predbehol Východ, TÝŽDEŇ 30. 11. 2015 (sociálnosť štátu odkiaľ pokiaľ)
72. Prichádza éra sociálneho kreditu, SME 23. 3. 2018 (povinná výška sociálneho kreditu bude hovoriť o dôveryhodnosti jeho nositeľa)
73. Príliš veľa Američanov žije v mentálnej hmle DENNÍK N 21. 7. 2017 (drogy, olovo, chudoba a štruktúra mozgu chudobného)
74. Radšej by som pracovala v smrade a s potkanmi ako v Babišovej hydínarni, SME 9. 12. 2017 (skúsenosti s prácou v najbiednejších podmienkach)
75. Rasa je v Amerike stále problém, DENNÍK N 13. 10. 2017 (skryté pravidlá v dnešnej americkej spoločnosti)

76. Revolúcia stredných vrstiev, TÝŽDEŇ 28. 9. 2015 (dôležitosť strednej vrstvy)
77. Rómovia vlastným hlasom, SME 14. 4. 2018 (popis situácie na Slovensku z pohľadu mladých Rómov a ich žiadosti)
78. Rómski asistenti už niekde učia, SME 8. 3. 2003 (rómski asistenti pomáhajú v školách)
79. Rozdeľuje nás chudoba, nie nevedomosť, SME 20. 4. 2018 (osobná skúsenosť s chudobou môže človeka obohatiť)
80. Rozdiel medzi Kotlebom a Kaliňákom, SME 5. 12. 2013 (demagógia o poberateľoch hmotných dávok)
81. Ruska naučila Dánov nevyhadzovať jedlo, DENNÍK N 10. 3. 2017 (o šetrení s jedlom)
82. Schrodingerov imigrant, SME 2. 12. 2017 (utečenci berú prácu, alebo sa spoliehajú na dávky?)
83. Sila sľubu a moc definície, SME 10. 1. 2017 (o dôvere v partnera)
84. Slabá stredná trieda, SME 4. 7. 2016 (občianska ľahostajnosť zástupcov strednej triedy)
85. Slovákom stačil aj dolár a pol, SME 11. 8. 2016 (pristáhovalci do Ameriky a ich prispôsobenie sa)
86. Slovenská republika, s.r.o., SME 7. 4. 2018 (najväčšou tragédiou Sicílie je presvedčenie jej obyvateľov, že nie idey, ale sprisahania hýbu svetom)
87. Slovensko dáva šancu všetkým, len nie najchudobnejším, SME 27. 1. 2018 (dedenie chudoby u Rómov)
88. Sme v ére lacných peňazí, drahých chýb a príjmovej nerovnosti, DENNÍK N 9. 8. 2017 (objem investícií rastie a rastie aj ekonomická nerovnosť)
89. Sporiť je in, TÝŽDEŇ 11. 11. 2013 (ako sporiť)
90. Spravodlivé bohatstvo podľa Pikettyho, DENNÍK N 17. 7. 2015 (o bohatstve)
91. Staré šatstvo ponúka tým, čo ho potrebujú, DENNÍK N 10. 3. 2018 (individuálna pomoc chudobným)
92. Stredná trieda nie je luza, TÝŽDEŇ 4. 7. 2016 (slabosť strednej triedy)
93. Súkromné školy v slumoch, TÝŽDEŇ 17. 8. 2015 (len vzdelanie zmení budúcnosť detí v rozvojových krajinách)
94. Svet sa zachraňuje v nemocniciach a školách, SME 10. 1. 2017 (o pomoci, pomáhaní)
95. Špina a chudoba, SME 11. 3. 2017 (popis života v najväčšom slume v Nairobi)
96. Šťastie čaká v prázdnej skrini, TÝŽDEŇ 29. 4. 2013 (ako znižovať míňanie peňazí)
97. Štát nám bude platiť, SME 17. 2. 2018 (najnovšie návrhy na sociálne zmeny – základný príjem pre všetkých, 15-hodinový pracovný čas...)
98. Štátu platia Slováci každý rok viac, SME 7. 4. 2018 (účet občana za služby štátu v roku 2018)
99. Talianska babička vymenila starobu za dobrovoľníctvo, DENNÍK N 10. 3. 2018 (individuálna pomoc chudobným)
100. Treba mať skôr šťastie či talent?, SME 29. 6. 2018 (najtalentovanejší nie sú najbohatší, nerovnomerné delenie bohatstva)
101. Tretina jedla končí v koši, DENNÍK N 13. 2. 2018 (celosvetové mrhanie jedlom)
102. V Lučenci Rómovia predávajú svoje hlasy Kotlebovcem za vrece zemiakov, blog 21. 10. 2017 (kupovanie hlasov pred voľbami)
103. V ríši potetovaných duší, TÝŽDEŇ 13. 8. 2012 (dobročinnosť s podnikaním pomáha začleniť sa mladým gangstrom do normálneho života)
104. V USA je chudoba prezlečená za rasizmus, SME 9. 8. 2015 (o nerovnosti v spoločnosti v USA)
105. Večera s Havranom, 24 HODÍN – ONLINE DENNÍK PRE VŠETKÝCH, 2. 3. 2015 (ako je na tom stredná trieda na Slovensku)
106. Veľká žranica podľa Šipky, SME 28. 4. 2018 (dravosť konzumnej spoločnosti nabáda na veľkú spotrebu a na druhej strane milióny ľudí prežíva v biede)

107. Veľký útek z chudoby, TÝŽDEŇ 19. 10. 2015 (Nobelova cena za ekonomiku – otázka chudoby)
108. Všetci sme kapitalisti, TÝŽDEŇ 26. 8. 2013 (kapitál nie sú iba peniaze)
109. Vystríhaj sa svojho blížneho, TÝŽDEŇ 19. 12. 2016 (dôvera a sociálny kapitál)
110. Zčať hlineným prasiatkom, TÝŽDEŇ 29. 4. 2013 (ako sa starať o vlastné financie)
111. Zadlžovať sa? Jedine s rozumom, TÝŽDEŇ 23. 9. 2013 (financovať z úspor alebo na dlh?)
112. Základné školy nie sú pre chudobných, POSTOJ 23. 10. 2017 (pozícia detí zo sociálne znevýhodneného prostredia v škole)
113. Založí MacBook, má na kávu, založí knihu má na čaj, DENNÍK N 11. 7. 2016 (popis dňa sociálneho skrachovania)
114. Zdrojom úspechu je šťastie, nie talent, SME 12. 3. 2018 (distribúcia zdrojov je viac založená na šťastí ako by sme si mysleli)
115. Žila som s gamblerom, SME 15. 4. 2017 (popisy 3 žien o živote s gamblérmi)

Z CHUDOBY K SEBESTAČNOSTI

Metodika určená tým, ktorí pracujú so sociálne znevýhodnenými občanmi
Skúsenosti – výsledky – odporúčania

© ETP Slovensko – Centrum pre udržateľný rozvoj

Autori: RNDr. Mgr. Miroslav Pollák, Ing. Slávka Mačáková, PhD., Mgr. Alexander Mušinka, PhD.,
PhDr. Beáta Hybačková, Mgr. Ing. Michal Páleník, PhD.

Recenzenti: Prof. RNDr. Ivan Bernasovský, DrSc., PhDr. Jaroslav Skupník, PhD.

Grafické spracovanie a tlač: LEMUR, s.r.o.

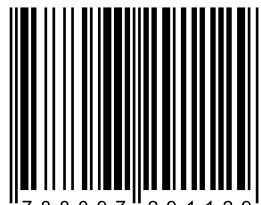
Košice, august 2018

Druhé rozšírené vydanie

ISBN 978-80-972911-2-9

- CHUDOBA JE RELATÍVNA
- CHUDOBA SA VYSKYTUJE VO VŠETKÝCH KRAJINÁCH, U VŠETKÝCH NÁRODOV
- ROZDIELY MEDZI SPOLOČENSKÝMI TRIEDAMI NIE SÚ PRESNE VYMEDZENÉ
- GENERAČNÁ A SITUAČNÁ CHUDOBA NIE SÚ IDENTICKÉ
- ČLOVEK SI NESIE SO SEBOU SKRYTÉ PRAVIDLÁ SPOLOČENSKEJ TRIEDY, V KTOREJ BOL VYCHOVANÝ
- ŠKOLY A PODNIKY FUNGUJÚ PODĽA NORIEM A SKRYTÝCH PRAVIDIEL STREDNEJ TRIEDY
- AK CHCEME KLIENTOM Z CHUDOBNEHO PROSTREDIA POMÔČŤ K ÚSPECHU, MUSÍME NAJSKÔR POCHOPÍŤ ICH VLASTNÉ SKRYTÉ PRAVIDLÁ A NÁSLEDNE ICH NAUČIŤ TIE PRAVIDLÁ, KTORÉ IM POMÔŽU DOSIAHNUŤ ÚSPECH V ŠKOLE, V PRÁCI A V SPOLOČNOSTI
- ČLOVEK, KTORÝ SA CHCE VYMANIŤ Z CHUDOBY DO STREDNEJ TRIEDY, ALEBO ZO STREDNEJ TRIEDY DO BOHATEJ, MUSÍ SA (ASPOŇ NA ISTÝ ČAS) VZDAŤ SVOJICH OSOBNÝCH VÄZIEB
- ĽUDÍ Z CHUDOBY NEMÔŽEME ANI OSPRAVEDLŇOVAŤ ANI HANIŤ ZA ICH NEVEDOMOSŤ, ÚLOHOU ODBORNÝCH PRACOVNÍKOV INŠTITÚCIÍ JE POSKYTOVAŤ PODPORU, BYŤ DÔRAZNÍ A JASNE ZADFINOVAŤ OČAKÁVANIA
- NEMÔŽEME VINIŤ OBETE CHUDOBY ZA TO, ŽE SÚ CHUDOBNÉ
- NEMÔŽEME NAĎALEJ PODPOROVAŤ STEREOTYPY A PREDISUDKY VOČI CHUDOBNÝM

ISBN 978-80-972911-2-9

9 788097 291129

ETP Slovensko
 Centrum pre udržateľný rozvoj
 Zemplínska 15/A, 040 01 Košice
 tel/fax: 00421 55 72 888 56-8
 etp@ke.etp.sk
 www.etp.sk